

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Eva Kellnerová

Cesta dítěte z vlastní do pěstounské rodiny

-

Náhradní rodinná péče v České republice

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Bc. Eva Kellnerová**

Vedoucí práce: **Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KELLNEROVÁ, Eva. *Cesta dítěte z vlastní do pěstounské rodiny - Náhradní rodinná péče v České republice*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2009. 166 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „Cesta dítěte z vlastní do pěstounské rodiny - Náhradní rodinná péče v České republice“ se zabývá problematikou náhradní rodinné péče se zaměřením na pěstounskou péči. Je brána v potaz také ústavní výchova, neboť i ta je jednou z možností umístění dítěte mimo vlastní rodinu. Ústavní výchova by ovšem měla představovat krajní řešení, neboť prioritou a v zájmu dítěte je, aby vyrůstalo v rodinném prostředí. Česká republika je ze strany mezinárodních organizací dlouhodobě kritizována za příliš vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavech a za nedodržování práv vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte. V této souvislosti je aktuálně diskutovaným tématem v České republice pěstounská péče s úvahami nad případným zavedením profesionální pěstounské péče. Kritiky však nezůstává ušetřen ani současný model pěstounské péče. Řešením pro současný systém péče o děti bez rodinného zázemí je zavedení profesionální pěstounské péče, která umožňuje dětem, které nemohou vyrůst ve své biologické rodině a nejsou z právních či faktických důvodů vhodné pro osvojení, vyrůst v rodinném prostředí. Pozornost je věnována zahraničním zkušenostem se zvláštním důrazem na institut profesionální rodiny, který již několik let funguje na Slovensku a může být i dobrým příkladem pro Českou republiku.

Annotation

The diploma thesis "A journey of a child from own family to a foster family – Substitute family care in the Czech republic" deals with the problematics of substitute family care focusing on foster family care. Institutional education is being taken into account as well, since it represents one of the possibilities of a child's placement out of own family. Because it is a priority and for the good of a child to grow up in a family environment, institutional education should be used only as the last possible solution. The Czech republic has been often criticised for having too high amount of children growing up in institutions and for infringing the rights arising from the Convention on

the Rights of the Child. In this context foster family care and possible establishment of professional foster family care has currently been discussed in the Czech republic. Even the nowadays system of foster family care is not spared from criticism. The solution for this system of care for children without family background inheres in establishment of professional foster family care which allows children, who cannot grow up in their biological families and who are not (for legal or actual reasons) suitable for adoption, to grow up in family environment. Attention is paid to experiences from foreign countries with a special emphasis on the professional family, which has been working well in Slovakia and may serve as a good example for the Czech republic.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, náhradní ústavní výchova, ohrožené dítě, sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodina, práva dítěte, duševní vývoj dítěte, profesionální pěstounská péče, ...

Keywords

Substitutional family care, substitutional constitutional upbringing, threatened child, social-legal child protection, substitutional family, children rights, child mental development, professional fosterer care, ...

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19. 5. 2009

Eva Kellnerová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří přispěli ke vzniku této práce. Chtěla bych poděkovat mé vedoucí práce paní Ing. Bohumile Čabanové, PhD., která byla ochotna mou diplomovou práci vést a poskytovat mi odbornou podporu a cenné rady. Poděkování patří všem odborníkům, kteří mi poskytli cenné informace. Můj dík patří také rodině, příteli a přátelům za trpělivost a ochotu debatovat nad mým tématem.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT SOCIOLOGICKÝCH STUDIÍ
KATEDRA VEŘEJNÉ A SOCIÁLNÍ POLITIKY

Projekt diplomové práce

Jméno diplomanta: Bc. Eva Kellnerová

Jméno konzultanta: Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.

Předpokládaný název diplomové práce: Pěstounská péče v České republice

Vymezení výzkumného problému

Podle poznatků odborníků je celý proces od odnětí dítěte z rodiny po jeho umístění do ústavní péče zdlouhavý a mnohdy působí kontraproduktivně. Do institucionální péče je dítě umísťováno na základě soudního rozhodnutí, ve většině případů nejdříve na základě tzv. „předběžného opatření“¹, po kterém by mělo bezprostředně následovat zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy. V praxi je dítě ovšem nejprve umístěno v diagnostickém ústavu, jehož úkolem je analyzovat problémy dítěte a vypracovat výchovná doporučení, která budou realizována následně v ústavu. Celý proces umísťování dítěte je velmi zdlouhavý. Ve sledovaném období činila průměrná délka pobytu dítěte v diagnostických ústavech 5,5 měsíců. V extrémním případě bylo dítě v diagnostickém ústavu po dobu 4 let². Dítě je z rodiny odebráno proto, aby se zabránilo sociálně-patologickému působení rodiny. Zatímco dítě tráví své dětství v ústavu a ztrácí sociální vazby, s rodinou nikdo nepracuje. V dětském domově je dítě vystaveno sociální deprivaci. Ústavní péče sama o sobě je velmi specifická a podle odborníků „*děti vychovávané dlouhodobě v ústavních zařízeních vykazují v*

¹ Ustanovení § 74 a násl., zejména § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění.

² Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních stanoví v § 5 odst. 6, že „*Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.*“.

pozdějším věku ve vývoji osobnosti a ve společenském uplatnění nejvíce odchylek od běžné normy”³.

Klíčovou roli hrají v práci s ohroženými dětmi orgány sociálně-právní ochrany dětí. V popisu práce OSPOD je především ochrana práv a nároků dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu včetně jejich zájmů a působení na obnovení narušených funkcí rodiny. Tedy především preventivní práci vůči selhávání rodičovských funkcí, pomoc při řešení složitých situací rodin jevících se jako rizikových a snaha na udržení rodiny pohromadě. V praxi nejsou využívána všechna opatření sociálně-právní ochrany dětí a je patrná absence široké nabídky alternativ, resocializačních programů a projektů umožňujících dlouhodobou, systematickou a efektivní práci s ohroženými dětmi. [Ministerstvo vnitra ČR 2007].

V České republice narůstá počet dětí v ústavní péči. Je potřeba, aby byl v České republice zaveden moderní systém sociální práce s rodinou a ohroženými dětmi, neboť ani sebelepší dětský domov nenahradí dítěti rodinu. Jedna z možných variant, v případě, že je dítě z rodiny odebráno, je náhradní rodinná péče, v ideálním případě u nás ještě ne zcela rozvinutá profesionální pěstounská péče, která se stává přechodným stanovištěm pro dítě, které nemůže z jakéhokoliv důvodu vyrůstat ve své biologické rodině.

Cíl práce

Cílem diplomové práce je zhodnotit systém péče o ohrožené děti se zaměřením na náhradní rodinnou péči, která představuje vedle náhradní ústavní výchovy jednu z možností řešení umístění dítěte mimo rodinu. Cílem je vyhodnotit efektivitu stávajícího systému péče o ohrožené děti. Prioritou je poukázat na potřebu systémových změn s důrazem na nutnost zavedení profesionální pěstounské péče do systému péče o ohrožené děti v České republice.

Metody práce

- analýza dokumentů
- analýza sekundárních dat
- polostrukturované rozhovory s odborníky v oblasti práce s rodinou a ohroženými dětmi

³ www.fond.cz – Fond ohrožených dětí.

Základní literatura

BITTNER, P. *Péče o děti odebírané z biologické rodiny*. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 3. Praha: Liga lidských práv, 2007. Dostupný z WWW: http://www.llp.cz/files/file/ustavni_pece.pdf.

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.

DUNOVSKÝ, J. Dotazník funkčnosti rodiny. In: Lovasová, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-239-5640-X

FRIČ, P. *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky*. Praha: Agnes, 2000. ISBN 80-902633-6-4.

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1997. ISBN 80-85850-25-7.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Aby každé dieťa malo rodinu*. Zborník z konferencie sdružení Úsmev ako dar. Bratislava, 2001.

MATĚJČEK, Z. A kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. ISBN 80-85850-75-3.

POTŮČEK, M. a kol. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2005. ISBN 80-86429-50-4.

ZÁKON č. 3/1993 Sb., Úmluva o právech dítěte.

ZÁKON č. 94/1963 Sb., o rodině.

ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Obsah

OBSAH	10
1. ÚVOD	13
2. VYMEZENÍ VEŘEJNĚ-POLITICKÉHO PROBLÉMU	14
2.1. VYMEZENÍ TÉMATU DIPLOMOVÉ PRÁCE A ZDŮVODNĚNÍ VÝBĚRU TÉMATU	14
3. CÍLE, OTÁZKY, METODY A ZDROJE DAT	17
3.1. CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE	17
3.2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY DIPLOMOVÉ PRÁCE	18
3.3. METODY A ZDROJE DAT	18
3.4. DEFINICE POUŽÍVANÝCH POJMŮ	20
4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	23
4.1. DĚTSTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ FENOMÉN	23
4.1.1. <i>Koncept moderního dětství</i>	23
4.1.2. <i>Sociálně-historické paradigma</i>	24
4.2. ROLE RODINY PŘI VÝVOJI JEDINCE Z POHLEDU SOCIALIZACE, PSYCHOANALÝZY A SOCIOBIOLOGIE	25
4.2.1. <i>Socializace</i>	25
4.2.1.1. Nefunkční rodina a ohrožení dítěte	27
4.2.2. <i>Sociobiologická koncepce</i>	28
4.2.3. <i>Vývojová psychologie</i>	29
4.3. FENOMÉN DOMOVA	30
4.4. KONCEPT PSYCHICKÉ DEPRIVACE	32
4.4.1. <i>Duševní vývoj dítěte v ústavním zařízení</i>	33
4.4.2. <i>Náprava psychické deprivace formou náhradní rodinné péče</i>	34
5. PRÁVNÍ RÁMEC PROBLEMATIKY	36
5.1. DOKUMENTY MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ	36
5.2. LEGISLATIVNÍ RÁMEC ČESKÉ REPUBLIKY	41
5.2.1. <i>Ústavní předpisy</i>	41
5.2.2. <i>Zákony upravující problematiku práv dětí a náhradní rodinné péče</i>	41
6. DOSAVADNÍ POZNATKY O PROBLEMATICE PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	43
6.1. HISTORICKÝ VÝVOJ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	43
6.2. NERESPEKTOVÁNÍ ÚMLUVY O PRÁVECH DÍTĚTE V ČESKÉ REPUBLICE	48
6.3. PĚSTOUNSKÁ PÉČE A OSTATNÍ FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	51
6.3.1. <i>Ostatní formy náhradní rodinné péče</i>	51
6.3.2. <i>Pěstounská péče jako jedna z forem náhradní rodinné péče</i>	55
6.3.2.1. Skupiny dětí, pro které je pěstounská péče určena	58
6.3.2.2. Předpoklady a podmínky pro vznik pěstounské péče	59
6.3.2.3. Požadavky na osobu pěstouna	59
6.3.2.4. Obsah pěstounské péče	60
6.3.2.5. Hmotné zabezpečení	61
6.3.2.6. Zánik pěstounské péče	62
6.3.2.7. Klasifikace pěstounské péče	63
6.4. INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	65
6.4.1. <i>Státní sektor</i>	65
6.4.2. <i>Nestátní subjekty</i>	68
6.4.3. <i>Úloha dalších aktérů</i>	73
7. KONCEPCE PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	76
7.1. TRADIČNÍ A MODERNÍ POJETÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	76
7.2. VÝCHODISKA, CÍLE, PRINCIPY A CÍLOVÁ SKUPINA PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	77
7.3. ČESKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU	80
7.4. VÝZKUM ČESKÝCH PĚSTOUNSKÝCH RODIN	84

7. 5.	ZHODNOCENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE NA ZÁKLADĚ ZAHRANIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ	89
8.	PROBLÉMOVÉ OBLASTI SOUČASNÉHO STAVU SLUŽEB PRO RODINU A PÉČE O DĚTI BEZ RODINNÉHO ZÁZEMÍ V ČESKÉ REPUBLICE	91
8. 1.	PROBLEMATIKA SYSTÉMU	93
8. 2.	ANALÝZA PRÁVNÍHO RÁMCE	94
8. 3.	PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	95
8. 4.	PROBLEMATIKA METODIK A STANDARDŮ PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI	97
8. 5.	PROBLEMATIKA PREVENCE A SANACE RODINY	99
8. 6.	PROBLÉMY VE SPOLUPRÁCI STÁTU A NESTÁTNÍCH SUBJEKTŮ	101
8. 7.	STROM PROBLÉMŮ	106
9.	PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE PRO PĚSTOUNSKOU PÉČI - INSTITUT PROFESIONÁLNÍ RODINY NA SLOVENSKU	107
9. 1.	LEGISLATIVNÍ VYMEZENÍ	107
9. 2.	INDIVIDUÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE	108
9. 3.	INSTITUT PROFESIONÁLNÍ RODINY	109
9. 4.	ÚLOHA NESTÁTNÍCH SUBJEKTŮ	112
9. 5.	SROVNÁNÍ NĚKTERÝCH ASPEKTŮ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE A NA SLOVENSKU	113
10.	IMPLEMENTACE PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	115
10. 1.	FAKTORY ÚSPĚŠNOSTI IMPLEMENTACE	115
10. 2.	MODEL IMPLEMENTACE A ROLE VYBRANÝCH AKTÉRŮ V SOUVISLOSTI S PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKOU PÉČÍ	117
11.	ZÁVĚR	123
12.	RESUMÉ	125
13.	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	127
14.	POUŽITÁ LITERATURA	128
15.	SEZNAM PŘÍLOH	137
PŘÍLOHY	138

Seznam používaných zkratk

ČSFR- Česká a slovenská federativní republika

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

NNO- Nestátní neziskové organizace

NRP – Náhradní rodinná péče

OSPOD- Orgán sociálně- právní ochrany dětí

PP – „Klasická“ pěstounská péče

PPP – Profesionální pěstounská péče

1. ÚVOD

Není pochyb o tom, že pro zdravý vývoj dítěte je nejlepší, aby vyrůstalo ve své biologické rodině. V případě, že rodina v plnění svých funkcí selhává a není schopná se o dítě z jakýchkoliv důvodů starat a pečovat o ně, je nutné, aby kvalitní náhradní výchovu dítěti zajistil stát. Toto je řešeno umístěním dítěte do ústavní výchovy nebo jeho svěřením do náhradní rodiny. Z hlediska zájmu a potřeb dítěte se jeví jako vhodnější druhá možnost. I přesto, že se odborníci shodují na tom, že výchova dítěte v náhradní rodině je jednoznačně lepší než v ústavní výchově, počet dětí zařazených do ústavní péče neustále roste.

Ke zpracování této diplomové práce mě vedla dlouhodobá kritika České republiky ze strany mezinárodních organizací týkající se velkého počtu dětí v ústavní péči. V této souvislosti se stává diskutovaným tématem také pěstounská péče s úvahami nad případným zavedením profesionální pěstounské péče. Za tímto účelem byla přijata novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve které je zakotven nový typ pěstounské péče, pěstounská péče na přechodnou dobu. Jak se institut pěstounské péče na přechodnou dobu promítá do stávající právní úpravy a jaký je rozdíl mezi touto novou formou a stávající klasickou pěstounskou péčí? Je současná právní úprava pěstounské péče na přechodnou dobu dostačující? Jakým směrem by se pěstounská péče v České republice měla ubírat?

Ve své diplomové práci *Cesta dítěte z vlastní do pěstounské rodiny - Náhradní rodinná péče v České republice* jsem se zaměřila na problematiku pěstounské péče jako takové, na historický vývoj institutu pěstounské péče, objasnění základních pojmů, účelu a funkce pěstounské péče a na to, jakými dokumenty je tato problematika upravena u nás i ve světě. Dále jsem se věnovala analyticko-kritickému zhodnocení současného stavu péče o rodinu a děti bez rodinného zázemí. Vzhledem k tomu, že ze zahraničí jsou známy modely pěstounské péče, jejichž zavedení v českém prostředí by bylo žádoucí zvážit, uvádím zkušenosti s profesionální pěstounskou péčí v Evropě. Rozhodla jsem se uvést jako dobrý příklad pro Českou republiku Slovenskou republiku, kde podobný institut, a to profesionální náhradní rodičovství, funguje již několik let.

Cílem bylo poukázat na skutečnost, že i u nás existuje alternativa, kdy dítě nemusí být v případě, že o něho biologičtí rodiče nejsou schopni pečovat, umístěno do ústavní výchovy. V závěru práce nastiňuji model, který má sloužit jako návrh na zlepšení současného systému péče o rodinu dětí bez rodinného zázemí.

2. Vymezení veřejně-politického problému

2. 1. Vymezení tématu diplomové práce a zdůvodnění výběru tématu

Tato diplomová práce je zaměřena na jednu z problematik systému péče o ohrožené děti, na náhradní rodinou péči s důrazem na péči pěstounskou. Je brána v potaz i možnost náhradní ústavní výchovy, neboť i ústavní výchova je jedna z variant připadající v úvahu co se týče umístění dítěte mimo vlastní rodinu.

V České republice žije obdobně jako v ostatních evropských zemích přibližně 1% dětí, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Pouze 2% z této skupiny jsou úplní sirotci, ti však nejčastěji vyrůstají u někoho z příbuzných. Většina opuštěných dětí svou vlastní rodinu či alespoň jednoho z rodičů má, ale ta se o dítě z nejrůznějších důvodů buď nemůže, nechce nebo neumí postarat⁴. Srovnáme-li situaci s ostatními evropskými státy, tak české děti, oproti jiným opuštěným evropským dětem, žijí často mimo rodinu a nemají stejnou naději vyrůstat v normální rodině. Především proto, jak udává Středisko náhradní rodinné péče, že „u nás dosud nejrozšířenější formou péče o opuštěné děti je péče ústavní.“⁵. Stále tedy, i přes veškeré snahy neziskových organizací a návrhy změn systému péče o ohrožené děti,⁶ převažuje ústavní výchova nad rodinnou péčí.

Podle mnoha odborníků, vykazují děti dlouhodobě vychovávané v ústavních zařízeních v pozdějším věku ve vývoji osobnosti a ve společenském uplatnění velké odchylky od běžné normy. Podle longitudinálního výzkumu Matějčka⁷, který srovnává děti vyrůstající od dětství v ústavních zařízeních a děti vyrůstající v individuální pěstounské péči či vlastní rodině vyplývá, že zejména děti z dětských domovů vykazují ve středním věku 37 let nízké skóre sociální integrace, nízkou úroveň školního vzdělání a nízkou společenskou kompetenci⁸. „Délka pobytu v dětském domově sice příznivě ovlivňuje tělesný

⁴ *Současné problémy systému náhradní péče a monitorování situace českých dětí a jejich práv*. Středisko náhradní rodinné péče. <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6#1>.

⁵ *Současné problémy systému náhradní péče a monitorování situace českých dětí a jejich práv*. Středisko náhradní rodinné péče. [cit. 2009-02-03]. <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6#1>.

⁶ První mezirezortní krok ke změně je „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti- základní principy“ z 19. ledna 2009, na který má navázat „Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti“, jež má být vládě předložen do 30. 6. 2009.

⁷ Ve výzkumu je sledováno 60 dětí po dobu 32 let.

⁸ Blíže k výsledkům z výzkumu viz Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997.

vývoj dítěte, ale výrazně negativně působí na jeho vývoj rozumový, častější je i psychický vývoj osobnosti, který není v normě.“ [Škoviera, A., 2007; 47]. Můžeme tedy konstatovat, že by se situace dětí dala ve většině případů řešit určitě jinými alternativními opatřeními než ústavní výchovou.

Podíváme-li se blíže na důvody, kvůli kterým jsou děti do ústavní výchovy umístovány, figurují zde na prvním místě zejména důvody sociální a také poruchy chování dítěte. U sociálních důvodů jde zejména o rodiny s nízkým ekonomicko-kulturním statusem, které nejsou schopny zajistit podmínky pro výchovu dítěte. Mezi příčiny jejich sociálního osíření patří například opuštění dítěte, nezáměr rodičů, špatná či nedostatečná péče, ohrožení zdraví či života dítěte, nárůst toxikomanie, prostituce a nárůst kriminality. „*V České Republice je ze sociálních důvodů odebráno více než 50% dětí pobývajících v ústavech.*“ [Kalvodová, E., 2008; 14]. Lze si zde všimnout rozporu souvisejícího s materiálním zabezpečením dítěte v dětském domově: „*Dítě přichází do zařízení náhradní výchovy často z prostředí s nízkou sociální úrovní. Během pobytu v dětském domově se mnohdy setká až nadstandardními materiálními podmínkami a když ze zařízení odejde, vrací se zpět do prostředí s nízkou životní úrovní.*“ [Škoviera, A., 2007; 116]. Co se stane, když takto „vychované“ dítě vyjde z dětského domova a zjistí, že není schopno si stejné podmínky zabezpečit? „*Děti neustále někam jezdí, moři a tak. Jezdí z jedné akce na druhou. Jaká rodina si to může dnes dovolit? Navíc se zrekonstruovaly dětské domovy. Je to nádherně zrekonstruované, to ano, ale nesplní to ten účel, protože když jde pak dítě z tohoto luxusu do života. Děti mají potom problém v reálném životě, protože jsou z domova zvyklé, že vše dostanou. Roztrhají si džíny? Dostanou bez problému nové. Jdou na diskotéku, kdykoliv se mohou najíst. A pak třeba jsme měli dívku, která opustila domov a prostě se divila, nechtěla pracovat, nebyla schopná si sehnat práci. To jsou pak reálné problémy, se kterými se děti z domova nedokáží poprat, nejsou zkrátka na život připravené.*“⁹

Mnozí odborníci se shodují na tom, že je institucionální výchova i přes veškeré své nevýhody velmi potřebná. Ukazuje se, že existuje poměrně velká skupina dětí, pro které je tato forma péče optimální. Platí to zejména při umístování dětí staršího školního věku do ústavní péče, kdy se uvádí, že jejich věk je limitem, „*za kterým můžeme jen zřídka očekávat, že se dítě úplně spontánně přizpůsobí vnitřní citové atmosféře rodiny a jejímu řádu.*“ [Škoviera, A., 2007; 34]. To, že jsou dětské domovy v

⁹ Viz. Příloha č. 9: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

některých případech ideálním řešením, podotýká i Lasson: „*může být užitečné oddělit děti od rodičů, aby spolu později mohli žít v harmonické rodině.*“ [Škoviera, A., 2007; 34]. Ovšem Lasson dále dodává, že toto řešení může být účinné pouze za předpokladu, že tyto dětské domovy nabízí i rodinnou terapii. Nesmíme tedy opomenout, aby se zachovala při hodnocení institucionální výchovy objektivita, že volba, zda jde dítě do náhradní rodiny či ústavní výchovy, je ovlivňována řadou činitelů jako je například výše zmíněný věk, od kterého je dítě v dětském domově umístěno [Škoviera, A., 2007; 37].

Navzdory mnoha kladům mají dětské domovy svá omezení. I když došlo k velké transformaci dětským domovů na dětské domovy rodinného typu, nemohu souhlasit s tím, že tyto domovy jsou schopny fungovat plnohodnotně a stejně jako „obyčejná rodina“. Ať již chceme nebo ne, dětský domov zůstane vždy jen „*rezidenční institucí*“ [Škoviera, A., 2007; 113], která vytváří „*iluzi reálného domova*“ [Škoviera, A., 2007; 115]. Z výše zmíněného je tedy patrné, že ani sebelepší dětský domov nenahradí rodinu.

Jednou z přijatelných variant v umístění dítěte mimo rodinu je náhradní rodinná péče. Vedle osvojení a poručenství, se nabízí také pěstounská péče, v ideálním případě u nás ještě ne zcela rozvinutá profesionální pěstounská péče, která „*jako přechodná stanice nahradí to, aby dítě nemuselo do ústavní péče.*“¹⁰

¹⁰ Viz. Příloha č. 9: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

3. Cíle, otázky, metody a zdroje dat

3. 1. Cíle diplomové práce

Cílem diplomové práce je zhodnotit systém péče o ohrožené děti se zaměřením na náhradní rodinnou péči, která představuje vedle náhradní ústavní výchovy jednu z možností řešení umístění dítěte mimo rodinu. Cílem je vypořádat se s dilematem náhradní výchovy, kde proti sobě stojí náhradní ústavní výchova versus náhradní rodinná péče. Prioritou je poukázat na potřebu systémových změn s důrazem na nutnost zavedení profesionální pěstounské péče do systému péče o ohrožené děti v České republice.

Cíle práce:

1. *Identifikovat problémové oblasti současného stavu služeb pro rodinu a péče o děti bez rodinného zázemí se zaměřením na pěstounskou péči.*
2. *Zhodnotit význam strategických dokumentů mezinárodních organizací v dané problematice.*
3. *Popsat novou formu náhradní rodinné péče- profesionální pěstounskou péči, která přispěje k řešení problémových oblastí systému péče o ohrožené děti.*
4. *Analyzovat zahraniční zkušenosti s pěstounskou péčí se zaměřením na institut profesionální rodiny na Slovensku.*
5. *Navrhnout model implementace profesionální pěstounské péče v České republice.*

3. 2. Výzkumné otázky diplomové práce

K naplnění cílů práce formuluji následující otázky¹¹:

- Jak dosáhnout snížení počtu dětí v ústavní výchově?
- Jak zlepšit vzájemnou spolupráci všech zainteresovaných aktérů?
- Je současná právní úprava dostačující?
- Jak zajistit dostatek financí pro nestátní neziskový sektor, který poskytuje služby rodině a ohroženým dětem?
- Je nutné zavedení dalších druhů pěstounské péče známých ze zahraničí?

3. 3. Metody a zdroje dat

Při zpracování diplomové práce jsem aplikovala následující metody:

➤ Studium a analýza dokumentů a sekundární analýza dat

Při zpracování diplomové práce jsem vycházela ze *studia dokumentů* a ze strategických dokumentů Ministerstva práce a sociálních věcí. Jako zdroj informací jsem využila zprávu z výzkumu Ministerstva vnitra České republiky z roku 2007 „*Hodnocení systému péče o ohrožené děti*“ a „*Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti*“, který vláda schválila 19. ledna 2009 a jež představuje důležitý podklad představující první krok ke spolupráci mezi jednotlivými resorty.

Podstatný *zdroj dat* představovaly výsledky sociologického výzkumu „*Pěstouni mají právo na služby*“ z roku 2006, který provedlo občanské sdružení Rozum a Cit ve spolupráci se Střediskem náhradní rodinné péče a závěry z projektu „*Monitoring problematiky ohrožených dětí*“ z roku 2008 provedený nadací Sirius. Dále byly použity základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice a statistické ročenky Ministerstva práce a sociálních věcí.

Jedním ze *zdrojů informací* byly internetové zdroje, výroční zprávy neziskových organizací a právní dokumenty týkající se legislativního ukotvení práv a povinností pěstouna, postavení dětí jak v České republice, tak v mezinárodním kontextu. Zohledněné jsou mezinárodní standardy „*Quality for children*“, které určují pravidla v péči o děti mimo domov v Evropě.

¹¹ Viz. Příloha č. 1: Tabulka problémů v oblasti NRP- Pěstounská péče.

➤ Semináře a konference

Důležitou pomocí byly poznatky z odborných seminářů pořádaných občanským sdružením Barevný svět dětí: „Sociální práce s dítětem a rodinou předcházející zrušení ústavní výchovy“ (2.10. 2008), „Příprava dítěte na život pro opuštění dětského domova- praktický program práce s dětmi v dětském domově“ (4. 12. 2008), „Systém včasné intervence v praxi- možnosti, rezervy“ (5. 2. 2009). Dále také konference „Náhradní rodič a odborník jako partneři“, která proběhla dne 27.4. 2009 pod záštitou Asociace diplomatů- Diplomatic Spouses Assotiation- Prague.

➤ Strom problémů¹²

K uchopení problematiky a k rozpoznání zásadních nedostatků v dané oblasti byl použit strom problémů. Pro strukturaci problémů je vycházeno z metodologie, která je zachycená v knize „Analýza a tvorba veřejných politik- přístupy, metody a praxe.“¹³

➤ Polo- strukturované rozhovory

Teoretické poznatky jsou doplněny o zkušenosti z praxe. Během zpracovávání diplomové práce jsem se setkala se šesti experty, se třemi z nich byl veden **polostrukturovaný rozhovor** na danou problematiku, s dalšími odborníky byl problém konzultován. S jedním odborníkem byla provedena telefonická konzultace problému. Rozhovory byly se souhlasem expertů pro potřeby diplomové práce nahrávány, ale při dalším jejich zpracování je zachována anonymita respondentů a uvedena pouze instituce, ve které daný odborník působí. V práci jsou využity úryvky z prepisů, které dokreslují některá tvrzení. Informace poskytli zástupci sociálně-právní ochrany dětí na Praze 1, 2 a 5 a zástupci nestátních neziskových organizací. Rozhovory byly pro práci velice přínosné zejména při počáteční analýze problémů v péči o ohrožené děti.

➤ Dotazník zaslán elektronickou poštou

V případě mimopražských organizací, probíhala komunikace dotazováním prostřednictvím elektronické pošty. Dotazník byl rozeslán pěti odborníkům z nestátní neziskové sféry zabývající se náhradní rodinou péčí.

¹² Strom problémů podle [Veselý, A., Nekola, M., 2007; 218, 219].

¹³ „Analýza politiky většinou nezačíná s přesně definovanými problémy, ale spíše s neurčitými pocity, „že je něco v nepořádku“, „něco by se mělo udělat“ a „že zde existuje určité napětí.“ [Veselý, A., Nekola, M., 2007; 203].

3. 4. Definice používaných pojmů

V následující kapitole jsou definovány základní pojmy, se kterými je v rámci diplomové práce pracováno.

Náhradní výchova (ústavní výchova) Forma péče o dítě, které nemůže být vychováváno ve své vlastní biologické rodině. Rozumí se jí ústavní výchova neboli ochranná výchova a péče o děti, které vyžadují okamžitou pomoc [MPSV, 2006b; 3]¹⁴. Podle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, vykonávají náhradní ústavní výchovu školská zařízení, která jsou oprávněna pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Náhradní výchovu v resortu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zajišťuje diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou či výchovný ústav. Pod náhradní výchovu v resortu ministerstva zdravotnictví spadá kojenecký ústav a dětské centrum. Ministerstvo práce a sociálních věcí zřizuje ústavy sociální péče, zařízení pro výkon pěstounské péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Náhradní rodinná péče Forma péče o dítě, které je vychováváno náhradními rodiči, tedy v prostředí, které simuluje klasickou rodinu. Náhradní rodinnou péčí se rozumí pěstounská péče (včetně pěstounské péče na přechodnou dobu), osvojení, osobní poručenská péče a výchova dítěte jinou fyzickou osobou než rodičem [MPSV, 2006b; 3]¹⁵.

Náhradní rodina Termín „náhradní rodina“, popřípadě „náhradní matka“ nebo „náhradní otec“, vyhraujeme případům, kdy nikdo z vychovatelů není jeho pokrevním rodičem, tj. případům osvojení a pěstounské péče [Dytrych, Z., 1999; 65].

¹⁴ Dále Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: Sběrka zákonů České republiky 2006b, částka 142 13. 9. 2006. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb142-06.pdf>

¹⁵ Dále Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: Sběrka zákonů České republiky 2006b, částka 142 13. 9. 2006. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb142-06.pdf>

Biologické rodičovství V případě, že jsou lidé vlastními (biologickými) rodiči dítěte. Představa, že „vlastní“ biologické, rodičovství je to jediné pravé a nenahraditelné, se v kulturních dějinách lidstva udržuje už od dávných dob [Dytrych, Z., 1999; 65].

Psychologické rodičovství Existují v nás nepochybně vedle biologických potřeb i síly psychické a společenské, které podmiňují touhu po dětech, přičemž tato touha, je-li velmi silná a je-li dlouho neuspokojována, může nakonec vést k přijetí „cizího“ dítěte. Spolu s rodičovstvím biologickým, je tu tedy i rodičovství psychologické [Dytrych, Z., 1999; 65]. Jsou případy rodičovství biologického bez psychologického- když rodiče své vlastní děti opouštějí. A jsou případy rodičovství psychologického bez biologického- když lidé, kteří vlastní děti nemají, přijímají cizí dítě za své [Matějček, Z., 1999; 60].

Výchova Je proces rozvíjení osobnosti jednotlivce, cílevědomá činnost spojená s předáváním a formováním určitých poznatků, schopností, hodnot a postojů, které jsou podstatné pro určení vztahu k sobě samému i k lidem, ke světu [Škoviera, A., 2007; 26]. Výchova je systematickým rozvíjením citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů a způsobů chování v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod. [Dvořák, J., 2007; 4]. Výchova je na rozdíl od péče, která je jednosměrnou aktivitou, obousměrná a oboustranná aktivita a má rozměr osobního růstu [Škoviera, A., 2007; 26].

Péče Smysl péče je jiný než smysl výchovy. Jde o základní materiální a sociální zabezpečení dítěte, které se ocitlo v náročné životní situaci [Škoviera, A., 2007; 26]. Podle Komárika se péče zaměřuje na „*uspokojování základních životních potřeb, potravy, oděvu, obydlí, vzdělání apod.*“ [Škoviera, A., 2007; 27]. V péči stojí v popředí materiální hodnoty, na rozdíl od výchovy, kde jsou důležité hodnoty etické. Aktérem péče je pečovatel, zatímco aktérem výchovy je vychovatel [Škoviera, A., 2007; 30].

Pojem „dítě“ Podle článku 1 Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 se dítětem rozumí: „*Každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“ Bez ohledu na kontinent nebo jeho kulturního prostředí požívá dítě podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte zvláštní ochrany až do svých 18 let.

Pojem „ohrožené dítě“ Z hlediska sociálně-právní ochrany dětí jsou za ohrožené děti považovány děti ohrožované nejen svým okolím, ale i sami sebou [Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]. Za ohrožené děti jsou pokládány děti týrané, zneužívané a zanedbávané; děti, které se ocitly mimo vlastní rodinu; děti cizince bez doprovodu dospělé osoby; děti vyžadující zvýšenou pozornost; delikventní a predelikventní děti. Za ohrožené děti jsou tak považovány všechny děti, které se dostaly, nebo měly dostat do souvislosti se sociálně-právní ochranou dětí. To znamená děti, u nichž byl detekován jakýkoliv náznak negativních jevů, tedy i ty děti, jejichž potřeby nejsou v plné míře naplňovány [Ministerstvo vnitra České republiky, 2007; část 3].

Pojem „dítě právně volné“ Český právní řád termín „právně volné dítě“ nezná. Tímto termínem máme na mysli dítě, kterému nebrání právní okolnosti, aby mohlo být osvojeno. Dítě je tedy právně volné v případě, že rodiče dali souhlas k osvojení, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu nebo v případě, že soud rozhodl o nezájmu rodičů o dítě. [Metodický list č.1, 2007; 4] Biologičtí rodiče ztrácí svá práva a povinnosti vůči dítěti a dítě je připraveno k osvojení.

4. Teoretická východiska

4.1. Dětství jako sociální fenomén

Jaké postavení zaujímá dítě v dnešní společnosti? **Dětství** je etapa v životě každého jednotlivce, která hraje v jeho životě důležitou roli¹⁶. Děti však zastávají v dnešní moderní společnosti úplně jinou pozici, než v minulosti. „*Dětství jako zvláštní fáze vývoje jedince ve středověku prostě neexistovala. Tato představa dětství, podobně jako tolik jiných aspektů našeho dnešního společenského života, vznikla teprve posledních dvou stoletích.*“ [Giddens, A., 1999; 54]. Děti se účastnily také práce jako dospělí. Dnes práci „*obvykle spájame s produktívnym vekom. V minulosti však bola aj na našom kontinente vo vysokej miere využívaná nielen práca dospelých, ale aj práca detí.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 23, 24]. Pozice dítěte ve společnosti není samozřejmá. Dlouhodobě a postupně se vytvářela a šla ruku v ruce s ekonomickou, politickou a kulturní transformací země. Utvářela se společně s formováním občanských práv, s rozvojem legislativy a se vznikem mezinárodních dokumentů týkajících se lidských práv a postavení dítěte. „*Je moc dobře, jak se v lidské kulturní historii vyvíjel vztah společnosti k dítěti- od dob, kdy dítě bylo bezprávným tvorem, s nímž rodiče mohli nakládat zcela podle svého uvážení či spíše libovůle (i utratit je mohli), až po dnešek, kdy zájem dítěte je mezinárodní Úmluvou o právech dítěte povýšen nad všechny zájmy jiné.*“¹⁷ [Matějček Z., 2002; 9].

4.1.1. Koncept moderního dětství

Dětství se stává **fenomémem** moderní doby. „*Hoci deti boli v histórii vždy prítomné, koncept moderného detstva, tak ako ho poznáme dnes, sa v ľudských dejinách vynoril lne pomerne nedavno. Zagal uvedomením si psychickej inakosti detí a skoncil oddelením sociálneho sveta detí a dospelých.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 42]. Tento vývoj úzce souvisí se strukturálními změnami v celé společnosti. Ukazuje se, že rozhodující pro postavení dítěte v dnešní společnosti je až „*získanie osobitého právneho statusu, ktorý striktno vymedzuje rolu dieťaťa a dospelého. Model moderného detstva se stal do*

¹⁶ *Dětství*- První úsek sociálního vývoje člověka počínající narozením a ukončený podle tradičního pojetí v sedmém roce života [Jandourek, J., 2001; 59].

¹⁷ Viz. Kapitola 5. Právní rámec problematiky.

istej miery nadnárodným a univerzálnym.“ [Kolláriková, Z., 2001; 35]. Někteří představitelé tohoto konceptu chápou děti jako „*špecifickú triedu, ktorá je v sociálně závislom postavení na v spoločnosti dominujúcej triede dospelých. V rukách dospelých je sústredená rozhodujúca sociálna moc a prostriedky sociálnej kontroly*“ [Kolláriková, Z., 2001; 34]. Děti nepředstavují homogenní skupinu. Rozlišujeme mezi dětmi různých věkových skupin, různých tříd, vrstev a mezi dětmi různých národností. „*Preto bežne hovoríme o deťoch zo sociálně núdznych rodín, o deťoch zo strednej vrstvy, o deťoch ulice, slovenskej či českej národnosti, romských deťoch, deťoch z vidieka a mesta...*“ [Kolláriková, Z., 2001; 34]¹⁸. Předmětem zájmu této práce jsou ohrožené děti, které představují konkrétní sociální skupinu, která je podmíněna sociálními charakteristikami a ve společnosti zaujímá své místo se svými postoji a svými zájmy.

4.1.2. Sociálně-historické paradigma

Z pohledu *sociálně-historického paradigmatu* lze dětství chápat jako sociální nebo socio-kulturní fenomén. „*Štýly života dětí utvára konkrétna spoločnosť- a to podľa toho, ako táto spoločnosť chápe, konceptualizuje dieťa- a ako na druhej strane chápe, konceptualizuje dospelého.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 25]. Na dětství lze nahlížet jako na *sociální výtvar, sociální konstrukt*, neboť je to právě společnost, která vytváří dětství, poskytuje prostředí, ve kterém se dítě vyvíjí a formuluje podmínky pro jeho život. Dětství lze také chápat „*ako sociálno-historickú kategóriu, ako zvláštny sociálny priestor, ktorý utvára dospelá časť populácie pre deti podľa svojich predstáv.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 25]. Dětství se stává součástí společnosti až když se pro společnosti stává nízký věk jednotlivce sociálně důležitým. „*Keď kategórii nízkého veku je spoločnosťou na základe jej skúsenosti pripísaný špecifický hodnotiaci význam.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 33]. Sociálně-historické paradigma klade důraz na určitý *soubor hodnot a norem*¹⁹, „*ktoré su vodidlom toho, ako sa tá- ktorá spoločnosť, tj. jej dospelá časť správa k deťom.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 33]. Ve všech kulturách je dětství obdobím domácí výchovy, primární socializace, kdy jsou dítěti zprostředkovány normy, hodnoty, jazyk, vzorce chování a základní dovednosti [Jandourek, J., 2001; 59].

¹⁸ Blíže o „*konceptu moderního dětství*“ viz [Kolláriková, Z., 2001; 38-47].

¹⁹ *Hodnoty*- Představy jedinců nebo skupin o tom, co je žádoucí, správné, dobré či špatné. *Hodnoty* jedince jsou výrazně ovlivněny konkrétní kulturou, v níž žije. *Normy*- Pravidla, která určují náležité chování v různých sociálních kontextech. Normy buď předepisují určité chování, nebo ho zakazují [Giddens, A., 1999; 549- 551].

To jak je dětství chápáno a interpretováno je tedy **výsledek kultury** jednotlivých společností²⁰. „*Dieťa sa v tomto storočí stalo stredobodom pozornosti nielen rodičov, ale aj veľkej časti odbornej verejnosti, zvlášť pedagogov, pediatrov, psychologov, sociálnych pracovníkov, mnohé vedné obory vznikli, aby sa špeciálne zaoberali len detskou problematikou. Ide o otázky záškoláctva či o zdravý biologický, psychický a sociálny vývin detí.*“ [Kolláriková, Z., 2001; 28].

4. 2. Role rodiny při vývoji jedince z pohledu socializace, psychoanalýzy a sociobiologie

Dětství se stává nejdůležitější etapou lidského života zejména proto, že v jeho průběhu dochází k primárnímu formování osobnosti. Různé proměny, jimiž jedinci v průběhu života prochází, se na první pohled zdají být podmíněny biologicky. Jednotlivá stádia lidského života však nemají pouze biologickou, ale i sociální povahu. Ovlivňují je kulturní rozdíly a materiální podmínky lidského života v různých typech společností [Giddens, A., 1999; 54]. Všechny teoretické přístupy formování osobnosti, pedagogické, psychologické či sociologické, vychází z toho, že výchova a vzdělávání jsou součástí procesu socializace. Pojem socializace je tudíž v oblasti pedagogické, psychologické i sociologické vymezen²¹.

4.2.1. Socializace

Proces socializace je „*univerzálním kulturním prostředkem k zajištění kontroly chování a myšlení členů společnosti.*“ [Keller, J., 1997 ; 38]. Socializace podle Kellera utváří způsob jednání a formuje tendence k reagování v různých situacích. Proto bývá také nazývána „*druhým sociokulturním narozením*“ [Keller, J., 1997; 38], neboť teprve díky socializaci se biologický tvor stává bytostí schopnou chovat se jako člen společnosti. Cílem socializace je podle Kellera zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny. Toho lze

²⁰ Blíže o „*sociálně-historickém paradigmatu*“ viz [Kolláriková, Z., 2001; 38-47].

²¹ *Socializace*- Proces, kterým se jedinec začleňuje do sociální skupiny, přičemž si osvojuje normy ve skupině panující, její hodnoty, učí se sociálním rolím spojeným s určitými pozicemi a dalším dovednostem a schopnostem. Těžištěm procesu socializace leží v dětství a mládí a jeho výsledkem je vytvoření sociálního „*Já*“, sociální identity, sociokulturní osobnosti. Jako socializací lze označit i každé začlenění do nové skupiny, takže socializace trvá vlastně celý život [Jandourek, J., 2001; 220].

dosáhnout tehdy, přijme-li jedinec za své nejen vědění, ale také hodnoty, normy a měřítko své kultury.²² „*Deti treba ešte v socializácii ako ľudí, spoločenské bytosti, „stvorit“*“ [Kolláriková, Z., 2001; 50].

Socializační proces zahrnuje v podstatě **tři základní vývojové aspekty**:

- ❖ *Vývoj sociální reaktivity* tj. vývoj bohatě diferencovaných, emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí.
- ❖ *Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací* Jde především o vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných mocnými dospělými a které přijímá za své. Ty pak jeho individuální chování usměrňují do mezí určených společností.
- ❖ *Osvojení sociálních rolí* tj. takových vzorců chování a postojů, které jsou od jedince očekávány ostatními členy společnosti, a to vzhledem k jeho věku, pohlaví, společenskému postavení [Langmeier, J., 1998; 89, 90].

Socializace probíhá po celý život člověka. Vytváří spojení mezi jednotlivými generacemi. Probíhá ve sledu interakcí jedince s druhými lidmi. Giddens se zmiňuje o tom, že socializace není pouhým „**kulturním programováním**“²³, během něhož dítě pasivně vstřebává vlivy společnosti. V průběhu socializace dospívá každý z nás k procesu sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatně myslet a jednat.

Podle Kellera může socializace představovat pro každou společnost také problém a to ze dvou důvodů²⁴:

- *Bez uspokojivé socializace* zůstávají individua neschopna vstupovat do běžných interakcí s druhými členy skupiny. Vznikají sociálně narušení jedinci, kteří nedokáží respektovat normy běžného soužití.
- *Společnost bez socializace* není schopna předat své základní normy a hodnoty následující generaci a rozpadá se.

V dnešní společnosti dochází k určitému **socializačnímu tlaku** na dítě. Socializaci dítěte a to zejména pokud jde o vývoj sociálních kontrol a přejímání vyspělejších sociálních rolí, podněcují a posilují zvláště rodiče a ostatní členové rodiny. [Langmeier, J., 1998; 91]. Významnou úlohu tu hrají také instituce. „*Rodina nemá na*

²² Srov. [Keller, J., 1997; 38].

²³ Blíže o pojmu „*kulturní programování*“ viz [Giddnes, A., 1999; 39].

²⁴ Srov. [Keller, J., 1997; 38-39].

socializaci svých dětí monopol. Vlivy odjinud vstoupí do dětského světa velmi záhy. Je tomu tak ve všech kulturách a společnostech.“ [Možný, I., 1999; 144]. Kolláriková se zmiňuje o pojetí „**sociocentrické zaměření výchovy**“²⁵, které upřednostňuje zájem společnosti a potřeby instituce nad zájmy dítěte. Sociocentrické zaměření vychovává dítě s důrazem na to, co společnost považuje v dané situaci pro jeho adaptaci a socializaci za potřebné. Sociocentrické výchovné cíle jsou vlastně normami, podle nichž se výchovné instituce řídí. Výchovná instituce se stává hlavním nástrojem působení na dítě a autorita instituce převažuje nad rodinou. Rodina se musí přizpůsobovat a podřizovat požadavkům veřejné instituce.[Kolláriková, Z., 2001; 128]. „*Základním sociologickým tématem zůstává vztah, vzájemné ovlivnění či vzájemná paralysace socializačního působení rodiny a institucí širší společnosti.*“ [Možný, I., 1999 ; 144].

4.2.1.1. Nefunkční rodina a ohrožení dítěte

Nejvýznamnější prostředí, které zajišťuje primární socializaci dítěte, představuje rodina²⁶. Sociální problém ohroženého dítěte, začíná tedy v rodině. Tato práce vychází z definice rodiny, která je vymezena Ministerstvem práce a sociálních věcí jako „*sociální jednotka, jejímž znakem je soužití minimálně dvou generací (rodičů a dětí) a jejímž znakem je **plnění určitých funkcí.***“ [Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2004]:

- ❖ *biologicko-reprodukční funkce* (reprodukce společnosti)
- ❖ *sociálně- ekonomická funkce* (zabezpečení materiální existence členů rodiny)
- ❖ *socializační a výchovná funkce* (začlenění dítěte do společnosti, práva dítěte na život)
- ❖ *regenerační a podpůrná funkce* (emocionální podpora členů rodiny, případně finanční, hmotná a lidská pomoc v případě nouze) [Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2004].

Podle těchto funkcí stát vymezuje **nefunkční rodinu** jako rodinu, „*kteřá neplní některou nebo všechny z výše uvedených úloh (kromě biologické funkce).*“ [Národní

²⁵ Blíže o pojetí „*sociocentrické zaměření výchovy*“ viz [Kolláriková, J., 2001; 128- 130].

²⁶ *Rodina*- forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Funkce rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva [Jandourek, J., 2001; 206].

zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2004]. Podle dotazníku, který zjišťuje *funkčnost rodin z pohledu ohrožených dětí*, sestaveného Jiřím Dunovským, je 85% rodin funkčních, 12% tvoří problémové rodiny (tedy takové, kde se vyskytuje nějaká porucha funkcí rodiny, ale rodina je schopna ji řešit vlastními silami nebo s pomocí okolí), 2% jsou dysfunkční rodiny (tedy takové, kde se vyskytují závažné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují dítě a které rodina není schopna sama zvládnout a je proto nutné přikročit k opatření zvenčí, tzn. k sanaci rodiny), 0,5% tvoří afunkční rodiny, kde se vyskytují závažné poruchy a je nutné dítě z rodiny odebrat. Celkem tedy 2,5% rodin s dětmi jsou dysfunkční anebo afunkční rodiny, kde je potřebný zásah zvenčí [Lovasová, L., 2006 ; 9, 10].

4.2.2. Sociobiologická koncepce

Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?

[Wilson, O., E. 1993; 1]

Žádná teorie socializace není zcela uspokojivá, neboť je potřeba si uvědomit dialektiku „*nature contra culture*“. Je potřeba si uvědomit, co je v lidském jednání a institucích dáno genetickou výbavou člověka jako přírodního druhu a co je naučeno a kulturně determinováno. Odpověď na tuto otázku ukazuje, kde leží limit (pře)výchovných možností a meze snah o změnu lidského chování- a lidských institucí [Možný, I., 1999; 75].

Teorie socializace vychází z předpokladu, „že charakter člověka je socializací v ontogenezi vytvářen přinejmenším podstatnou měrou spoluvytvářen, stojí tedy na pozici *culture*.“ [Možný, I., 1999; 142]. Naopak, *sociobiologové* nachází významné paralely mezi chováním lidí a zvířat. Podle nich jsou mnohé aspekty lidského sociálního života zakotveny v našem genetickém kódu [Giddens, A., 1999; 35]. Pro *sociologii rodiny* je důležité, že sociobiologie považuje za jednu ze základních schopností, která je uložena v genové výbavě člověka, schopnost člověka naučit se navazovat „*individualizované sociální vztahy*“ Modelovým individualizovaným sociálním vztahem je vztah dítěte k matce. Na něm se dítě naučí, co je to individualizovaný vztah. „*Rozvine se v něm schopnost lásky jako individualizovaného vztahu.*“²⁷

²⁷ Dále viz [Možný, I., 1999; 76].

Že jde o *interakci obou těchto principů*, je dnes teoreticky vysvětlováno sociobiologickou koncepcí²⁸ i pozorováními vývojových psychologů, která ukazují, že díky své specifické genetické výbavě každé dítě vyvolává ve svém prostředí specifickou reakci, takže v každé rodině je dítě vychováváno jinak.²⁹

4.2.3. Vývojová psychologie

Moderní bádání o socializaci dítěte se opírají *tři základní koncepce*:

- ***Kognitivní vývojová koncepce Jeana Piageta***

Piaget kladl velký důraz na schopnost dítěte porozumět světu. Podle Piageta nejsou děti pasivními příjemci informací, ale vybírají a interpretují to, co vidí, slyší a cítí ve světě kolem sebe. Na základě pozorování dětí, dospěl Piaget k názoru, že „*lidé procházejí několika různými stádii kognitivního vývoje- tj. učení se o sobě a svém okolí. Součástí každého stádia je získávání nových dovedností.*“ [Giddens, A., 1999; 51]

- ***Psychosexuální koncepce Sigmunda Freuda***

Tato koncepce se stala základem hlubinné psychologie. Freud dospěl k názoru, že naše chování je do značné míry ovládáno nevědomím a tím, jak do dospělosti přenášíme mechanismy potlačování úzkosti, které jsme si osvojili v dětství. Podle Freuda je malé dítě bytostí, která klade nároky na okolí a nedokáže ovládat vlastní energii, protože je v podstatě bezmocná. Freud popisuje vývoj lidské psychiky jako „*proces provázený velkým napětím.*“ [Giddens, A., 1999; 48]. V souvislosti s vývojem dítěte definuje několik fází. Za nejdůležitější fázi považuje Freud „*oidipovské stadium*“. „*Ta nejdůležitější konfliktní situace, kterou má dítě řešit, se týká vztahu k rodičům, oidipovskému komplexu.*“³⁰

- ***Koncepce sociálního vývoje dítěte George Herberta Meada***

Významně přispěla do teorie socializace. Popisuje hlavní fáze vývoje dítěte,

²⁸ *Sociobiologie*- systematické studium biologického základu všech forem sociálního chování všech druhů organismů včetně člověka. Chce ukázat, jak se sociální skupiny prostřednictvím evoluce adaptují na prostředí [Wilson, O., E. 1993; 25]. *Sociobiologii* se rozumí „*použití biologických principů k vysvětlování sociálních činností všech společensky žijících živočichů včetně člověka.*“ [Giddens, A., 1999; 34, 35].

²⁹ Blíže o sociobiologii viz Wilson, O., E. *O lidské přirozenosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1993.

³⁰ Srov. [Freud, S., 2007; 239].

přičemž pozornost věnuje především utváření vědomí vlastního já. Podle Meada je důležité nabytí schopnosti sebeuvědomění prostřednictvím rozlišení na *me* a *self*. V tomto rozlišení je „*na rozdíl od me naše self celé produktem socializace. Jejím hlavním nástrojem je symbolická interakce s druhými a postupná konstituce zobecněného druhého.*“ [Možný, 2006; 163] Podle Meada je *self* něco, co zde nebylo hned při narození, ale vyrostlo to v procesu sociálních zkušeností a vyvinulo se na základě vztahu s jinými jedinci.³¹

4. 3. Fenomén domova³²

Domov pro nás znamená místo, kde jsou „naši“. Místo, kde jsou naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Domov je přístav, kam se můžeme vracet.“ [Matějček, Z., 1994; 11].

Podle Quortrupa představuje domov základní rámec, který utváří dětství. Výsledky studií celkem ukazují, že domov dnešních dětí je „*předznamenán v domovu jejich rodičů- přesněji řečeno, jejich dospělých vychovatelů, „jejich lidí*“ [Matějček, Z., 1994; 10]. Matějček podotýká, že to nemusí být jen vlastní biologičtí rodiče, ale ti, kdo s těmi dětmi skutečně žijí, mají je rádi, patří k nim a vytváří dětem domov.

Obsah pojmu „**domov**“ zahrnuje čtyři vzájemně se prolínající linie:

- *první linie* se váže na domov jako budovu, obytný prostor. Jde o technický aspekt prostředí, v němž žijeme;
- *druhá linie* se váže ke složení obyvatel. Domov tvoří rodiče, děti, sourozenci;
- *třetí linie* v sobě zahrnuje širší sociální prostředí, kamarády, sousedy, školu, prostředí spojené s důležitými životními událostmi. Toto prostředí může být více i méně podnětné, normální i patologické;
- *ve čtvrté linii* se odráží generační a genetická kontinuita života a v popředí stojí nejbližší vztahy rodičů a dětí. „*Naším prvním domovem je*

³¹ Srov. [Mead, G. H, 1967; 135].

³² *Domov*- souhrn bližších, se kterými jedinec strávil na jednom místě delší období svého života, přičemž mák těmto lidem i místu hluboký citový vztah. V moderní době žije jedinec během svého života mnohdy ve více domovech. Domov je tedy možno vytvářet a není vázán na nezaměnitelné místo a osoby [Jandourek, J., 2001; 64].

matčino tělo.“³³;

- *Čtvrtá linie* je naplněna potřebou někam a někomu patřit [Škoviera, A., 2007; 113].

V souvislosti s dětským domovem jako „*residenciální institucí*“ spojuje Matoušek domov se třemi archaickými zkušenostmi: zkušenost rodiny, zkušenost obce, zkušenost vyhoštění.³⁴ „*Pokud je dětský domov vlastně místem vyhoštění dítěte, co vůbec může jako instituce naplnit a co pak reálně naplňuje?*“ [Škoviera, A., 2007; 113]. Matoušek se zmiňuje o ústavu jako o zvláštním fenoménu, kde je personál zaměstnán jako v jakékoliv jiné organizaci, ale pro klienty je dočasnou nebo trvalou náhradou domova. „*Ústav je jen pokus o umělý domov, který udržuje vnitřní řád na základě souborů pozitivních a negativních sankcí, kde je prostor dělen na teritorium klientů a teritorium pracovníků.*“³⁵ Prostorové uspořádání domova spolu s filozofií výchovy determinují vytváření společenství dětí a dospělých. Je zřejmé, že internátní model, nezávisle na tom, zda jde o materiálně skromné nebo nadstandardně vybavené zařízení, svým prostorovým řešením nepodněcuje blízkost vztahů mezi dítětem a vychovatelem [Škoviera, A., 2007; 114]. „*Lidské vztahy jsou tu důležitější, než kdovíjaké známky blahobytu.*“ [Matějček, Z., 1994; 14].

Mezi dětským domovem a reálným domovem jsou i značné rozdíly z hlediska **personálního obsazení**: „*Reálný domov je místem mých lidí a mých věcí.*“ [Škoviera, 2007; 114]. V dětském domově mají sice některé děti sourozence, ale především tam jsou přiděleny a více či méně kamarádsky spolu žijí. „*Místo jedinečné osobní matky nebo otce mají skupinovou, službu konající „matku“.* *Ta s nimi navíc nežije, jen za nimi chodí do práce.*“ [Škoviera, 2007; 114]. Děti, které prožily šťastné dětství v přívětivém domově spolu s rodiči, budou schopny vytvořit stejný domov i svým dětem. „*Dobrý domov nepatří jenom nám, ale i našim dětem.*“³⁶

³³ [Škoviera, A., 2007; 113].

³⁴ Blíže viz [Matoušek, O. 1999; 19- 22].

³⁵ Srov. [Matoušek, O. 1999; 21].

³⁶ Blíže o „*konceptu domova*“ viz [Matějček, Z., 1994; 7-15].

4. 4. **Koncept psychické deprivace**³⁷

Psychická deprivace je „psychický stav, který vzniká v takových životních situacích, kdy dítěti není dána příležitost k uspokojení jeho základních duševních potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ [Matějček, Z.1992; 72].

Psychická deprivace existuje již dlouho, jen okolnosti jejího vzniku, intenzita a projevy se mění. Odborně začala být problematika psychické deprivace zkoumána v polovině 19. století. Do té doby existovaly popisy jednotlivých případů dětí extrémně derivovaných, většinou sociálně izolovaných nebo odchovaných zvířaty. Termín „deprivovaný“ nebyl ještě užíván, děti se označovaly jako „vlčí“, „zdivočelé“ [Matějček, Z., 2002; 84].

J. Langmeier definuje **dva hlavní faktory**, které ohrožují psychický vývoj jedince³⁸:

- 1) Je potřeba počítat s riziky organického poškození, která mohou vyplývat z různých škodlivých faktorů (genetických, infekčních, toxických),
- 2) i s riziky vyplývajícími ze sociálního prostředí. Pozornost je věnována zejména otázce které okolnosti sociálního prostředí jedince ohrožují jeho psychický vývoj nejvíce a jakým způsobem je možno jim předcházet či je napravovat.

Psychická deprivace dítěte bývá spojována zejména s uspokojováním **základních psychických potřeb dítěte**. V závislosti na těchto potřebách a jejich naplňování, se psychická deprivace dělí do pěti vzájemně se prolínajících úrovní³⁹:

- ❖ *Potřeba stimulace*
- ❖ *Potřeba smysluplného světa*
- ❖ *Potřeba životní jistoty*
- ❖ *Potřeba pozitivní identity*

³⁷*Deprivace*- V psychologickém smyslu stav nedostatku nebo strádání, který je dán nemožností uspokojit své potřeby. *Deprivace citová* je způsobená nedostatkem motivačních podnětů. Specifickým důsledkem citové deprivace jsou některé formy syndromu zanedbaného dítěte (CAN- child abuse and neglect), jehož příčinou je nedostatek projevu mateřské lásky vůči dítěti nebo tzv. hospitalismus (např. v kojeneckých ústavech, dětských domovech). Taková raná sociální zkušenost může vést k trvalému narušení osobnosti. *Sociální deprivace* je způsobená nedostatečným zajištěním nebo úplným odepřením statků, peněz nebo služeb, které jedinci nebo skupiny pokládají za životně důležité. Těž označuje stav strádání jedince, který trpí nedostatkem sociálních kontaktů [Jandourek, J., 2001; 57- 58].

³⁸ Blíže viz [Langmeier, J., 1998; 267].

³⁹ Zpracováno podle [Matějček, Z, 1999; 56].

❖ *Potřeba otevřené budoucnosti*

V první úrovni jde o potřebu přívodu podnětů v přirozené míře a variabilitě. Dítě potřebuje být pozitivně podněcováno, stimulováno v oblasti zrakové, sluchové a hmatové. Všechny tyto podněty působí kladně na jeho celkový vývoj a jejich nedostatek může vývoj dítěte narušit či zpomalit. *Potřeby ve druhé úrovni* navazují na ty předchozí. Dítě potřebuje mít kolem sebe smysluplný svět, tedy určitou stálost věcného a sociálního prostředí, které dítě prostřednictvím matky poznává a orientuje se v něm. *Třetí úroveň potřeb* zahrnuje citové potřeby. Je to především potřeba trvalého vztahu k mateřské osobě (nemusí to být však pouze biologická matka), dále potřeba kladného opětovného vztahu k dalším členům rodiny. *Čtvrtá, sociální úroveň*, souvisí s citovou. Dítě si v interakci s okolím postupně uvědomuje své „já“, vytváří si své sebevědomí, sebepojetí, svoji identitu. Každý má potřebu být přijímán a někam patřit, ať již do rodiny či do skupiny kamarádů, a mít tam alespoň přijatelnou roli a pozici. *Pátá úroveň* je spojena s potřebou sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost. Tuto společnou budoucnost má dítě právě v rodině [Matějček, Z., 2002; 84- 85]. Potřebu společné otevřené budoucnosti dítě nemůže mít v žádném případě v ústavní výchově, neboť dítě v ústavu prožívá nejistotu z budoucnosti, zda a jestli se vrátí do své původní rodiny.

4.4.1. Duševní vývoj dítěte v ústavním zařízení

Na vážnost ohrožení vývoje dětí, které jsou umístěované v ústavním zařízení, začali ve 20. století upozorňovat někteří pediatři a psychologové: „**duševní vývoj dětí v ústavech není přes všechnu vynaloženou péči zdaleka takový jako u dětí v rodinách vlastních nebo pěstounských.**“ [Langmeier, J., 1998; 274].

Zkušenosti s ústavní výchovou začaly poukazovat na to, že má rodina pro zdravý vývoj jedince v dětství rozhodující význam. J. Langmeier uvádí práci J. Bowlbyho „*Maternal care and mental health*“, která ukazuje na závažnou problematiku poškození duševního vývoje dětí vychovávaných v ústavech. V ústavu jsou sice uspokojovány základní tělesné potřeby dítěte, ale přesto dítě strádá a to nedostatkem individuální pozornosti a nemožností navázat trvalý citový vztah k jedné osobě⁴⁰. „*Rozhodující není kontakt s matkou a tím, co chybí není pouze láska. Důležitý je také pocit bezpečí, který poskytuje pravidelný kontakt se známou osobou.*“ [Giddens, A., 1999; 47].

⁴⁰ Srov. [Langmeier, J., 1998; 275].

Langmeier upozorňuje na „*sekundární zanedbávání*“, kdy systém péče určený k ochraně jedince v konečném důsledku druhotně poškozuje jeho psychický vývoj. Umísťování dětí ze zanedbávajících rodin do „dobrých ústavů“, bychom pak mohli označit jako nahrazení jedné formy zanedbávání (zanedbávání tělesného zanedbávání výchovy a vzdělávání) jinou jeho formou (zanedbávání citové). Děti, které jsou z rodiny odebrány z důvodu zanedbávání, potom následně strádají i v ústavním zařízení. Mnohé děti citově strádající v dětském domově jsou pro život mimo ústav špatně připraveny.⁴¹

4.4.2. Náprava psychické deprivace formou náhradní rodinné péče

„*Dlouho přetrvával názor o nemožnosti nápravy psychické deprivace, o její ireparabilitě. Vyplývalo to do značné míry z té okolnosti, že děti odňaté z ohrožujícího a deprivujícího prostředí rodiny zůstávaly trvale v ústavní výchově, která nerozvíjela dostatečně složku citovou a nepřipravila dítě na dostatečné sociální zařazení a uplatnění.*“ [Matějček, Z., 2002; 87]. Velkou příležitostí při sledování možností nápravy deprivace poškození dítěte, se stal rozvoj pěstounské péče jako nové formy náhradní rodinné péče.

Psychický vývoj dětí v pěstounské péči byl překvapivě dobrý. K výraznému urychlení celkového vývoje a řeči docházelo již v prvním roce života dítěte v náhradní rodině⁴² Na základě výzkumu, který zkoumal vyrovnávání deprivace poškození dítěte, zejména v oblasti citové a vztahové, byly vytvořeny **tři kritéria pěstounské rodiny**⁴³:

- 1) *Hloubka a stálost citových vztahů mezi pěstouny a dětmi* Čím více se tyto vztahy blíží vztahům dětí a rodičů v dobré rodině, tím lepší je pěstounský svazek;
- 2) *Tolerance k poruchám a problémům ve vývoji přijatého dítěte* Do pěstounské péče přicházejí děti v různé míře deprivované, opožděné, zanedbané nebo s různým zdravotním postižením. I děti s různým zdravotním postižením potřebují být šťastné a prožít radostné dětství. To vše jim mohou poskytnout pěstouni;
- 3) *Společná životní perspektiva* Toto kritérium vyplývá z obou předchozích. Hluboké vzájemné citové vztahy a přijetí dítěte se všemi problémy jsou

⁴¹ Více o konceptu psychické deprivace a duševním vývoji dětí v ústavech viz [Langmeier, J., 1998; 267-294].

⁴² Srov. [Matějček, Z., 2002; 88].

⁴³ Blíže o výzkumu pěstounských rodin viz [Matějček, Z., 2002; 87-90].

předpokladem společné, otevřené budoucnosti. Kritérium společné perspektivy nabývá na významu především s dospíváním dítěte. Dobrá pěstounská rodina se snaží vždy řešit budoucnost svých přijatých dětí.

5. Právní rámec problematiky

Pro lepší orientaci v dané problematice, je v této kapitole podán stručný přehled nejdůležitějších mezinárodních dokumentů a právních předpisů, které se dotýkají práv dětí a rodiny. V České republice je postavení dětí ve společnosti legislativně zakotveno v zákonech a nařízeních, které musí být v souladu jak s ústavními zákony, tak s mezinárodními smlouvami, které jsou na základě článku 10 Ústavy ČR závazné.

5.1. Dokumenty mezinárodních organizací

Tato práce se opírá zejména o následující dokumenty:

I. Úmluva o právech dítěte⁴⁴ (publikována pod č. 104/1991 Sb.)

Byla přijata 30 let po Deklaraci o právech dítěte, 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN. V platnost vstoupila v září roku 1990⁴⁵. Postupně ji ratifikovaly všechny státy světa, kromě USA a Somálska. Úmluva o právech dítěte je bezesporu nejdůležitějším dokumentem v oblasti práv dětí, už vzhledem k počtu států, které ji ratifikovaly [Liga lidských práv, 2007; 2]. Úmluva představuje významný mezník mezinárodní spolupráce a ochrany práv dítěte vzhledem k tomu, že „*děti již nejsou jen objekty, které mají zvláštní potřeby, jak se do té doby chápalo, ale že se stávají subjekty, nositeli širokého okruhu lidských práv.*“ [David, R., 1999; 34]. Státy, které Úmluvu přijaly se zavazují uskutečňovat a podporovat práva v této úmluvě a mají povinnost zařadit práva v ní obsažená do legislativních norem svých zemí⁴⁶.

Úmluva o právech dítěte vychází ze zásady „Tři P“: „*provision*“, zahrnující přežití a rozvoj dětí, zajišťování či zabezpečování vývoje dětí, „*protection*“, neboli ochrana dětí a „*participation*“, tedy účast dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivita [Liga lidských práv, 2007; 9].

⁴⁴ Znění Úmluvy o právech dítěte dostupné z WWW:

http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf

⁴⁵ ČSFR podepsala Úmluvu již první den její platnosti 30. 9. 1990 a následně ji ratifikovala.

⁴⁶ Více o Úmluvě o právech dítěte v České republice viz kapitola 6.2. Nerespektování Úmluvy o právech dítěte v České republice.

Pro tuto práci jsou důležité následující články z Úmluvy:

❖ **Definice pojmu „dítě“** Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 1].

❖ **Definice pojmu „rodina“** Rodina je „základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.“ [Úmluva o právech dítěte, 1989; preambule].

❖ **Zákaz diskriminace** Stát se zavazuje děti chránit před jakoukoliv formou diskriminace [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 2].

❖ **Přednost zájmu dítěte** Zájem dítěte představuje prioritní hledisko. Článek ukládá státům povinnost při všech činnostech týkajících se dítěte brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 3]. Státy se zavazují „zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho. A aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům.“ [David, R., 1999; 48].

❖ **Zachování života a rozvoj dítěte** Úmluva klade důraz na to, aby stát zajistil fyzický, duševní, citový, sociální a kulturní rozvoj dítěte [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 6].

❖ **Názor dítěte** „Dítě má právo se svobodně vyjadřovat ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, přičemž se jeho názorům musí věnovat patřičná pozornost.“ [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 12]. Znamená to, že dítěti musí být poskytnuta možnost, aby bylo vyslyšeno a aby se jeho názor bral vážně v každém soudním nebo správním řízení, které se ho týká. Z toho vyplývá, že při svěřování dítěte do pěstounské rodiny by měl být brán ohled také na názor a přání tohoto dítěte.

❖ **Ochrana dítěte bez rodiny** Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Tato péče může mimo jiné zahrnovat předání do výchovy, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 20].

❖ **Pravidelné hodnocení zacházení s dítětem** Dítě, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu

zařízení, má právo na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním [Úmluva o právech dítěte, 1989; čl. 25].

V neposlední řadě přiznává Úmluva dítěti v situaci, kdy je odděleno od svých rodičů, právo udržovat s nimi pravidelné osobní kontakty, s výhradou toho, že by udržování těchto kontaktů bylo v rozporu se zájmy dítěte. Zde je možné spatřovat určitý rozpor s praxí většiny českých pěstounských rodin, které by nejraději zásahy biologických rodičů dítěte co nejvíce eliminovaly. Zákon o rodině přitom styk mezi dítětem svěřeným do pěstounské péče a jeho biologickými rodiči nezakazuje. Stát by měl také v souladu s čl. 18 Úmluvy podporovat rodiny a poskytovat jim potřebnou pomoc tak, aby nedocházelo k umístění dětí do ústavní péče z nedostatku odpovídajících služeb a podpory.

II. Evropská úmluva o výkonu práv dětí⁴⁷ (publikována pod č. 54/2001 Sb.m.s.)

Byla přijata ve Štrasburku na půdě Rady Evropy 25. 1. 1996 a v platnost vstoupila 1. 7. 2000. V České republice vstoupila v platnost 1. 7. 2001. Účelem je podporovat práva dětí, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, které se jich týkají, a mohly se jich účastnit [Liga lidských práv, 2007; 10]. Podle Úmluvy „*dítě, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci, bude mít v soudním řízení, které se jej týká, právo na informace a na vyjádření názoru v řízení. Zástupce dítěte má povinnost poskytovat dítěti informace, objasňovat mu důsledky možných soudních rozhodnutí, zjišťovat jeho názor a zprostředkovat jej soudu.*“ [Liga lidských práv, 2007; 10].

III. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁴⁸

(publikována pod 209/1992 Sb.)

Byla sjednána 4. listopadu 1950 v Římě. ČSFR ji podepsala 21. února roku 1991 v Madridu a v platnost vstoupila 18. března 1992. Úmluva je významná zejména z toho hlediska, že se netýká pouze práv dětí, ale i jejich rodičů a práva z ní

⁴⁷ Znění Evropské úmluvy o výkonu práv dětí dostupné z WWW:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=160&CL=ENG>

⁴⁸ Znění Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dostupné na WWW:

<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

vyplývající se týkají přímo jednotlivců. Neurčuje tedy povinnost státu zakotvit práva z ní vycházející ve svém zákonodárství jako v případě jiných úmluv. V případě porušení práv, které vyplývají z Úmluvy se mohou jedinci obracet se svými stížnostmi na Evropský soud pro lidská práva, jehož rozhodnutí je pro Českou republiku závazná. Z hlediska výkladu jednotlivých článků Evropské úmluvy je velmi důležitá také judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která je konkretizuje.

Na práva dětí a rodičů dopadají především:

- článek 6 „*právo na spravedlivý proces*“;
- článek 8 „*právo na respektování rodinného a soukromého života*“ ;
- článek 14 „*zákaz diskriminace založené na jakémkoli důvodu při užívání práv a svobod přiznaných úmluvou*“ [Liga lidských práv, 2007; 10].

Mezi další významné dokumenty patří:

➤ ***Všeobecná deklarace lidských práv***⁴⁹

Vznikla v roce 1948 a ukotvila problematiku dětských práv „*všechny děti, ať jsou narozeny v manželství nebo mimo ně, požívají stejné sociální ochrany.*“ [David, R., 1999; 31].

➤ ***Deklarace o právech dítěte***⁵⁰

Byla přijata 20. listopadu 1959 Valným shromážděním OSN. Stanovila cíle výchovy, potřebu porozumění a lásky pro rozvoj dítěte. Hlavní cíl deklarace je „*dát dětem to nejlepší, aby mohly být zabezpečeny základní potřeby dítěte.*“ [David, R., 1999; 31].

⁴⁹ Znění Všeobecné deklarace lidských práv dostupné na WWW:
<http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/deklarace.pdf>

⁵⁰ Znění Deklarace o právech dítěte dostupné na WWW:
http://www.detskaprava.cz/soubory/Charta_detskych_prav.pdf

Významné instituce, zabývající se právního postavení dětí a rodiny:

➤ **Dětský fond UNICEF**⁵¹

Vznikl v prosinci roku 1946 na ochranu dětí v poválečné Evropě. Původně působil jako *Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci*⁵². V roce 1953 se stal již pod nynějším názvem součástí systému Organizace spojených národů. „UNICEF je hlavní světovou organizací, která se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje.“⁵³ Cílem fondu je, kromě ochrany dětí, podpora Úmluvy o právech dítěte a dohled nad její správnou realizací jednotlivými státy. „Nejlepší zájem dítěte“ v praxi vyspělých zemí znamená neustále sledovat stav dětí a stupeň uspokojování jejich potřeb, pružně reagovat na všechny změny v těchto potřebách a na jejich vývoj s měnícími se podmínkami společnosti.⁵⁴ Veškerá činnost UNICEF je vedena přesvědčením, že péče o děti a jejich zdravý vývoj (výživa, přístup k nezávadné vodě, očkování, vzdělávání, ochrana dětí před jakýmkoliv vykořisťováním) jsou základní podmínkou rozvoje lidstva.⁵⁵

Důležité postavení v činnosti fondu mají jednotlivé **Národní výbory pro UNICEF**, které se zabývají dodržováním Úmluvy o právech dítěte v jednotlivých zemích, osvětovou a vzdělávací činností a shromažďováním finančních prostředků pro programy pomoci dětem ve světě⁵⁶.

⁵¹ V angl. *United Nations Children's Fund*

⁵² V angl. *United Nations International Children's Emergency Fund*.

⁵³ *Stručně o UNICEF* [cit. 2009-25-04] <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=94&zp=1>.

⁵⁴ Blíže viz *O dětských právech*. <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=30&zp=1>.

⁵⁵ Blíže o UNICEF <http://www.unicef.cz>.

⁵⁶ Blíže o působení Výboru pro UNICEF v České republice viz kapitola 6.2. Nerespektování Úmluvy o právech dítěte v České republice.

5. 2. **Legislativní rámec České republiky**

5.2.1. Ústavní předpisy

A. Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)

Je ústavním zákonem a součástí ústavního pořádku. Byla schválena 9. ledna 1991 Federálním shromážděním ČSFR a součástí českého ústavního pořádku se stala v roce 1993.

Na práva dětí a rodičů se vztahuje a pro tuto práci je důležitá především hlava čtvrtá, článek 32:

- *Odstavec 1*: Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.
- *Odstavec 4*: Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů. Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.
- *Odstavec 5*: Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu [Listina základních práv a svobod; čl. 32].

5.2.2. **Zákony upravující problematiku práv dětí a náhradní rodinné péče**

B. Zákon o rodině (č. 94/1963)⁵⁷

Upravuje v této souvislosti vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost, výchovné opatření, nařízení ústavní výchovy. Pro tuto práci je důležité, že zákon stanovuje podmínky pěstounské péče, osvojení, poručnictví a opatrovnictví.

Významné jsou především následující články vztahující se k oblasti pěstounské péče:

- ❖ *Pojem „pěstoun“* Je zde nedostatečně definován jako fyzická osoba, které může soud svěřit dítě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče [Zákon o rodině; část druhá, hlava druhá, odstavec 1, § 45a]

⁵⁷ Zákon o rodině byl několikrát novelizován. Poslední novelizace proběhla 1. 1. 2007.

- ❖ ***Umístění dítěte do pěstounské péče*** Upravuje zákon tak, že je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem [Zákon o rodině; část druhá, hlava druhá, odstavec 2, § 45b].⁵⁸

C. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.)⁵⁹

Zákon upravuje opatření sloužící k ochraně dětí a postup orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu [Liga lidských práv, 2007; 11].

Sociálně-právní ochranou dětí se zde rozumí „ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“ [Zákon č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, část první, úvodní ustanovení, odst. 1].

Zákon stanovuje také podmínky ***pěstounské péče na přechodnou dobu*** například tak, že do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, se zařazují osoby, které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě [Zákon č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, část třetí, hlava pátá § 27a, odstavec 2].⁶⁰

⁵⁸ Více o upravení pěstounské péče v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., viz část druhá, hlava druhá § 45a, § 45b, § 45c, § 45d, § 46, § 47 a hlava čtvrtá § 69.

⁵⁹ Zákon byl 1. 6. 2006 novelizován.

⁶⁰ Více o upravení pěstounské péče viz Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., část první, úvodní ustanovení §4.

6. Dosavadní poznatky o problematice pěstounské péče v České republice

6. 1. Historický vývoj pěstounské péče

V následující kapitole se zaměřuji na vývoj pěstounské péče a hlavní historické momenty, které nejvíce ovlivnily současnou podobu pěstounské péče v České republice.

„Přijetí cizího dítěte, upravené dnešním právním řádem, má ve své dávné historii zřejmě jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do biopsychické výbavy, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu- totiž schopnost chránit nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě- schopnost přijmout nejen své vlastní dítě, nýbrž i dítě cizí a pečovat o ně“ [Matějček, Z., 1999; 15].

1. Instituce kojných

*„Zatímco historie adopce má své kořeny v neblahé praktice odkládání přespočetných nežádoucích dětí a pak v instituci nalezinců, můžeme za předchůdce placené pěstounské péče považovat spíše **instituci kojných**.“ [Matějček, Z., 1999; 25].* S institucí placených kojných, později i chův, opatrovnic a pěstounek se setkáváme již v období Řecka a Říma. Kojné a chůvy běžně patřily mezi služebnictvo šlechtických dvorů a své služby nabízely manželkám bohatého městského patriciátu. V této době byla instituce kojných velice často středem kritiky. J. A. Komenský se vyjádřil k instituci kojných následovně: *„Čím víc se ten neřád rozmohl, tím méně sluší k němu mlčeti. Pravím tedy, že takové dítek od matky odsazování a cizím mlékem vychovávání jest 1. účelící Bohu a přirození, 2. škodlivé dítkám, 3. škodlivé matkám samým, 4. počestnost vyvracující.“* Dále cituje autority od antiky do jeho současnosti a rozvádí do té doby běžnou pověru, že s mlékem kojné přijímá dítě i její vlastnosti, čímž vysvětluje i kruté či zvrhlé zacházení některých římských císařů. Naopak, má-li vlastní matka nějakou zlou nemoc, nebo špatnou povahu, je mléko zdravé, ctné a šlechetné chůvy pro dítě zdravým preventivním opatřením.⁶¹

⁶¹ Dále Komenský, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Academia, 2007.

II. Pěstounská péče o děti z nalezince

Vývoj se zastavil a velký pokrok byl zaznamenán až v době hromadného zřizování nalezinců, v době osvícenství na konci 18. století. Nadále existují placené kojné a chůvy, dostává se jim však již úředního názvu „*pěstounů*“ a jejich funkce plynule přechází v pěstounskou péči [Matějček, Z., 1999; 26]. Rozdíl je zejména v tom, že kromě soukromé iniciativy se začíná angažovat i stát. První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti byl *Vlašský špitál*, který byl založený na počátku 16. století Italy, kteří pobývali v Praze. Byl ovšem plně závislý na dobročinnosti, a tak se potýkal s velkými finančními problémy. Pokus o státní instituci následoval až v roce 1762, kdy ji zřídila dekretem z 15. ledna Marie Terezie. Pár let na to dochází k velkému rozvoji nalezinců, a jak píše Zbyněk Gabriel: „*To, co bychom dnes nazvali pěstounskou péčí, umožňoval vládní dekret z 18. 9. 1788, kdy bylo upuštěno od výhradního společného opatření sirotek a nalezenců.*“ [Gabriel, Z., 2008; 13]. V dekretu se výslovně přikazuje, aby novorozenecké dítě bylo ponecháno matce nebo kojné tak dlouho, dokud se nenajde příležitost k jeho umístění ve venkovské péči [Gabriel, Z., 2008; 13]. Byly zde formulovány také *zásady pro pěstouny*: „*Nalezenci vydávají se pěstounkám vdaným nebo ovdovělým do péče za plat každého všedního dne v zemském nalezinci.*“ [Gabriel, Z., 2008; 13, 14]. „*Pěstounka má být zdravá, poněkud majetná a mravně zachovalá, což prokazuje vysvědčením.*“ [Matějček, Z., 1999; 27]. Od pěstounů bylo vyžadováno potvrzení lékařem a vysvědčení způsobilosti, které muselo být ověřené obecním a farním úřadem. V dekretu bylo mimo jiné uvedeno, že „*převzaté dítě povinni jsou pěstounové ošetřovati s takovou oddaností, svědomitostí a péčí jako by jich vlastním dítětem bylo.*“ [Gabriel, Z., 2008; 13- 14]. V roce 1789 byla otevřena zemská porodnice a nalezinec u sv. Apolináře v Praze. Na podkladě *zemského chudinského zákona* z roku 1868 se začínají zřizovat *okresní sirotčince*. V roce 1883 již v Čechách existovalo 21 veřejných a státních institucí, kde pobývalo celkem 808 dětí. Přetrvává však vysoká úmrtnost, a to zejména u malých dětí. V roce 1858 zemřelo v pražském nalezinci 50% dětí a v roce 1862 dokonce 66% dětí.⁶² V roce 1902 je *Zemským výborem v Čechách pro děti a mládež* založen sirotčí fond a do období první světové války vznikají postupně v jednotlivých okresech i *Okresní komise pro děti a mládež*, jejichž úkolem je starat se o děti opuštěné a osiřelé. V roce 1908 vzniká v Praze *Česká zemská komise pro*

⁶² Srov. [Gabriel, Z., 2008; 13].

pěči o mládež při Zemské školní radě, která sdružuje dobrovolné pracovníky různých oborů a která má již ke konci války ve své správě 15 ústavů [Matějček, Z., 1999; 27].

III. Období první republiky

„Československá republika po r. 1918 mohla navazovat již na zlepšený stav péče o děti, dosažený v posledních letech bývalého Rakouska- Uherska.“ [Matějček, Z., 1999; 27]. Z okresních komisí se stala *Okresní péče o mládež*, která měla pod patronátem péči o mládež osiřelou a opuštěnou. Z České zemské komise se stalo *Zemské ústředí péče o mládež* a v roce 1931 již zpravovala 24 okresních sirotčinců. Stát v této době spravoval 60 dětských domovů určených k dočasnému pobytu opuštěných a ohrožených dětí. Jejich funkce se blížila dnešním diagnostickým ústavům. Po krátkém pobytu a po vyřízení soudních formalit se děti vracely buď zpět do vlastních rodin, nebo byly pro ně vyhledávány vhodné rodiny pěstounské či adoptivní, v nejhorším případě přecházely do ústavů [Matějček, Z., 1999; 29]. Jak píše Zbyněk Gabriel: „*První republika přála rozvoji osvojení i péče pěstounské.*“ [Gabriel, Z., 2008; 16] a to zejména z toho důvodu, že problémy humánního zacházení s nechtěnými dětmi se stávají aktuálními. *A to „poté, co nelidskost triumfuje ve velkých válkách.*“ [Gabriel, Z., 2008; 15]. Tak, jak se Francie nechala inspirovat gestem Napoleona po bitvě u Slavkova a materiálně i po stránce výchovné péče zajistila válečné sirotky, tak v českých podmínkách byly reprezentantem takového přístupu aktivity *Podpůrného fondu legionářského*, který vybuodoval „Dům dětství“ pro sirotky legionářů.

První republika umožňovala ***pěstounskou péči ve čtyřech variantách***⁶³:

- „*Pěstounská péče nalezenecká*“, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či v sirotčinci. Dítě bylo svěřováno do pěstounské péče, tentokrát ne už jen ženě-pěstounce, nýbrž nejčastěji oběma manželům;
- „*Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními úřady péče o mládež*“, která byla zajišťována zdarma i za plat a pěstouni museli být mravně bezúhonní, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu;
- „*Pěstounská péče v koloniích*“- Šlo o řadu rodin v jednom místě či alespoň v jednom správním okrese, kterým svěřila děti Okresní péče o mládež. Ta rodinám pomáhala, podporovala je;

⁶³ Zpracováno podle [Matějček, Z, 1999; 29].

- „*Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny*“, která jako jediná z výše zmíněných forem přetrvala z doby první republiky až do sedmdesátých let.

IV. Období druhé světové války

„*V době druhé světové války poklesl v Protektorátu počet dětí v oficiální pěstounské péči. O to pozoruhodnější byly aktivity jednotlivců.*“ [Gabriel, Z., 2008; 16]. Nejrozsáhlejším krátkodobým projektem pěstounské péče v dějinách Československa nebyla akce zaštitěná státem, ale ani charitativními organizacemi. Šlo o iniciativu jednotlivce, kterým byl britský úředník **Nicholas Winton**, který zrealizoval plán pro ohrožené židovské děti z protektorátu Čechy a Morava. Tento plán započal v době nabytí platnosti norimberských zákonů 21. června 1939. Na britské straně byla přijata každá rodina, která byla ochotna nabídnout péči dítěti z Protektorátu a zaplatit částku, která měla pokrývat nejen cestovní výdaje dítěte, ale také úplatek pro pražské gestapo. „*Děti v Anglii získaly vzdělání, žily u pěstounů, některé posléze pobývaly v internátních školách. Po válce se jich do Československa vrátila jen hrstka, aby vesměs opět odešly ve vystěhovaleckých vlnách po roce 1948 a 1968. O těchto anglických akcích se v tzv. socialistických státech do doby politických změn nevědělo, respektive vědět nesmělo.*“⁶⁴

Další významnou osobností se stal terezínský vychovatel **Fredy Hirsch**, který se snažil v táborech v Osvětimi, kde byly umístěny jak děti žijících rodičů, tak sirotci „*pozoruhodným pokusem zajistit něco mezi dětským domovem rodinného typu a pěstounskou péčí.*“ [Gabriel, Z., 2008; 18]. U dětí, které měly ještě rodiče se dbalo na zachování kontaktu s rodiči. I za cenu, že na noc šly děti do horších podmínek běžného bloku za otcem a matkou. U druhých, osiřelých dětí, se dbalo na vytvoření sourozeneckých skupin s pevnou vazbou na konkrétního opatrovníka či opatrovnici. „*Díky tomuto osobnímu přístupu i v Březince prožily děti okamžiky štěstí.*“ [Gabriel, Z., 2008; 18].

V. Období po druhé světové válce

Po druhé světové válce dochází k výrazným změnám. „*Dominoval spíše zájem o děti z dobrých vlasteneckých rodin postižených válkou.*“ [Gabriel, Z., 2008; 20]. Jisté je, že na území tehdejšího Československa pobývalo po druhé světové válce mnoho dětí s

⁶⁴ Srov. [Gabriel, Z., 2008; 17-18].

mimořádně pohnutými osudy. Ty ale nenaplňovaly představy potencionálních osvojitelů či pěstounů. „*Na malé Němce či Rakušany, z nichž mnozí osiřeli až po válce, se vztahovala pravidla odsunu. Židovské děti byly vykořeněny genocidou všech příbuzných a rasově obdobných známých. Stát se nad humánním zacházením s takto osiřelými dětmi příliš nezamýšlel.*“ [Gabriel, Z., 2008; 19- 20].

Důležitým mezníkem se stal rok **1949**, kdy vznikl na podkladě Ústavy 9. května **zákon o právu rodinném č. 265/49**, který zrovnoprávňoval nejenom postavení muže a ženy, ale především postavení manželského a nemanželského dítěte. „*Výběr osvojitelů následně negativně ovlivnil „akcent na „socialistickou výchovu“, který byl v plné míře pojat do zákona o rodině č. 52/55.*“ [Gabriel, Z., 2008; 20]. Zařízení, která měla status nalezinců, byla přejmenována na ústavy péče o dítě a byly zrušeny Okresní komise péče o mládež i Zemské ústředí. „*Byl zlikvidován dřívější propracovaný systém péče o ohrožené děti a ukončena činnost všech dobročinných sdružení.*“ [Matějček, Z., 1999; 30].

V roce 1950 byla zrušena pěstounská péče, kromě pěstounské péče příbuzenské. Obnovena byla až po 23 letech. Ministerstvo provedlo velmi podrobný průzkum pěstounské péče v českých zemích, který měl sloužit jako podklad pro další rozvoj v této oblasti. Ačkoliv výsledky průzkumu byly příznivé, pěstounská péče se nevyhnula likvidaci. Bez jakéhokoliv varování a přípravy byla zrušena.⁶⁵ [Dunovský, 1969; 5]. „*Zrušení pěstounství mělo ideologický charakter a znamenalo změnu směrem institucionalismu. Většina dětí, které do té doby žily u pěstounů, přešla do dětských domovů.*“ [Škoviera, 2007; 38].

VI. Období po roce 1963

Významným mezníkem byl rok **1963**, kdy došlo k právním úpravám osvojení v zákoně o rodině č. 94 ze 4. 12. 1963, který vstoupil v platnost rok poté 1. 4. 1964 a který preferuje výchovu rodinnou pře výchovou kolektivní. „*Nelze tedy již hledat nejvhodnější dítě pro danou rodinu, ale naopak nejvhodnější rodinu pro dané dítě.*“ [Gabriel, Z., 2008; 19, 21]. **V roce 1969**, 14. května se v čele s předsedou Jiřím Dunovským konala v Praze členská schůze *Sdružení přátel SOS dětské vesničky*. Vesničky přijímaly jednotlivé děti i sourozenecké skupiny, o něž nebyl zájem v rámci osvojení. „*Roli alespoň symbolické mužské autority zastával pro všechny vedoucí*

⁶⁵ Srov. [Dunovský, J, 1999; 5-7].

vesničky, muž, jehož úkolem bylo administrativní zajišťování jejího chodu. Matce pomáhaly v péči o děti tzv. tety.“ [Gabriel, Z., 2008; 21].

Pěstounská péče byla znovu obnovena v **roce 1973** se vznikem **zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči**. O osvojení i o stanovení pěstounské péče rozhodoval soud. Podklady pro soudní jednání ovšem připravili pracovníci národních výborů, oddělení péče o děti. Vlastní výběr nejvhodnější rodiny pro dané dítě pak byl svěřen poradním sborům při odboru sociálních věcí krajských národních výborů [Gabriel, Z., 2008; 22]. Během prvního roku po nabytí nového zákona se do formy náhradní rodinné péče dostalo nejvíce dětí. Z celkového počtu 7080 dětí mimo vlastní rodinu bylo do pěstounské péče přijato 22% dětí, tedy 1558 dětí. V dalších letech se počet pohyboval kolem 15%.⁶⁶

Od **1. ledna 1974** převzaly odbory sociálních věcí okresních národních výborů do své působnosti též zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče, **SOS dětské vesničky**. [Bubleová, V., 2000; 46] „*SOS dětské vesničky prorazily cestu pěstounské péči ve zvláštních zařízeních a hned nato i pěstounské péči individuální.*“ [Matějček, Z., 1999; 44]. Rozšířila se nabídka možnosti náhradní rodinné péče, přičemž děti, které nevyhovovaly kritériím adopce, vyhovovaly kritériím pěstounské péče.

6. 2. Nerespektování Úmluvy o právech dítěte v České republice

Česká republika se přijetím **Úmluvy o právech dítěte** zavázala plnit a dodržovat práva z ní vyplývající. Jako signatář země je povinna učinit všechna možná (zákonodárná, správní i jiná) opatření, aby jednotlivé články Úmluvy byly důsledně plněny a také podávat podrobné zprávy o plnění a o výhledu, jak jejich situaci zlepšovat.⁶⁷ V roce 1991 vznikl **Český výbor pro UNICEF** s cílem reprezentovat a podporovat zájmy Dětského fondu OSN - UNICEF v České republice. Každých pět let musí členské státy Výboru předkládat pravidelné zprávy o plnění dětských práv ve své zemi. Český výbor pro UNICEF je jedním z 37 národních výborů pro UNICEF, které se ve vyspělých zemích zabývají následujícími úkoly: informovat širokou veřejnost o

⁶⁶ Srov. [Dostálová, G., 1999; 13].

⁶⁷ Blíže viz *Dodržování dětských práv v ČR* <http://absolventi.gymcheb.cz/2007/mihrubo/dodrzovani.html>.

poslání a konkrétní činnosti UNICEF ve prospěch dětí, upozorňovat veřejnost na situaci dětí ve světě a v České republice, podporovat naplňování dětských práv.⁶⁸

Každoročně se objevují zprávy o nedodržování práv, která vyplývají z Úmluvy a Česká republika je proto opakovaně kritizována. Stručně uvádím některé připomínky k situaci v České republice ze strany mezinárodních organizací:

a. Výbor pro práva dítěte OSN

31. 1. 2003 byly zveřejněny závěry a doporučení výboru týkající se dodržování Úmluvy v České republice.

Výbor kritizuje⁶⁹:

- nedostatky v dodržování práv dětí, především nedostatky v systému a politice péče o děti a rodinu (týká se to otázky práv romských dětí, ústavní výchovy, nedostatečné ochrany a péče o týrané, zanedbávané a sexuálně zneužívané děti);
- nízké povědomí o právech dítěte a obsahu Úmluvy jak mezi dětmi, tak mezi dospělými;
- absence orgánu, který by monitoroval, koordinoval a kontroloval dodržování práv dětí;
- nepříznivou situaci dětí v dětských domovech (především omezování kontaktu dětí a rodičů, nedostatek pomoci dětem opouštějící ústavy) a také nedostatečnou pomoc a podporu rodinám v krizových situacích, která vede ke zbytečně častému umístění dětí do ústavní péče

b. Analýza současného stavu institucionálního zajištění implementace Úmluvy o právech dítěte⁷⁰

Analýza byla vypracována na základě usnesení vlády v roce 2004. Analýza shledala za dostatečné zajištění realizace těch práv, která spadají pod odpovědnost jednoho resortu. **Velké nedostatky** naopak analýza spatřuje v zajištění práv dítěte a rodiny, především jedná-li se o ohrožené děti, které

⁶⁸ Více o činnosti Českého výboru pro UNICEF na www stránkách UNICEF <http://www.unicef.cz/index.php?pg=1&idm1=5&k=1>.

⁶⁹ Zpracováno podle [Liga lidských práv, 2005; 7] a *Dodržování dětských práv v ČR* <http://absolventi.gymcheb.cz/2007/mihrubo/dodrzovani.html>.

vyžadují okamžitou pomoc státu. Kompetence státních orgánů v případě sociální práce a různých forem náhradní rodinné péče spadají pod několik resortů - ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstvo zdravotnictví. Tyto resorty jsou příslušné k vytváření koncepční politiky v dané oblasti a hledání řešení pouze v rámci své působnosti. To jim brání v účinné reformě stávajícího systému, neboť rozdělení kompetencí a obtížnost této problematiky jim neumožňuje dosažení systémové změny prostřednictvím vzájemné koordinace. Stávající systém rozdělení pravomocí je nevyhovující i pro samotné aktéry státní správy, neboť jim neumožňuje vnímat systém sociálně-právní ochrany dítěte v návaznosti na náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu komplexně, ale umožňuje řešit pouze dílčí úkoly a nedostatky v rámci působnosti svých resortů.⁷¹

c. Český helsinský výbor

Hlavní nedostatky Český helsinský výbor spatřuje v⁷²:

- *neschopnosti jednotlivých orgánů vytvořit funkční a koordinovaný systém ochrany dětí, který by byl schopen aplikovat Úmluvu o právech dítěte. Přestože Úmluva platí v České republice již 16 let, není jasně definován zájem dítěte, jenž musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí;*
- *nedostatečnému výkladu a aplikaci Úmluvy o právech dítěte v kontextu Listiny základních práv a svobod a evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, což znamená, že se nevykládá v kontextu práva na rodinný život;*
- *nedostatečnému respektování práva na soukromý a rodinný život, zejména porušování základního práva dítěte na kontakt s rodiči. Úmluva o právech dítěte výslovně požaduje, aby dítě oddělené od rodičů mohlo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte. Pokud taková situace nastane, a to se samozřejmě může stát, nemůže to učinit nikdo jiný než soud. Ten musí řádně zdůvodnit, že újma z kontaktu s rodičem by byla větší, než újma,*

⁷¹ Blíže viz kapitola 8. Problémové oblasti současného stavu služeb pro rodinu a péče o děti bez rodinného zázemí v České republice.

⁷² Zpracováno podle Mgr. Anna Šabatová. *Situace a práva dětí žijících mimo rodinu*, 2007. Dostupné z WWW: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008030409>.

kteřou dítě utrpí, pokud se s rodiči stýkat nebude. Jde o typickou situaci, v níž ochrana práva dítěte převáží nad právem na rodinný život.

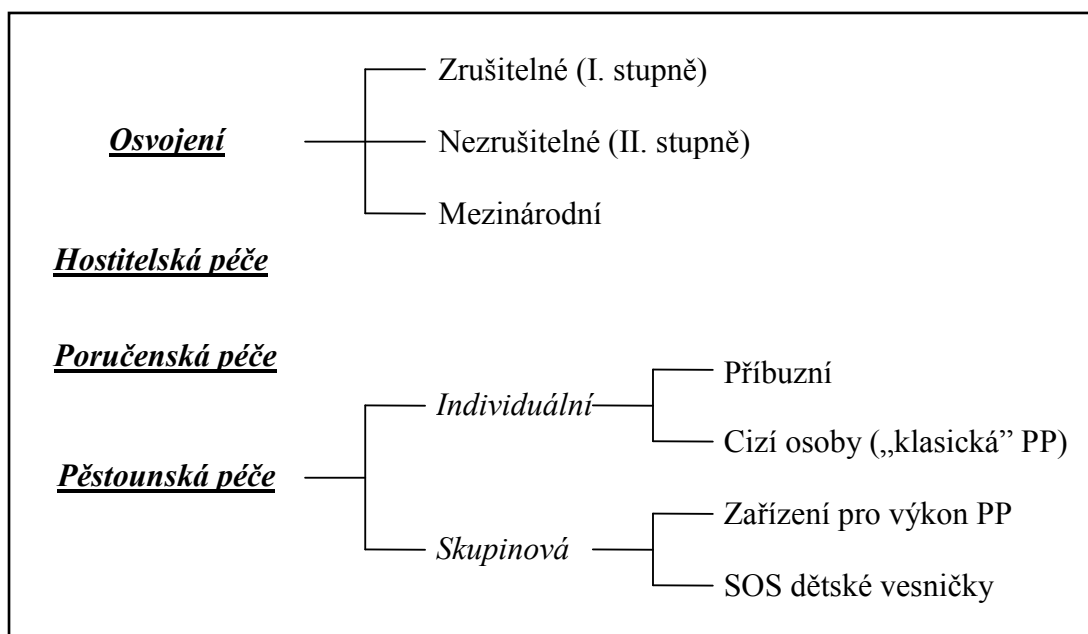
6. 3. Pěstounská péče a ostatní formy náhradní rodinné péče

6.3.1. Ostatní formy náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.[Matějček, Z. 1999; 31]

System náhradní rodinné péče umožňuje v České republice následující možnosti: *osvojení, pěstounská péče, poručnictví a hostitelská péče*. Ve spolupráci se zahraničím je možné i *mezinárodní osvojení*.

Schéma č. 1: System náhradní rodinné péče v České republice

Zdroj: Autor

o **Osvojení (adopce)**

Osvojení je (před pěstounskou péčí, Tabulka č. 1) v České republice nejvyšší možnou a nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 1: Žadatelé o náhradní rodinnou péči za rok 2007

Počet žádostí o osvojení			Počet žádostí o pěstounskou péči		
Nevyřízených k 1. 1. 2007	Podaných ve sledovaném roce	Nevyřízených k 31. 12. 2007	Nevyřízených k 1. 1. 2007	Podaných ve sledovaném roce	Nevyřízených k 31. 12. 2007
2 289	909	2 528	642	568	677

Zdroj: MPSV. 2008. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007.*

„Je považováno za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče.“ [Matějček, Z. 1999; 33]. Právní vymezení nacházíme v § 63-77 **zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**, ve znění pozdějších předpisů. Dle tohoto zákona „vzniká osvojením mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí.“ To znamená, že manželé či jednotlivci mají k osvojenému dítěti stejná práva a povinnosti, jako by dítě bylo jejich vlastní, protože původní vztah mezi dítětem a biologickými rodiči zaniká. Příbuzenský vztah vzniká i mezi osvojeným a dalšími členy rodiny. Dítě tak získává i nové příjmení osvojitelů. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou naopak zanikají. Osvojit mohou pouze manželské dvojice a pouze ve výjimečném případě i osoba, která žije dlouhodobě bez partnera. Osvojit lze zatím pouze nezletilé dítě, i když se objevují hlasy o prosazení možnosti plnoletého jedince. Do osvojení může pouze dítě „**právně volné**“⁷³. O

⁷³ Dítě se stane **právně volné** v případě, že: a) rodiče dítěte či jeho zákonní zástupci podepíší souhlas k osvojení- Souhlas musí být dán předem, osobně nebo písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Tento souhlas může být dán nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat ho lze jen do doby, než je dítě umístěno do péče budoucích osvojitelů. Dále v případě, že rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu je nutný souhlas jiného zákonného zástupce dítěte (poručníka). b) soud rozhodl o nezájmu rodičů o dítě- O nezájmu rozhoduje soud v samostatném řízení, jehož je rodič účastníkem. Návrh na zahájení řízení podává orgán sociálně-právní ochrany dětí [Metodický list č.1/2007Krajského úřadu Jihomoravského kraje, 2007; 3- 4].

osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí žít dítě nejméně po dobu 3 měsíců u svých budoucích adoptivních rodičů na jejich vlastní náklady.

„Osvojitelé jsou motivováni především snahou o doplnění své rodiny, a proto jejich nároky bývají zpravidla vyšší. Požadavky žadatelů o adopci na kvalitu dítěte nemohou být vždy uspokojeny, takže od podání žádosti do převzetí dítěte uplyne často i několik let.“ [Matějček, Z. 1999; 33].

Právní řád České republiky rozlišuje dva typy osvojení:

a) Osvojení zrušitelné (osvojení I. stupně)

- zrušitelně lze osvojit dítě po uplynutí tříměsíční předadopční péče
- v matrice i v rodném listě dítěte jsou zapsáni jeho původní rodiče
- lze ho zrušit z vážných důvodů na návrh osvojitele nebo zletilého osvojence, zrušením se obnovují opět vztahy mezi dítětem a původní rodinou
- po dosažení jednoho roku bývá zpravidla dítě osvojeno nezrušitelně

b) Osvojení nezrušitelné (osvojení II. stupně)

- nezrušitelně lze osvojit dítě starší jednoho roku
- osvojitelé jsou zapsáni v matrice i v rodném listě dítěte, v matrice ale zůstává zápis o původních rodičích v poznámce
- je trvalé a závazné- nelze ho zrušit ani v případě, kdy o dítě rodiče nemohou nebo nechtějí společně pečovat (smrt, rozvod), nastane-li taková situace, postupuje se stejně, jako by se postupovalo u dítěte vlastního

c) Osvojení mezinárodní

- je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení dětí⁷⁴
- spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny

⁷⁴ Úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení byla přijata na Haagské konferenci mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila v platnost 1. 6. 2000. Haagská úmluva stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí a určuje kompetence a povinnosti jednotlivých institucí. Definiuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu a nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí zodpovědný.

- v České republice je odpovědný Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně⁷⁵
- děti lze osvojovat jen mezi státy, které se staly smluvními partnery této Úmluvy⁷⁶

○ **Hostitelská péče**

Hostitelská péče připadá v úvahu, když dítě nemůže být z nějakého důvodu osvojeno, ani se pro něho nenajde vhodná pěstounská rodina. „*Plíživému a zhoubnému vlivu psychické deprivace z dlouhodobého pobytu v ústavu, lze alespoň částečně zamezit tím, že dítěti umožníme některé víkendy, svátky a prázdniny strávit na návštěvě v některé z rodin zájemců, kteří projeví zájem touto formou dítěti pomáhat.*“ [Gabriel, Z., 2008; 65]. Hostitelská péče je tedy zvláštní forma náhradní rodinné péče, kdy děti z dětských domovů jezdí na návštěvy (víkendy, prázdniny) do rodin. Dítě je tedy v tomto případě bráno v rodině jako „host“ a ne jako člen domácnosti. Tato forma péče není zákonem upravena, termín „hostitelská péče“ v zákoně o rodině není tedy definován. O návštěvách dítěte v hostitelské rodině nerozhoduje soud, ale vedení ústavu, ve kterém je dítě dlouhodobě umístěno. I vedení ústavního zařízení je ovšem povinno své rozhodnutí konzultovat s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany obce s rozšířenou působností. Podle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí (1. 6. 2006) může sociální pracovníce požádat o vyšetření příslušných žadatelů o hostitelství a o jejich vhodnosti dítě přijmout. Svými charakteristikami se hostitelská péče blíží pěstounské péči. „*hostitelství lze s trochou nadsázky nazvat pěstounstvím podpůrným, tedy takovým, které působí spíše jako příležitostná podpora cílené a systematické snahy o minimalizaci rozvoje a negativních dopadů ústavní deprivace.*“ [Gabriel, Z., 2008; 66]. Hostitelská péče je odborníky brána jako přirozená součást náhradní rodinné péče.

○ **Poručenská péče (poručnictví, poručenství)**

Jako vhodná alternativa pěstounské péče se poručnictví nabízí v případě, že:

- dítěti zemřeli oba rodiče;
- byl pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti;
- rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti;

⁷⁵ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí má na starosti také vymáhání výživného ze zahraničí a mezinárodní únosy dětí.

⁷⁶ Aktuální seznam těchto států je možné nalézt na www stránkách Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí www.umpod.cz.

- rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

V zákoně o rodině je v souvislosti s poručenskou péčí používán termín „*poručenství*“. Poručníkem je stanovena přednostně ta osoba, kterou doporučili rodiče, není-li to v rozporu se zájmem dítěte. Pokud rodiče žádnou takovou osobu nedoporučili, soud ustanoví někoho z příbuzných anebo osob blízkých dítěti. Výběr vhodné osoby může být též proveden ze žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči.

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte (narozdíl od pěstouna), ale ze zákona mezi ním a dítětem nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost a je pod pravidelným dohledem soudu, kterému musí podávat zprávy. Poručník tedy na rozdíl od pěstounů, v případě rozhodnutí týkající se dítěte, nežádá o souhlas biologické rodiče, ale soud. V této formě, na rozdíl od pěstounství, je tedy vyloučen zásah biologických rodičů. Stejně jako u pěstounské péče, má i poručník nárok na hmotné zabezpečení. „*Psychologické nároky kladené na poručníky jsou obdobné jako nároky na pěstouny, ostatně... Mnohému poručenství předchází nejdříve klasická pěstounská péče.*“ [Gabriel, Z., Novák, T., 2008; 53].

6.3.2. Pěstounská péče jako jedna z forem náhradní rodinné péče

Pěstounská péče je po osvojení druhým základním typem náhradní rodinné péče u nás. Osvojení je tedy stále uváděno jako nejvyšší forma náhradní rodinné péče v České republice. Pěstounské péči je v této kapitole věnována zvláštní pozornost, neboť představuje těžiště této práce. Pěstounská péče bývá tradičně vymezována jako „*zvláštní forma státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečovaná též z jeho strany hmotnou podporou*“⁷⁷. Takto byla pěstounská péče definována v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Tehdy ještě obsahovala prvek dlouhodobosti. Ten se již nyní jako pojmový znak pěstounské péče neuvádí, takže v současné právní úpravě je podmínka dlouhodobosti opuštěna.

⁷⁷ Srov. [Králičková, Z. 2001; 446].

Právní vymezení pěstounské péče určuje *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině* ve znění pozdějších předpisů a *zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*⁷⁸. Do pěstounské péče se svěřují děti, jejichž výchova není u biologických rodičů z různých důvodů zabezpečena a v případě, že trvá zájem rodičů o dítě a rodiče tak nesouhlasí s osvojením, stává se pěstounská péče jediným možným řešením.

Cílem pěstounské péče jakožto instituce je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny tvořené jejich vlastními biologickými rodiči, ústavní péče narušuje či ohrožuje jejich vývoj, nemohou být z nejrůznějších důvodů svěřeny do osvojení [Matějček, Z., 1999; 35]. Na rozdíl od osvojení nemusí být dítě svěřované do pěstounské péče „právně volné“. „*Za současné právní úpravy a v případě absence institutu pěstounské péče by všechny děti, které nejsou právně volné, ale z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, musely zůstat v ústavní péči.*“ [Gabriel, Z., 2008; 46]. Na rozdíl od osvojení také nedochází k začlenění dítěte do pěstounské rodiny, naopak vazby dítěte k jeho biologické rodině zůstávají zachovány. Rodiče dítěte mají i nadále rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost k dítěti a zásadně také právo na styk s ním. Dítě rovněž udržuje vztahy s ostatními svými příbuznými (v úvahu připadají zejm. sourozenci, prarodiče, tety a strýcové). Zůstává mu zachováno i dědické právo. Cílem pěstounské péče je tedy zajistit dítěti osobní péči o jeho osobu, tak, aby byla obdobná péči v přirozené rodině.

V České republice je *počet pěstounských rodin* poměrně stabilní (Tabulka č. 2). Byť s mírnými výkyvy v jednotlivých letech, je velice potěšující pozvolný nárůst pěstounských rodin. Za povšimnutí stojí rok 2003, kdy počet dosáhl 4760 pěstounských rodin. V roce 2006 tomu bylo 4745 a v roce 2007 počet dosáhl 4927 pěstounských rodin.

Tabulka č. 2: Počet pěstounských rodin v České republice za sledované roky

Rok	1990	1992	1994	1996	1997	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Počet	4 409	4 028	4 256	4 560	4 555	4 607	4 760	4 523	4 715	4 845	4 927

Zdroj: MPSV. Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí za jednotlivé roky.

⁷⁸ Viz. Kapitola 5.2.2. Zákony upravující problematiku práv dětí a náhradní rodinné péče.

S počtem pěstounských rodin souvisí počet žadatelů o pěstounskou péči. V poslední době se setkáváme s tvrzením, že se snižuje *počet žadatelů o pěstounství*. Podívejme se tedy blíže, o čem vypovídají statistické údaje.

Tabulka č. 3: Počet žadatelů o zprostředkování pěstounské péče v období 1990-1999

Rok	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Počet	482	455	387	469	427	640	864	720

Zdroj: MPSV. Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí za jednotlivé roky.

Tabulka č. 4: Počet žadatelů o zprostředkování pěstounské péče v období 2000-2006

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet	632	730	752	809	760	703	682	677

Zdroj: MPSV. Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí za jednotlivé roky.

Počet žadatelů o zprostředkování pěstounské péče od roku 1990 do roku 2003, byť s přechodnými jednoráznými výkyvy, jednoznačně narůstal. V roce 1990 je uváděno 482 žadatelů, do roku 2003 počet stoupl na 809 žadatelů. Přechodné výkyvy v počtu žadatelů můžeme ilustrovat na roku 1994, kdy počet žádostí klesl na 387, ale v následujícím roce počet opět stoupl na 469 žadatelů. Rok 1998 zaznamenal rekordní počet 864 žadatelů. Je pravda, že od roku 2003 (celkem 809 žadatelů) dochází k určitému poklesu žadatelů. Důvodem může být náročnost, která je kladena na pěstouny a také jejich nedostatečné finanční ohodnocení. Přesto z těchto údajů nemůžeme jednoznačně vyvozovat závěry, že dochází *poklesu zájmu* o výkon pěstounské péče.

Jak ale uvádí Zbyněk Gabriel: „I když počty žadatelů o pěstounství v současné době nijak dramaticky neklesají, stále jich je vzhledem k *počtu dětí*, které by potřebovaly vyrůstat alespoň v pěstounské rodině, nedostatek. Nejde tak ani o navýšení celkového počtu žadatelů, jako spíše o změnu jejich struktury.“ [Gabriel, Z., 2008; 51].

6.3.2.1. Skupiny dětí, pro které je pěstounská péče určena

Pěstounská péče je obecně určena dětem, o které se rodiče neumějí, nechtějí či nejsou schopni starat. Pokud tyto děti nejsou tzv. právně volné, není možné je osvojit. V pěstounské péči se mohou ocitnout dále děti, které sice jsou tzv. právně volné, a připadalo by pro ně tedy v úvahu osvojení, ale to z různých důvodů není doporučováno.

Zdeněk Matějček rozděljuje děti, pro které je pěstounská péče vhodná, do následujících skupin⁷⁹:

- *děti odlišného etnického původu;*
- *děti s vážnějším postižením* – péče o tyto děti vyžaduje od náhradních rodičů sebeobětování. To lze spíše očekávat od některých pěstounů, konkrétně od těch, u nichž převažují altruistické motivy pro přijetí dítěte, než u osvojitelů, kteří přijetím dítěte především řeší svoji bezdětnost;
- *děti starší* (přibližně nad šest let věku);
- *děti s prognózou podprůměrné intelektové výkonnosti* – pěstouni mají na děti po stránce školních úspěchů nižší nároky než osvojitelé;
- *děti s psychickou deprivací;*
- *děti s poruchami chování;*
- *sourozenecké skupiny* Na větší skupiny sourozenců jsou zaměřeny především SOS dětské vesničky.

Jak vyplývá z tabulky č. 5, do roku 1997 roste **počet dětí svěřených do péče budoucích pěstounů**, zatímco od roku 1998 do roku 2002 zůstává počet v zásadě na stejné úrovni. Od roku 2003 musíme bohužel konstatovat, že ve srovnání s předešlými roky, dochází k dramatickému poklesu počtu dětí svěřených do péče budoucích pěstounů.

Tabulka č. 5: Počet dětí svěřených do péče budoucích pěstounů za jednotlivé roky

Rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet dětí	634	499	566	512	545	464	354	319	376	298	317

Zdroj: MPSV. Statistiky za jednotlivé roky.

⁷⁹ Zpracováno podle [Matějček, Z., 1999; 77].

6.3.2.2. Předpoklady a podmínky pro vznik pěstounské péče

Předpoklady pro vznik pěstounské péče se mohou rozdělit:

a. na předpoklady na straně dítěte

- skutečnost, že výchova dítěte v rodině není řádně zabezpečena;
- zájem dítěte na svěření do pěstounské péče- *zájem dítěte* na svěření do pěstounské péče se bere jako klíčový předpoklad. Jestliže dítě z jakýchkoli důvodů nemůže po určitou (i relativně dlouhou) dobu setrávat v prostředí své přirozené biologické rodiny, jeví se ve většině případů jako nejvhodnější jeho umístění do pěstounské péče;
- kladné vyjádření dítěte- tento požadavek se uplatňuje tehdy, je-li dítě schopno formulovat své vlastní názory; vychází z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, kde jsou zakotvena tzv. participační práva dítěte.⁸⁰

b. na předpoklady na straně pěstouna

- fakt existence osoby, která je způsobilá stát se pěstounem;
- má o tuto „funkci“ zájem;
- vysloví tedy svůj souhlas s tím, že bude svěřenému dítěti zabezpečovat náhradní rodinnou péči ve formě pěstounské péče.

6.3.2.3. Požadavky na osobu pěstouna

Nelze samozřejmě nikoho nutit k tomu, aby vykonával pěstounskou péči, a tak nezpochybnitelným požadavkem na pěstouna je souhlas osoby k výkonu funkce pěstouna.⁸¹ Zákon o rodině konkrétně uvádí, že osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. „Pěstounem může být fyzická osoba, která zaručuje svým způsobem života, že pěstounská péče bude ku prospěchu dítěte.“⁸² Blíže jsou požadavky kladené na osobu pěstouna specifikovány v § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí v rámci odborného posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče. Z tohoto ustanovení vyplývá, že osoba pěstouna musí vyhovovat charakteristikou své osobnosti, být v dobrém psychickém i zdravotním stavu a mít předpoklady pro vychovávání dítěte.

⁸⁰ Viz. Kapitola 5. Právní rámec problematiky.

⁸¹ Pro společnou pěstounskou péči je nutný souhlas obou manželů.

⁸² Podle § 45a zákona o rodině.

6.3.2.4. Obsah pěstounské péče

Obsah pěstounského vztahu je v zásadě předurčen faktem, že dítě v pěstounské péči sice pobývá v rodině náhradní, tedy pěstounské, avšak z právního hlediska zůstává i nadále začleněno ve své původní biologické rodině. Rodičům tedy zůstává rodičovská zodpovědnost a tak práva a povinnosti z ní vyplývající nemůže mít pěstoun.

Zákon o rodině, § 45c odst. 2 stanovuje, že pěstoun při péči o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů, ovšem nejedná se však o ta práva a povinnosti, které jsou součástí rodičovské zodpovědnosti.

- a) **Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat.** Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, a tak nemá vyživovací povinnost k dítěti. Ta náleží stále rodičům nebo osobám, které určil soud;
- b) **Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti,** ovšem pouze v omezeném rozsahu. Pěstouni mohou rozhodovat pouze o běžných věcech dítěte, ale v případě zásadních rozhodnutí musí mít pěstoun souhlas biologického rodiče, zákonného zástupce nebo soudu. Může se ovšem domáhat soudu, pokud se domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není ve prospěch dítěte;
- c) **Svazek pěstounů s dítětem** je podstatně právně volnější, než je tomu při osvojení. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah mezi dítětem, jeho příbuznými a pěstouny. Dítěti zůstává příjmení po vlastních rodičích, jen některých případech je s jejich souhlasem možné přijetí příjmení pěstounů;
- d) Na rozdíl však od osvojení, **pěstounská péče zaniká** dosažením zletilosti dítěte;
- e) Není vyloučen **styk dítěte s jeho biologickými rodiči.** Pěstounská rodina nežije v anonymitě, ale je biologickým rodičům dítěte známá. [Metodický list č.1/2007 Krajského úřadu Jihomoravského kraje, 2007; 6]. Z rodičovské zodpovědnosti totiž navíc vyplývá právo rodičů na styk se svým dítětem, čemuž také odpovídá právo dítěte na udržování pravidelných osobních kontaktů s oběma rodiči, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte;⁸³

V praxi to tak ale mnohdy není. Pěstouni chtějí mít „dítě pro sebe“ a po faktické stránce tak navozují situaci podobnou osvojení.⁸⁴

⁸³ Podle čl. 9 Úmluvy o právech dítěte.

⁸⁴ Viz. Kapitola 7.4. Výzkum českých pěstounských rodin.

6.3.2.5. Hmotné zabezpečení

Jelikož pěstounská péče představuje formu náhradní rodinné péče, která je kontrolovaná a řízená státem, stát má povinnost zajistit hmotné zabezpečení pěstounů a dítěte v pěstounské péči. **Dávkami pěstounské péče** stát přispívá na úhradu nákladů vznikajících v souvislosti se zajištěním výchovy dítěte svěřeného do pěstounské péče.

Dávky pěstounské péče upravuje **zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře** (hlava sedmá, § 36 – 43) v platném znění. Dávky pěstounské péče lze rozdělit na *opakující se dávky*, tj. příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna a *dávky jednorázové*, které se poskytují v určitých situacích souvisejících s výkonem pěstounské péče (příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla). Podle zákona má nárok:

o **pěstoun na:**

- a. *Odměnu pěstouna* Představuje určité ocenění za této činnosti. Odměna pěstounovi náleží po celou dobu, po kterou náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte⁸⁵;
- b. *Příspěvek při převzetí dítěte* Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče, jedná se o jednorázovou dávku a pro jedno dítě náleží jen jednou;
- c. *Příspěvek na zakoupení motorového vozidla.*

o **dítě v pěstounské péči na:**

- a. *Příspěvek na úhradu potřeb dítěte* Nárok na tento příspěvek má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Nárok na příspěvek se však zachovává i po dosažení zletilosti dítěte (nejdéle do věku 26 let) a to za podmínky, že dítě je nadále nezaopatřené, žije s bývalým pěstounem ve společné domácnosti a společně s ním. Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte je odstupňována podle věku dítěte a s přihlédnutím k jeho případným zdravotním problémům či postižení.

Dávky pěstounské péče každoročně rostou (Tabulka č. 6). Od roku 2003, kdy dávka dosahovala pouhých 5 416 Kč, došlo k rychlému nárůstu dávek pěstounské péče

⁸⁵ Novela zákona o státní sociální podpoře (zákon č. 168/2005 Sb.) s účinností od 1. června 2005 zavedla tzv. *odměnu pěstouna ve zvláštních případech*. Tato dávka náleží pěstounovi, který pečuje alespoň o tři děti svěřené do pěstounské péče, nebo pečuje o dlouhodobě zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči.

a v roce 2007 tato dávka představovala již 8 884 Kč za jedno dítě v pěstounské péči. Tento nárůst může „ve výjimečných případech formovat převažující motivaci k pěstounství a také podobná motivace může stát za snahou pěstounů převzít do své péče větší počet dětí.“ [Gabriel, Z., 2008; 51].

Tabulka č. 6: Měsíční dávka na 1 dítě v pěstounské péči (v Kč)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kč	4 712	4 754	4 985	5 104	5 416	5 636	6 824	8 884

Zdroj: MPSV. 2008. Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech 2007.

6.3.2.6. Zánik pěstounské péče

Jelikož pěstounskou péčí nevzniká vztah mezi pěstounem a dítětem trvale, umožňuje právní řád České republiky ***zánik pěstounské péče z následujících důvodů:***

- a) Dosažení zletilosti dítěte;
- b) Zrušení pěstounské péče rozhodnutím soudu. Soud pěstounskou péči ukončí jen z vážných důvodů- nejčastěji v případě, že odpadly důvody, pro které bylo dítě do pěstounské péče umístěno (například, že se stabilizovala situace v biologické rodině a dítě se do ní může vrátit. Pokud požádá o zrušení pěstoun, musí mu soud vyhovět vždy;
- c) Úmrtí pěstouna či dítěte;
- d) Společná pěstounská péče zaniká i rozvodem pěstounů. Soud ale může ustanovit, že jeden z nich bude i nadále výlučným pěstounem.

6.3.2.7. Klasifikace pěstounské péče⁸⁶

Pěstounská péče může být realizována různými způsoby. Základní dělení pěstounské péče je podle typu prostředí, v němž je pěstounská péče vykonávána, na pěstounskou péči individuální a pěstounskou péči skupinovou.

I. Individuální pěstounská péče

- a. Klasická pěstounská péče** (pěstounská péče vykonávaná cizími osobami)
Probíhá v běžném rodinném prostředí, kdy pěstounská rodina přijímá dítě či skupinu dětí do své péče. Pěstouni mohou mít v domácnosti i své vlastní děti.
- b. Příbuzenská pěstounská péče** (podle toho, v jakém příbuzenském vztahu jsou pěstouni k dítěti)
- vykonávaná prarodiči
 - vykonávaná jinými příbuznými

Pěstounství prarodičů má ovšem svá specifika a obecně se hovoří o tom, že „babičky a dědečkové ve funkci pěstounů bývají celkově méně ochotní vyhledávat pro svěřené děti odbornou pomoc. Bývají méně přístupní přijetí pomoci ze strany různých svépomocných sdružení. Příbuzenská forma tvoří zhruba jednu třetinu všech realizovaných pěstounských péčí.“ [Gabriel, Z., 2008; 48].

II. Skupinová pěstounská péče

- a. Zařízení pro výkon pěstounské péče (velké pěstounské rodiny)**

Pod tímto pojmem se rozumí velké pěstounské rodiny tvořené obvykle „manžely-pěstouny“. Zřizovateli zařízení mohou být krajské úřady, obce i nestátní subjekty. Pěstouni v zařízeních pro výkon pěstounské péče vykonávají pěstounskou péči jako své povolání, takže jim náleží odměna, která se posuzuje jako mzda. Mezi zřizovatelem a pěstouny se uzavírá písemná dohoda o vzájemných právech a povinnostech.⁸⁷

⁸⁶ Klasifikace zpracována podle [Hrušáková, M., 2005; 170] a podle [Matějček, Z., 1999; 32].

⁸⁷ Srov. [Bubleová, V., 1998; 7].

b. SOS dětské vesničky

Od předchozí formy se liší tím, že péči o děti je pověřena „matka-pěstounka“. Koncepce SOS dětských vesniček je založena na čtyřech pilířích: matka, sourozenci, domeček a vesnička.⁸⁸ *SOS matka-pěstounka* vytváří úzký úzký vztah s každým dítětem svěřeným do její péče a poskytuje mu bezpečí, lásku a stabilitu, kterou potřebuje. Jako profesionální pečovatelka o dítě ovlivňuje směřování vývoje dítěte a řídí chod domácnosti. *Děvčata a chlapci* různého věku žijí společně jako bratři a sestry, biologičtí sourozenci jsou umístěni v jedné SOS rodině. Tyto děti spolu se svou SOS matkou-pěstounkou vytvářejí citové vazby. *Dům* je domovem pěstounské rodiny, se svou vlastní atmosférou, rytmem a běžnou rutinou. *SOS rodiny* žijí společně a vytvářejí podpůrné prostředí vesničky, kde si děti bezpečně mohou hrát a navazovat přátelství. Rodiny se dělí o své zkušenosti a nabízejí si vzájemnou pomoc. Prostřednictvím své rodiny, vesničky a obce se každé dítě učí aktivní účasti na životě společnosti.⁸⁹

⁸⁸ Srov. [Pospíchalová, L., 1999; 28].

⁸⁹ Více <http://www.sosvesnicky.cz/index.php?Title=Posl%C3%A1n%C3%AD%20a%20c%C3%ADle&>.

6.4. Institucionální zajištění pěstounské péče

Sociálně-právní ochrana dětí spadala před reformou veřejné správy pod Ministerstvo práce a sociálních věcí a okresní úřady. V současné době ji podle **zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně** zajišťují krajské úřady, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Sociálně-právní ochranu dětí dále zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.⁹⁰

Problematikou pěstounské péče se v České republice zabývá řada státních institucí, ale i nestátních neziskových subjektů. Na centrální úrovni státní správy se jedná zejména o resort práce a sociálních věcí, kdy řadu úkolů plní kraje a obce s rozšířenou působností. Vedle těchto orgánů působí v rámci republiky řada nestátních neziskových a charitativních organizací, které poskytují v oblasti pěstounské péče řadu služeb.

Tato kapitola se věnuje stručnému přehledu zainteresovaných aktérů v oblasti pěstounské péče v České republice.

6.4.1. Státní sektor

a. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV)

Ministerstvo práce a sociálních věcí koordinuje a metodicky usměrňuje péči o děti s výchovnými problémy v rámci sociálně-právní ochrany dětí. Podílí se na realizaci meziresortních aktivit v prevenci kriminality a práce s dětmi s výchovnými problémy včetně normotvorných aktivit [Hodnocení systému péče o ohrožené děti, MVČR, 2007; 22,23]. Kompetence MPSV v otázce sociálně-právní ochrany dětí je zakotvena v **zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**. MPSV má v kompetenci zajištění metodického vedení systému náhradní rodinné péče a to prostřednictvím odborného dohledu na:

- *odboru rodinné politiky a sociální práce*
- *oddělení sociální prevence a sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče*

⁹⁰ Blíže viz.[Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně; §4].

b. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD)

Je státní orgán, který zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí. „V popisu práce OSPOD je především ochrana práv a nároků dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu včetně jejich zájmů a působení na obnovení narušených funkcí rodiny.“ [Hodnocení systému péče o ohrožené děti, MVČR, 2007; 6]. Tedy především preventivní práce vůči selhávání rodičovských funkcí, pomoc při řešení složitých životních situací rodin jevících se jako rizikových a snaha na udržení rodiny. Od roku 2003 je součástí obecních úřadů s rozšířenou působností. Stěžejním dokumentem je **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů, kde se v § 1, odst. 1, sociálně-právní ochranou dětí rozumí:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu;
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění;
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

c. Krajské úřady v přenesené působnosti

Krajský úřad je vykonavatel státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Má významné pravomoci v oblasti osvojení a pěstounské péče. Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou krajské úřady povinny sdělovat Ministerstvu práce a sociálních věcí údaje o tom, kterým fyzickým nebo právnickým osobám bylo pověření vydáno, případně kterým bylo odňato a z jakých důvodů. Krajský úřad je v oblasti náhradní rodinné péče pověřen⁹¹:

- evidencí dětí, které mohou být umístěny do náhradní rodinné péče a evidencí žadatelů o náhradní rodinnou péči;
- alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče-konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje; konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost;
- rozhodovat o ukončení zprostředkování náhradní rodinné péče nebo o vyřazení dítěte či žadatele o pěstounskou péči;
- předat Ministerstvu práce a sociálních věcí údaje dětí a žadatelů v evidenci a to v případě, že se nepodaří zprostředkovat rodinnou péči;

⁹¹ Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, hlava první §11, odst. 2.

- zajištěním poradenské pomoci a přípravou budoucích pěstounů- přípravou fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu;
- spolupracovat s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

d. *Obecní úřady obcí s rozšířenou působností*

Těžiště výkonu činností sociálně-právní ochrany se po reformě veřejné správy přesunulo z okresních úřadů na obce s rozšířenou působností. Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů obecní úřady obcí s rozšířenou působností vykonávají například tyto oblasti sociálně-právní ochrany dětí:

- sledování nepříznivých vlivů působící na děti a zjišťování příčin jejich vzniku;
- opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti;
- výkon sociálně-právní ochrany dětí jako je například realizace opatření na ochranu dětí- podávání návrhů k soudu;
- vedení evidence rodin, kde bylo zjištěno nebezpečí ohrožení dítěte;
- pomoc rodičům při řešení výchovných a jiných problémů;
- výkon funkce opatrovníka a poručníka- dohled nad nezletilými;
- výkon činností spojených se zprostředkováním osvojení a pěstounské péče- zajišťování přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny- poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte;
- oprávnění iniciovat soudní řízení o výchovných opatřeních- rozhodování o nařízení ústavní výchovy, o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů, do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem (realizace předadopční a předpěstounské péče);
- zajišťování poradenství osobám odpovědným za výchovu dětí- pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o a jeho výchovou pomáhá

rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě.⁹²

e. Kraj v samostatné působnosti

„Ve svém územním obvodu pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o komplexní územní rozvoj. Zejména o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů, především o uspokojování potřeby ochrany a rozvoje zdravých životních podmínek, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.“ [zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, §14, odst. 2]. *„Vytváří předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí.“* [zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, hlava první §10, odst. 2]. Kraj může v samostatné působnosti zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany dětí, například zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či zařízení pro výkon pěstounské péče.

f. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (se sídlem v Brně)⁹³

„Úřad je správním úřadem s celostátní působností; je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.“ [zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, úvodní ustanovení §3, odst. 1]. Jako ústřední orgán ochrany dětí se zabývá například mezinárodními únosy dětí, vymáháním výživného ze zahraničí a zprostředkováním mezinárodního osvojení s ciziny a do ciziny.

6.4.2. Nestátní subjekty

Působení nestátních organizací v oblasti náhradní rodinné péče má v České republice dlouhou tradici. Na počátku 20. století to byly ponejvíce právě nestátní instituce, které zajišťovaly péči o opuštěné a osiřelé děti. Jednalo se zejména o náboženské organizace a dobrovolné spolky⁹⁴. Neziskový sektor svými aktivitami v oblasti pěstounské péče vhodně doplňuje nástroje státu⁹⁵. Na základě

⁹² Blíže viz.[Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně; hlava první §10, odst. 1].

⁹³ Blíže o Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí viz www.umpod.cz.

⁹⁴ Viz. Kapitola 6.1. Historický vývoj pěstounské péče.

⁹⁵ Neziskový sektor se velmi často označuje i termínem „třetí sektor“, čímž se chce naznačit, že jde o sektor působící mezi státem a trhem. Setkáváme se také s termínem „nevládní sektor“ nebo „občanský sektor“ [Frič, P. 2000; 19]. Terminologický problém se pokusili vyřešit Salomon a Anheier pomocí „strukturálně-operacionální definice“ [Frič, P. 2000; 19]. Za určující považují pět základních vlastností, podle nichž jsou nestátní neziskové organizace: 1) *institucionalizované*- mají jistou organizační

multidisciplinárního přístupu spolupracují neziskové organizace s dalšími orgány sociálně-právní ochrany dětí. Neziskové organizace jsou oprávněny vykonávat **sociálně-právní ochranu dětí** na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany⁹⁶. Pověření vykonávat sociálně-právní ochranu dětí získávají nestátní organizace od krajského úřadu. Na základě smlouvy s krajem mohou také zřizovat odborné pracoviště pro náhradní rodinou péči.

V oblasti pěstounské péče mohou nestátní neziskové subjekty vykonávat tyto činnosti:

- a) zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny;
- b) vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny a jejich oznamování obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Zde se nabízí zejména možnost nestátních subjektů soustředit se na vyhledávání vhodných pěstounů pro děti, o něž neprojevíli zájem žadatelé evidovaní krajskými úřady a ministerstvem;
- c) zřizování zařízení pro výkon pěstounské péče. Zřizovatel těchto zařízení má dále možnost vykonávat tyto činnosti: 1) navrhopvat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností fyzické osoby vhodné stát se pěstouny v uvedeném zařízení, 2) poskytovat pěstounům v zařízení, jehož jsou zřizovateli, výchovnou a poradenskou péči při výkonu pěstounské péče a sledovat její výkon⁹⁷.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí upravuje ve své části páté poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami, v tomto případě nestátními subjekty. Těmi mohou být:

- *nadace a nadační fondy*
- *občanská sdružení*
- *obecně prospěšné společnosti*

skutečnost, bez ohledu na to, zda jsou formálně nebo právně registrovány, 2) *soukromé*- jsou institucionálně odděleny od státní správy. Rozhodující je zde fakt, že základní struktura neziskových organizací je ve své podstatě soukromá, 3) *neziskové*- ve smyslu nerozdělování zisku. Nepřipouští se u nich žádná přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení organizace. Neziskové organizace mohou svou činností vytvářet zisk, ovšem ten musí být použit na cíle dané posláním organizace, 4) *samosprávné a nezávislé*- jsou vybaveny vlastními postupy a strukturami. Neziskové organizace nejsou ovládány zvenčí, ale jsou schopny řídit sami sebe. Nekontroluje je stát, 5) *dobrovolné*- Dobrovolnost se může projevat jak výkonem neplacené práce pro organizaci, tak formou darů nebo čestné účasti ve správních radách [Škarabelová, S., 2002; 7].

⁹⁶ Právní úpravu jejich působení upravil zákon o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. dubna 2000.

⁹⁷ Krajský úřad, který vydal nestátnímu subjektu pověření, je oprávněn kontrolovat výkon sociálně-právní ochrany tímto subjektem.

- *zájmová sdružení právnických osob*
- *církev a náboženské společnosti*
- *další právnické a fyzické osoby*

V oblasti pěstounské péče působí například tyto nestátní neziskové subjekty⁹⁸:

- ❖ ***Sdružení SOS dětských vesniček, o. s.***⁹⁹ Má pověření pro výkon všech činností související s pěstounskou péčí. Je to nezisková, nepolitická, nestátní humanitární organizace, která byla založená v roce 1968. Po násilném přerušení činnosti roku 1975 obnovilo sdružení svou činnost v roce 1989. Roku 1993 bylo sdružení přijato za řádného člena mezinárodní organizace *SOS- Kinderdorf International* sídlící v Rakousku¹⁰⁰. Cílem SOS vesniček je poskytnout dětem, které se ocitly mimo vlastní rodinu a nemají možnost být umístěny v adoptivní či individuální pěstounské péči, možnost vyrůstat v rodinném prostředí.
- ❖ ***Sdružení pěstounských rodin***¹⁰¹ Sdružení vzniklo v roce 1995 se sídlem v Brně. Cílem sdružení je pomoci opuštěným, sociálně a zdravotně znevýhodněným dětem a mladým lidem. Pomoc směřuje jednak dětem odebraným z biologických rodin z důvodů ohrožení vývoje dítěte či absence rodinného zázemí, zároveň dětem sociálně a zdravotně znevýhodněným a dětem umístěným v dětských domovech, výchovných či diagnostických ústavech. Sdružení vyhledává rodiče ochotné přijmout děti z ústavů, poskytuje informace a konzultační služby zájemcům o přijetí dítěte a žadatelům o náhradní rodinnou péči, pořádá přípravu pro budoucí pěstouny a osvojitele. V současné době sdružení pracuje s celostátní, krajskou a místní působností v projektech „Poradna pro rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči a žadatele a zájemce o náhradní rodinnou péči“, „Dům jistoty - klubovna a romské komunitní centrum a „Dům na půli cesty“. Vydává celorepublikový časopis „Průvodce náhradní rodinnou péčí“ a usiluje o prorodinné legislativní změny v oblasti náhradní rodinné péče.

⁹⁸ S některými experty z nestátních neziskových organizací byly provedeny rozhovory a dotazníkové šetření. Viz. Přílohy.

⁹⁹ Bliže o činnosti *Sdružení SOS dětských vesniček, o. s.* viz <http://www.sos-vesnicky.cz/historie.html>.

¹⁰⁰ www stránky organizace viz <http://www.sos-childrensvillages.org/pages/default.aspx>.

¹⁰¹ Dále o činnosti sdružení viz <http://www.pestouni.cz/onas.html>.

- ❖ ***Středisko náhradní rodinné péče, o. s.***¹⁰² Působí od 12. 9. 1994. Sdružení pomáhá opuštěným dětem se zvláštními zdravotními a sociálními potřebami a pěstounským rodinám. Uskutečňuje dva základní programy: 1) Program rozvoje náhradní rodinné péče a 2) Program pomoci dětem z dětských domovů. Odborně zajišťuje tři celorepublikové poradny pro náhradní rodinnou péči, psychosociální poradenství pro zájemce a žadatele (organizuje pravidelná setkání s odborníky), pro náhradní rodiny a pro děti žijící mimo vlastní rodinu. Doprovází žadatele i nové náhradní rodiny a poskytuje jim dlouhodobé poradenství, včetně terénní sociální práce a návštěv přímo v rodinách. Je také členem několika národních i mezinárodních organizací.

- ❖ ***Fond ohrožených dětí, o. s.***¹⁰³ Sdružení se zaměřuje na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Zaměřuje se zejména na vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti. Poskytuje poradenskou a hmotnou pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám s dětmi a pořádá poradensko-relaxační pobyty, letní dětské tábory a jednodenní akce pro pěstounské a osvojitelské rodiny. Provozuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek. Věnuje se také osvětové činnosti v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a usiluje o změny v legislativě.

- ❖ ***NATAMA, o. s.***¹⁰⁴ (***Institut náhradní rodinné péče***) Občanské sdružení NATAMA vzniklo v roce 2003 a od roku 2004 provozuje Institut (náhradní) rodinné péče NATAMA. Natama je nestátní odborná organizace, která se specializuje na rodinnou péči o opuštěné děti a na podporu pěstounské péče. Natama je profesionální organizace, pracuje na vysoké odborné úrovni, která je srovnatelná s vyspělými státy ve světě. Má v oboru mnoho zkušeností a pracují zde kvalifikovaní pedagogové, psychologové, poradci a terapeuti. Vytváří také metodické a informační materiály k profesionální pěstounské péči, organizuje přípravu na pěstounskou péči, setkání pěstounských rodin, výcviky a přednášky a podílí se na přípravě legislativních změn.

¹⁰² Blíže o *Středisku náhradní rodinné péče, o. s.* viz <http://www.nahradnirodina.cz/>.

¹⁰³ Blíže o působení organizace viz <http://www.fod.cz>.

¹⁰⁴ Označení NATAMA vzniklo ze slov „náhradní táta a máma“.

- ❖ **ISIS, o. s.**¹⁰⁵ Hlavním cílem sdružení, které bylo založeno v roce 1992, je zlepšení funkčnosti pěstounských rodin, prevence problémů a optimalizace vývoje přijatých dětí. Sdružení bylo nazváno podle egyptské bohyně rodinného krbu, aby byl zdůrazněn význam rodiny pro vývoj a výchovu dítěte. Zaměřuje se zejména na oblast pěstounských rodin, neboť „*do pěstounských rodin přicházejí děti v různé míře deprivované, opožděné ve vývoji, některé mají zdravotní či sociální handicap nebo poruchy chování. Proto je pěstounství jako forma náhradního rodičovství velmi náročné. Pro příznivý vývoj přijatých dětí, správné výchovné postoje rodičů a celkově zdravé fungování pěstounské rodiny je nezastupitelná systematická odborná péče.*“¹⁰⁶ Sdružení pořádá týdenní letní a víkendové pobyty, které slouží jako důležitá a účinná forma poradenské péče. Odborníci jsou k dispozici pěstounským rodinám nejenom během pobytů, ale kdykoliv během roku, aplikuje se zde „*model kontinuálního doprovázení rodin.*“¹⁰⁷ Sdružení je jediné v celém Olomouckém kraji, které je takto zaměřeno.

- ❖ **Nadační fond J&T-** byl založen 1. června 2004. Poskytuje příspěvky fyzickým a právnickým osobám a neziskovým organizacím. Hlavním posláním je pomoc dětem v náhradní rodinné péči, lidem nemocným a s handicapem, dále sociálně slabým rodinám s dětmi. „*Česká republika, bohužel, patří v Evropě mezi země s nejvyšším počtem dětí umístěných v ústavních zařízeních. Chtěli bychom umožnit co největšímu množství dětí, které z jakéhokoli důvodu nemohou žít v rodině biologické, vyrůstat v rodině náhradní. Náhradní rodiče vykonávají velice záslužnou práci, které si vážíme a chceme jim v jejich záměru pomoci.*“¹⁰⁸ Cílovou skupinou jsou konkrétní pěstounské a osvojitelské rodiny a neziskové organizace, které se problematikou NRP zabývají. Nadační fond podporuje zejména konkrétní rodiny a to formou příspěvků, například na zakoupení automobilu, na standardní pomůcky pro děti do školy či na kompenzační a rehabilitační pomůcky pro děti se zdravotním postižením.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Blíže o sdružení viz <http://isis.unas.cz/>.

¹⁰⁶ [cit. 2009-03-05] <http://isis.unas.cz/>.

¹⁰⁷ Blíže o modelu kontinuálního doprovázení rodin viz *Projekty a poskytované služby* <http://isis.unas.cz/>

¹⁰⁸ [cit. 2009-03-05] <http://www.nadacnifondjt.cz/pestounska-pece-33460.html>.

¹⁰⁹ Blíže o finanční podpoře konkrétních rodin viz <http://www.nadacnifondjt.cz/pestounska-pece.html>.

6.4.3. Úloha dalších aktérů

a. Mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace hrají významnou roli při přijímání mezinárodních dokumentů na ochranu práv dětí a při monitorování dodržování těchto práv, které vyplývají z *Úmluvy o právech dítěte ve světě*.¹¹⁰

Mezi tyto organizace patří například:

- Organizace OSN: Výbor pro dětská práva OSN, Dětský fond OSN (UNICEF)
- Rada Evropy
- Český helsinský výbor¹¹¹
- Skupina nevládních organizací pro implementaci Úmluvy o právech dítěte¹¹²
NGO group for the convention on the rights of the child
- *Mezinárodní organizace pěstounské péče* (International Foster Care Organisation)¹¹³, která sdružuje členy z více než 60 zemí světa. IFCO chápe pěstounskou péči jako týmovou práci, na které se vedle pěstounů podílejí také sociální pracovníci, státní i nestátní organizace, biologičtí rodiče a děti žijící v pěstounské péči. Vytváří standardy služeb pro děti a mladé lidi žijící v pěstounské péči. Neusiluje o zavedení mezinárodní pěstounské péče, neboť zastává názor, že pěstounská rodina by měla být co nejbližší rodině původu.

b. Média

Média jsou důležitým aktérem, který hraje v současné moderní společnosti významnou roli. „*Média, to je zcela nepochybné, prostupují naším životem snad ve všech jeho podobách a na všech úrovních.*“¹¹⁴

Doc. PhDr. Jan Jiráček v článku *O účincích médií* odkazuje na Marshalla McLuhana, který ve své knize *Jak rozumět médiím* upozorňuje na to, že médium svým charakterem vypovídá o společnosti, v níž operuje, a o lidech, kteří si je osvojili a používají je. McLuhan nás tím nabádá, abychom si všimli, jaká jsou naše média, jaké mají postavení v našem životě, jak s nimi nakládáme a jak jejich existence spoluformuje naše vzájemné vztahy. Zdůrazňuje také vysokou intervenci médií do našich životů:

¹¹⁰ Viz. Kapitola 5.1. Dokumenty mezinárodních organizací.

¹¹¹ www stránky Českého helsinského výboru <http://www.helcom.cz/>.

¹¹² Blíže viz <http://www.childrightsnet.org/>.

¹¹³ Blíže viz http://www.ifco.info/?q=about_ifco.

¹¹⁴ Jiráček, J. *O účincích médií*. Metodický portál RVP. Základní vzdělávání. 20. 6. 2005, [cit. 2009-30-04]. Dostupné z WWW: <http://www.rvp.cz/clanek/190/246>.

*„Díky médiím víme, co si jako společnost-tak asi-myslíme, neboť právě média nás zásobují výsledky tzv. výzkumů veřejného mínění a stále větší měrou vytvářejí a neustále dotvářejí či přetvářejí sociální prostředí, v nichž se pohybujeme.“*¹¹⁵

Média mohou ovlivňovat názor veřejnosti. *„Záleží na tom, jak redaktor o FOD mluví nebo píše, jakým tlakům nebo informacím je vystaven.“*¹¹⁶ Skrze média může působit mocenský vliv. Média se tak stávají důležitým aktérem, který zprostředkovává veřejnosti mediální obraz o dané problematice. *„Víme, jaká je povědomost o sociálních pracovnících. A je fakt, že spousta médií to i podporovala a snad dnes i dále podporuje. Dříve se nemluvílo o tom, co dobrého sociální pracovníce udělala, ale mluvilo se o tom, co se kde dělo a jak ta sociální pracovníce špatně zakročila. Ale aby se ukazovalo, co všechno ta sociální pracovníce udělala a kde pomohla, to nikoho nezajímalo a mám pocit, že dnes ani nezajímá. To se neprezentuje a neprezentoval to ani nikdo například z ministerstva.“*¹¹⁷ Na jednu stranu mohou média pomáhat, na druhou stranu mohou škodit, jak uvádí sociologický výzkum „Pěstouni mají právo na služby“ občanského sdružení Rozum a cit, hrají média poměrně velkou úlohu v informování pěstounů o jejich právech. Jako problém shledává výzkum zejména v nebezpečí neúplných a zkreslených informací podaných skrze média¹¹⁸.

Na otázku týkající se povědomosti veřejnosti o problematice pěstounské péče odpověděli experti v dotazníkovém šetření následovně: *„V této oblasti pracuje především negativní reklama a je co dohánět.“*¹¹⁹ *„Mnozí lidé mají zkreslené informace.“*¹²⁰

c. Veřejnost

V souvislosti s předešlým aktérem, hraje významnou roli i veřejnost. Média zprostředkovávají veřejnosti informace a mohou tak přitáhnout zájem veřejnosti o tuto problematiku. *„Povědomí je malé a většina lidí ani nezná rozdíl mezi adoptí a*

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Odpověď na otázku „Jak je Klokánek prezentován v médiích?“ Z telefonické konzultace s pracovnící Fondu ohrožených dětí, dne 7. 4. 2009.

¹¹⁷ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

¹¹⁸ Blíže viz Sociologický výzkum *Pěstouni mají právo na služby*. Rozum a cit, o. s. 2006.

¹¹⁹ Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti.

¹²⁰ Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno.

*pěstounskou péčí. Mají pocit, že většina pěstounských lidí to dělá pro peníze. Povědomí je opravdu malé.*¹²¹

To, že je potřeba určité propagace oblasti: „*Větší propagace náhradní rodinné péče by nebyla od věci.*“¹²² a lepší informovanosti veřejnosti: „*Informovanost veřejnosti obecně o náhradní rodinné péči by mohla být větší.*“¹²³ potvrzují i experti. Také to, že povědomí veřejnosti o problematice pěstounské péče není vysoké, potvrzuje i následující odborník: „*Povědomí je malé a většina lidí ani nezná rozdíl mezi adoptí a pěstounskou péčí. Mají pocit, že většina pěstounských lidí to dělá pro peníze. Povědomí je malé, opravdu velmi malé.*“¹²⁴

¹²¹ Příloha č. 10: Rozhovor se zástupkyní NNO- Nadační fond J&T, Praha.

¹²² Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti.

¹²³ Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO- Poradna pro NRP, Ostrava.

¹²⁴ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

7. Koncepce profesionální pěstounské péče v České republice

7.1. Tradiční a moderní pojetí pěstounské péče

Novela zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí z 1. 6. 2006 zavedla do náhradní rodinné péče novou formu pěstounské péče, „*pěstounskou péči na přechodnou dobu*“. Tento druh pěstounské péče je označován různě. Někdy se hovoří o „profesionálním terapeutickém rodičovství“ nebo o „profesionální pěstounské péči“. Termín „profesionální pěstounská péče“ je převzat z angličtiny a používá se ve většině západních států. „*Profesionální pěstounská péče byla vyvinuta v zahraničí v reakci na úbytek tradičních pěstounských rodin při vědomí skutečnosti, že výchova v ústavu dítěti (až na výjimky) neprospívá. Jedná se stále o tutéž pěstounskou péči, ale lépe organizovanou a podporovanou. V zahraničí se již rozdíl mezi „tradiční“ a „moderní“ pěstounskou péčí stírá.*“¹²⁵

Pro vyřešení těchto terminologických nejasností nazývá **občanské sdružení NATAMA** profesionální pěstounskou péči „moderní pěstounská péče“, a to v protikladu k „tradiční pěstounské péči“, kterou se rozumí stávající systém pěstounské péče u nás. Model tradiční pěstounské péče používaný u nás, je podle NATAMY v zemích s rozvinutou péčí o ohrožené děti přežitý, a to hned ze dvou hlavních důvodů¹²⁶:

- 1) **Takové pěstounství má spíše charakteristiky osvojení**, s tím rozdílem, že dítě nemusí být „právně volné“ a pěstouni dostávají od státu jisté finanční prostředky na pokrytí jeho materiálních potřeb¹²⁷.
- 2) **Takto orientovaných pěstounů je ve skutečnosti velmi málo**, a tak je možnost a právo žít v rodině upřeno velkému množství dětí. Někdy pěstounům chybí odborná příprava a dlouhodobá podpora, což v případě toho, že má dítě vážnější problémy (například dítě je zdravotně postižené, má psychické problémy) klade na pěstouny velké nároky. Takové děti se do pěstounské rodiny dostanou spíše zřídka, a pokud ano, často jsou vráceny zpět do ústavu, protože náhradní rodiče

¹²⁵ Sociální práce s dítětem a rodinou v obtížné situaci. [cit. 2009-03-05] <http://natama.cz/?sid=5>.

¹²⁶ Srov. *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)* <http://natama.cz/?sid=5>.

¹²⁷ Tato skutečnost vyplývá také z *Výzkumu funkčnosti velkých pěstounských rodin* viz kapitola 7.4. Výzkum českých pěstounských rodin.

dané obtíže nemohou zvládnout. V posledních letech tak bohužel ubývá žadatelů o náhradní rodinnou péči zejména pro skupinu zdravotně znevýhodněných dětí.¹²⁸

Výzkumy prokázaly, co je potřeba udělat, aby se pěstounství stalo rozšířenou a kvalitní formou náhradní rodinné péče.

Pěstouni potřebují¹²⁹:

- a. dobrou spolupráci se sociálními pracovníky a odborníky;
- b. dobrou přípravu a vzdělání;
- c. průběžnou podporu včetně finančního zabezpečení;
- d. pozitivní statut a možnosti rozvoje.

Ukázalo se však, že tyto předpoklady mají k dispozici profesionální vychovatelé a pečovatelé v institucích rezidenční nebo domácí péče, ale pěstounům to chybí.

V některých evropských státech¹³⁰ se postupně začala rozvíjet péče, která zapojila výše zmíněné prvky do praxe a vyvinul se tak systém profesionální pěstounské péče, který se odklání od tradičního pojetí, kdy je péče pěstounů založena především na touze nabídnout dítěti vlastní domov.¹³¹

7.2. Východiska, cíle, principy a cílová skupina profesionální pěstounské péče

I. Východiska profesionální pěstounské péče

Profesionální pěstounská péče vychází z předpokladu, že se o děti starají „pěstouni-profesionálové“, kteří mají na rozdíl od běžných pěstounů odborné zázemí a prochází speciálním výcvikem se zaměřením na určitou skupinu dětí. Důraz je tedy kladen na sociální práci, která je založená na tom, že dítě a rodina má svého klíčového

¹²⁸ Počet dětí v NRP k 31. 12. 2007 bylo 7 853, z toho 449 dětí bylo se zdravotním postižením.

¹²⁹ Podle *Sociální práce s dítětem a rodinou v obtížné situaci*, s. 17, <http://natama.cz/?sid=5>.

¹³⁰ Systém profesionální pěstounské péče najdeme například ve Velké Británii, Francii, Kanadě, Finsku, Švédsku, ale také v Slovinsku a na Slovensku.

¹³¹ Jak vyplývá z *Výzkumu funkčnosti velkých pěstounských rodin* viz kapitola 7.4. Výzkum českých pěstounských rodin.

sociálního pracovníka, který vypracovává ve spolupráci s ostatními odborníky plán péče o dítě.

Profesionální pěstounská péče se liší od ostatních forem náhradní rodinné péče následujícími **znaky**:

- umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů;
- spolupráce s biologickou rodinou;
- zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.

Model profesionální pěstounské péče je založen na těchto **východiscích**¹³²:

- a) Je stále mnoho opuštěných dětí, vyžadujících zvláštní péči (děti s vrozenými vývojovými vadami, děti se zvláštními vývojovými riziky, děti duševně či tělesně postižené, děti s problematickými rodiči – nemocnými, tělesně postiženými, drogově závislími, alkoholiky, trestanými);
- b) Je málo žadatelů o náhradní rodinnou péči pro tyto děti, které vyžadují zvláštní péči;
- c) Tato zvláštní péče je často natolik náročná, že vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobou supervizi;
- d) Za tímto účelem by měla vzniknout profese „pěstoun – terapeut“, jejíž využitelnost by nebyla omezena jen na oblast náhradní rodinné péče, ale byla by uplatnitelná i v dalších oblastech sociální péče;
- e) Profesionální pěstouni by měli být speciálně proškoleni a seznámeni v odborných kurzech s psychologií, pedagogikou, zdravotními a sociálně-právními okruhy problematiky těchto dětí, měli by projít speciálně zaměřeným sociálně-psychologickým výcvikem. V ideálním případě by byli již vystudovanými odborníky v některém z těchto oborů.

II. Cíle profesionální pěstounské péče

Cílem profesionální pěstounské péče je poskytnout rodinné prostředí a domov opuštěným dětem. Jedná se o péči v takovém případě, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu schopni, vykonávat své rodičovské povinnosti [Gabriel, Z., 2008; 54]. „*Cílem tohoto modelu je prevence sociálního osíření a prevence*

¹³² Podle *Současné problémy systému náhradní rodinné péče a monitorování situace českých dětí a jejich práv* <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6#1>.

ústavní výchovy.“¹³³ V první řadě je nutné se pokusit spolupracovat s biologickou rodinou na tom, aby se do ní dítě mohlo vrátit. V případě, že není návrat dítěte zpět do biologické rodiny možný, je cílem vyhledat rodinu náhradní, která má možnost dítě přijmout do své péče.

Smyslem profesionální pěstounské péče by tedy mělo být především:

- pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je při uspokojivém překlenutí období rozhodování o jejich dalším osudu, usnadnit jim zvládnutí situace, když se ocitnou náhle mimo domov;
- poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů;
- diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje.

III. Principy profesionální pěstounské péče

Za realizaci kvalitní náhradní rodinné péče o děti je zodpovědný stát, který sleduje naplňování práv dítěte. Spolupráce s žadateli o pěstounskou péči je odvíjena od principu: „*nejlepší zájem dítěte*“ a „*hledáme rodiče pro děti*“.¹³⁴

IV. Cílová skupina

Zákon o rodině přesně definuje, kdy je možné, aby soud rozhodl o této formě náhradní rodinné péče. Profesionální pěstounská péče je **určena**:

- a. pro děti, které po určitou dobu nemůže rodič ze závažných důvodů vychovávat;
- b. pro děti do doby kdy je možné získat souhlas biologického rodiče k osvojení;
- c. pro děti po dobu než je vydané pravomocné rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení (soud rozhodne, že u biologických rodičů není tzv. kvalifikovaný nebo žádný zájem).

Profesionální pěstounství tedy umožňuje zaměřit se na určitou skupinu dětí, z čehož vyplývá, že se jedná o **odbornou činnost specializovanou na**:

- *mladé lidi*, při které jsou pěstouni postaveni před náročný úkol, zvládnout obtížné období puberty a dospívání, přičemž problémy tohoto

¹³³ *Současné problémy systému náhradní rodinné péče a monitorování situace českých dětí a jejich práv* [cit. 2009-02-03] <http://www.adoptce.com/beta/adoptce/grafy.php?stranka=6#1>.

¹³⁴ Více viz kapitola 7.4. Výzkum českých pěstounských rodin.

období jsou u dětí v pěstounské péči násobeny jejich dřívějšími traumatickými zážitky;

- *děti s různými obtížemi* (například na děti s fyzickým či smyslovým postižením, s poruchami učení či poznamenané dřívějšími negativními vlivy- děti týrané);
- *práci se sourozeneckými skupinami*, neboť pro děti je velkým přínosem, mohou-li vyrůstat se svými sourozenci. Proto se někteří pěstouni specializují na velké sourozenecké skupiny, které by jinak byly těžko umístitelné – jednotliví sourozenci by zůstali v dětském domově (mnohdy každý ze sourozenců v jiném) nebo by v případě svěřeni do rodiny byli od sebe odděleni. V českých podmínkách se s většími sourozeneckými skupinami setkáváme nejčastěji v SOS dětských vesničkách a v zařízeních pro výkon pěstounské péče¹³⁵;
- *s nezletilými matkami*, při které jsou pěstouni nápomocni mladé matce v péči o její dítě, aniž by ovšem přebírali její mateřskou roli a zodpovědnost.

7. 3. Česká pěstounská péče v mezinárodním kontextu¹³⁶

Ve světě existují různé druhy pěstounské péče. Pěstouni se mohou specializovat na jeden určitý typ, jiní se mohou rozhodnout, že budou přijímat rozmanité spektrum dětí s velmi rozdílnými potřebami. I přes to, že uvedené druhy pěstounské péče vycházejí z odlišných tradic a sociální praxe v jednotlivých zemích, mohou se tyto poznatky stát inspirací pro naši právní úpravu. Odhalení silných a slabých míst v úpravě pěstounské péče v českém právním řádu může umožnit zavést s větší úspěšností institut profesionální pěstounské péče do kontextu současného sociálního prostředí.

a. Krátkodobá pěstounská péče

Krátkodobá pěstounská péče je poskytována dětem v době, kdy rodina nemá možnost aktuálně se o děti starat a to z důvodu, že v rodině nastaly problémy (například rodič vážně onemocněl, bylo zjištěno týrání dítěte). Situace dítěte vyžaduje rychlé

¹³⁵ „Sourozenecký vztah je významným činitelem, který působí v životě dětí vyrůstajících v pěstounských rodinách.“ [Matějček, Z. 2002; 32].

¹³⁶ Zpracováno podle [Gabriel, Z. 2008; 19] a podle *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)* <http://natama.cz/?sid=5>.

řešení, které spočívá především v poskytnutí bezpečného místa, kde může dítě zůstat, zatímco sociální pracovník nadále pracuje s původní rodinou dítěte a snaží se obnovit její funkce. Pěstounské rodiny jsou pro tyto případy speciálně školeny. Krátkodobá pěstounská péče je časově vymezena jedním přenocováním dítěte v pěstounské rodině až po umístění dítěte po dobu tří měsíců.¹³⁷ Důraz je u této formy pěstounské péče tedy kladen na její terapeutickou funkci.

Jednou z forem této péče je tzv. **překlenovací pěstounská péče**, která jak již název napovídá, předchází změně prostředí či formy péče o dítě. V rámci překlenovací pěstounské péče tedy pěstouni pracují s dítětem svěřeným jim do pěstounské péče a s jeho rodiči na přechodu dítěte zpět do jeho původní rodiny, do dlouhodobé pěstounské péče, do adopce či do samostatného života.¹³⁸

b. Dlouhodobá pěstounská péče

Tento druh pěstounské péče se realizuje v delším časovém horizontu. Dlouhodobá pěstounská péče je využívána v případech, kdy je zřejmé, že není možné, aby se dítě vrátilo domů a žilo opět ve své původní rodině. Jde o případy, kdy rodina není schopná změnit svůj život takovým způsobem, aby dostatečně ochránila dítě před možným zanedbáváním. Nebo se jedná o takové situace, kdy se zhorší duševní nebo fyzická nemoc rodiče natolik, že se už nadále nemůže o své děti zodpovědně starat. Vztah mezi dítětem a rodičem je však i nadále důležitý. Je zachováno právo biologických rodičů a jejich dítěte na vzájemný styk. „*Mnoho rodičů má ke svým dětem vřelý láskyplný vztah, ale rozmanité skutečnosti, které se udály v jejich vlastních životech, jim bohužel neumožňují o ně řádně pečovat.*“¹³⁹ Dlouhodobá pěstounská péče může vyústit v adopci.

c. Respitní (úlevná) pěstounská péče

Respitní neboli úlevná pěstounská péče poskytuje krátkodobé ulehčení rodině. Je poskytována rodinám, které jsou vystaveny mimořádné zátěži, ať fyzické či psychické. Jedná se například o rodiny vychovávající dítě s postižením, s poruchami chování atd. Tuto formu péče může rovněž využívat osamělý rodič, jehož pracovní doba se neslučuje

¹³⁷ Srov. *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)*, s. 19, <http://natama.cz/?sid=5>.

¹³⁸ Srov. [Matějček, Z. 1999; 165].

¹³⁹ *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)*, s. 18, [cit. 2009-03-05] <http://natama.cz/?sid=5>.

s péčí o dítě.¹⁴⁰ Občanské sdružení Natama označuje respitní pěstounskou péči také jako „podpůrnou pěstounskou péči“. V jejím rámci existují speciálně vyškolení pěstouni, přiřazení k určitým rodinám, kterým pomáhají, když si tito pěstouni potřebují oddechnout. Pěstounská rodina může služeb podpůrných pěstounů využít v celkovém rozsahu 7 dnů v roce. Podpůrná pěstounská péče v pojetí Natamy může také zahrnovat pravidelné služby v rodinách dlouhodobé pěstounské péče.¹⁴¹

d. Pěstounská péče pro rodiče a děti

Tato forma umožňuje zůstat rodině pohromadě i v průběhu obtížných a náročných období, přičemž účelem je zejména rozvíjení soběstačnosti rodiny, zdravých „rodinných návyků“ tak, aby po skončení péče mohla rodina opět samostatně fungovat. K tomu rodině pomáhá speciálně vyškolená tzv. „hostitelská“ rodina. Tento typ pěstounské péče se uplatňuje například v USA v Jižní Karolíně.¹⁴² Jednou z forem takovéto péče může být i **pěstounská péče specializovaná na práci s nezletilými matkami**, kdy tyto matky potřebují pěstouny, kteří jim pomůžou s péčí o miminko a podpoří je v náročném životním období. Od pěstounů, kteří s těmito maminkami pracují, se očekává, že je budou učit a povzbuzovat a zároveň budou plně respektovat jejich mateřskou roli a zodpovědnost a nebudou ji za ně přebírat.

e. Azylová (nouzová) pěstounská péče

Azylová pěstounská péče byla zavedena ve Velké Británii některými agenturami zabývajícími se náhradní rodinnou péčí, a to jako reakce na tendenci hromadného rušení dětských domovů. Tento druh pěstounské péče se zaměřuje na pomoc toulajícím se dětem či dětem ohroženým týráním nebo zneužíváním. Děti zůstávají v péči azylových pěstounů po dobu jedné či několika nocí, dokud se nepodaří nalézt pro ně trvalejší umístění. Azyloví pěstouni jsou odměňováni za svou neustálou pohotovost a navíc dostávají zvláštní odměnu za každé umístěné dítě do jejich péče.¹⁴³

f. Soukromá pěstounská péče

Specifikem této formy pěstounské péče je skutečnost, že rodiče dítěte souhlasí s výběrem pěstounů, popřípadě je sami vyhledávají a následně jim také sami vyplácejí

¹⁴⁰ Srov. [Paziarová, H. 2003; 26].

¹⁴¹ *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)*, s. 19, <http://natama.cz/?sid=5>.

¹⁴² Srov. [Matějček, Z. 1999; 154].

¹⁴³ Srov. [Matějček, Z. 1999; 158].

příspěvek Určitá kontrola tohoto systému je zajištěna tím, že biologičtí rodiče a pěstouni jsou povinni oznámit svůj záměr příslušným orgánům, které prošetří vhodnost umístění dítěte do dané pěstounské rodiny. I přes tato opatření přináší soukromá pěstounská péče mnohé problémy, o čemž svědčí zkušenosti z Velké Británie.¹⁴⁴ Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny existovala také v Československu v období první republiky.

g. Pěstounská péče specializovaná na mladé lidi

Péče o mladé lidi starší dvanácti let může být velmi náročná, protože právě v tomto věku děti a mladí lidé hledají sami sebe a často při tom zkouší, kam až mohou zajít a čeho mohou dosáhnout. Období puberty a dospívání může být obzvláště obtížné pro děti, které mají traumatické zážitky z dřívějšího dětství. Pěstouni, specializující se na práci s mladými lidmi v pubertě a dospívání, jsou dostatečně připraveni a odborně podporováni, aby zvládli situace, které jsou obtížné pro ně samotné i pro děti.

h. Pěstounská péče specializovaná na děti s různými obtížemi

Pěstounskou péčí často potřebují děti s nejrůznějšími druhy postižení a jejich kombinacemi. Pěstouni se mohou specializovat na práci s dětmi s fyzickým nebo smyslovým postižením nebo s poruchami učení. Některé děti mohou mít trvalé následky způsobené tím, že jejich matka v průběhu těhotenství užívala drogy nebo alkohol. Jiné děti mohou trpět nevléčitelnými nemocemi nebo mohou být HIV pozitivní. PP o takové děti pak ve většině případů vyžaduje velmi úzkou spolupráci se specialisty v různých oborech medicíny a dalších odborných oblastech.

¹⁴⁴Srov. [Matějček, Z. 1999; 159].

7.4. Výzkum českých pěstounských rodin

V letech 1999-2001 proběhl za pomoci občanského sdružení ISIS a Sdružení pěstounských rodin kvalitativní výzkum zaměřený na 50 pěstounských rodin, který byl zveřejněn v roce 2003 v časopise *Náhradní rodinná péče*. Zabýval se názory a pocity českých pěstounů, kteří vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči. Zajímavé na tomto výzkumu je především to, že odráží jak silné, tak slabé stránky tradičního modelu pěstounské péče u nás. Je obohacen hodnocením a doporučeními od autorky článku Ireny Sobotkové¹⁴⁵. Pro ilustraci jsou uvedena, jen některá témata výzkumu.

a. Motivace k pěstounství

Motivace pěstounů je důležitý faktor, který může vypovídat o následné úspěšnosti pěstounské péče.

Z výzkumu vyplývá, že jako převažující motivaci k pěstounství, uvedli pěstouni:

- na prvním místě „bezdětnost“ (36%)
- na druhém místě „pomoc potřebným dětem a sílu vychovávat další děti“ (33%)
- na třetím místě „inspiraci televizními či jinými pořady o potřebných dětech“ (20%)

Sobotková zde považuje za rizikové faktory motivace především výroky typu: „Chceme dítě, abychom byli normální rodina“ či „Ztratili jsme vlastní dítě a chceme mít a vychovávat jiné.“ Lehce zde převažuje motivace naplnění vlastního rodičovství, což může být i následně problematické, jak se můžeme přesvědčit u následující otázky.

b. Význam pěstounství pro pěstouny

S motivací souvisí to, jak pěstouni vnímají pěstounství:

- 90% bezdětných rodin uvedlo jako hlavní význam pěstounství: „naplnění touhy po vlastní rodině“, „nebýt sami“

Z těchto odpovědí vyplývá (stejně jako u předchozí otázky týkající se motivace), že pěstouni berou často pěstounskou péči jako možnost uspokojení potřeby rodičovství. Můžeme také vpozorovat tendenci mnoha pěstounů „dítě pro

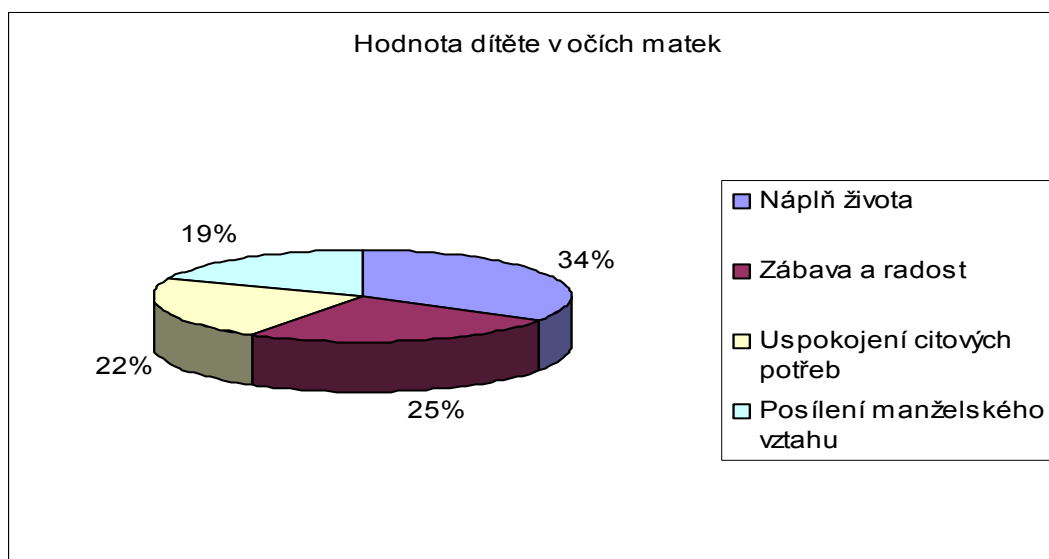
¹⁴⁵ Blíže o výzkumu viz. [Sobotková, I. 2003; 28- 30].

nás“. Podle Sobotkové to ale zásadně neodpovídá myšlenke pěstounství, která by měla vyjadřovat pocit „*my pro dítě*“.

Škoviera se v této souvislosti zmiňuje o dilematu „*rodiče pro dítě*“¹⁴⁶ a „*dítě pro rodiče*“¹⁴⁷, kdy „*na jedné straně stojí dítě, které potřebuje rodiče, a na druhé straně jsou rodiče, kteří žádají (potřebují, chtějí) dítě.*“ [Škoviera, A., 2007; 53].

V kontextu významu pěstounství pro rodiny, Škoviera upozorňuje na to, že: „*podstatnou úlohu v celém procesu hrají potenciální náhradní matky a jejich potřeba naplnění nejen biologického, ale i psychologického mateřství.*“ [Škoviera, A., 2007; 54], jak ilustruje následující graf.

Graf č. 1: Hodnota dítěte v očích matek

Zdroj: Škoviera, A., 2007; 55.

¹⁴⁶ Metoda „*rodiče pro dítě*“ - Výchozím bodem je vždy určité dítě (resp. sourozenecká skupina), které může přijít do náhradní rodiny. Ze žadatelů- adeptů se vybírají taci, kteří v nejvyšší míře vyhovují představám sociálního úřadu. Adepti mohou, ale nemusejí tuto nabídku přijmout [Škoviera, A., 2007; 58].

¹⁴⁷ Metoda „*dítě pro rodiče*“ - Výchozím bodem procesu jsou žadatelé-rodiče, pro které se hledá vhodné dítě. Za optimálních okolností jde o proces, v němž má žadatel možnost poznat různé děti, sledovat je v konkrétních situacích a v přímém kontaktu, a může pak podle toho korigovat svoje představy. Může tak sám dospět k řešení, které pro něj bude ideální [Škoviera, A., 2007; 59].

c. Míra informovanosti pěstounů o dítěti

Většina pěstounů se zmínila o tom, že nevěděla nebo velmi málo, o důvodech odebrání dítěte a jeho pobytu v ústavu, o možné dědičné či jiné zátěži. Většina pěstounů se proto shodla na tom, že kdyby měli více informací o projevech, zvycích a chování dítěte, mohli by předejít zbytečným problémům a lépe by dítěti porozuměli a chápali ho. Tyto informace zprostředkovávali většinou sociální pracovníci a nikoliv dětský domov, ve kterém bylo dítě umístěno. Pěstouni zdůraznili význam informovanosti jako prevence problémů.

Irena Sobotková shrnula k oblasti informovanosti tato doporučení:

- Pěstouni by měli znát anamnézu dítěte, současný psychický a fyzický stav, včetně osobnostních zvláštností;
- Pěstouni by měli být poučeni o výchovných přístupech vhodných pro dané dítě, o léčebných postupech, možnostech vzdělávání, zdrojích pomoci. To by předešlo mnohým problémům na počátku, případně jejich pozdějšímu narůstání;
- Je třeba vydávat informační materiály. V České republice jde o dosti zanedbanou oblast. Zvláštní pozornost zasluhuje téma informovanosti dítěte před umístěním do pěstounské rodiny a jeho příprava na život v nové rodině. Praxe ukazuje, že jsou v tom značné mezery a že v této otázce neexistuje standardní systematický postup.

d. Pomoc psychologa

Průběžná pomoc odborníků je nezbytnou součástí náhradní rodinné péče. Dobrá psychologická podpora rodiny, představuje faktor, který hraje velkou roli v úspěšnosti pěstounské péče. To, že by většina pěstounů přijala „rodinného psychologa“, který by znal celou rodinu a rozuměl situaci dítěte i rodiny, potvrzuje i výzkum. Z výzkumu dále vyplývá, že:

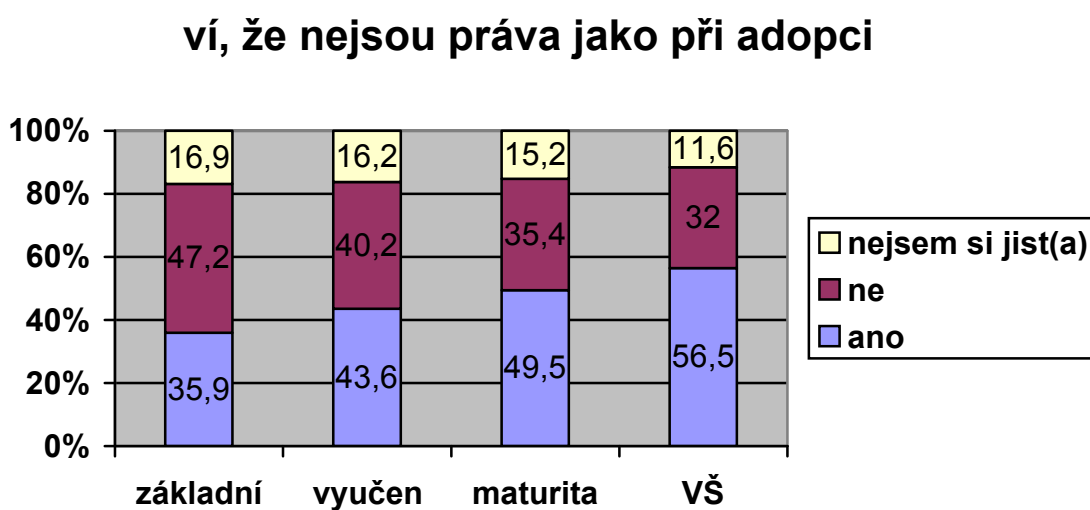
- 45 % zkoumaných rodin je v nějakém průběžném kontaktu s psychologem kvůli specifickým potížím dítěte, jako je mozková dysfunkce, mentální retardace apod.;
- 36 % pěstounů hledalo pomoc až při výskytu poruch chování u dítěte (krádeže, užívání drog, agresivita apod.);
- 36 % pěstounů uvedlo, že poruchy chování jsou největším kamenem úrazu pěstounského soužití;

- někteří pěstouni se snaží „za každou cenu“ zvládnout problémy sami „jako v normální rodině“. Pokládají psychologickou pomoc za viditelný důkaz vlastního selhání.

Při podrobnějším zkoumání poruch chování dětí v pěstounské péči se ukazuje, že jsou ve velké většině způsobeny deprivací a traumaty, které dítě zažilo v původní rodině a v ústavní výchově. Sobotková podotýká, že se pěstouni musí často vyrovnat s kombinací zdravotního postižení dítěte a následky deprivace, což také často působí negativně na psychiku pěstounů a partnerský vztah.

S počtem handicapů u dětí klesá pocit bezproblémového života rodiny, což dokládá i následující graf.

Graf č. 2: Hodnocení životních podmínek a počty handicapů u dětí v pěstounské péči

Zdroj: Rozum a cit, 2006

e. Kontakt dítěte s biologickou rodinou

Zkušení pěstouni jsou přesvědčeni o tom, že je lepší zcela zamezit kontaktu dětí s biologickými rodiči (výjimku by tvořily jen případy závažně nemocných biologických rodičů). Tvrdí, že kontakty do 18 let vždy narušují výchovu a přijetí hodnot, které prosazuje pěstounská, za výchovu odpovědná rodina. Po 18 letech se již kontaktu zabránit nedá, ale dítě již snad bude rozumnější a bude mít žádoucí hierarchii hodnot.¹⁴⁸

Na to, že pěstouni pečují o svěřené dítě tak, jako by pečovali o své vlastní, upozorňuje i nezisková organizace NATAMA¹⁴⁹ „*U dnešních pěstounů je to jinak. Ano, bojí se toho a někdy mám pocit, že tou svojí úzkostí i někdy maří kontakt s biologickou rodinou. Ovlivňují svým postojem to dítě a já bych řekla, že mnohdy, kdyby pomohli. Samozřejmě neříkám, někdy ten kontakt dítěti škodí, tak pak učinit nějaké kroky. Jestliže ten kontakt s dítětem by měl být nějakým způsobem přínosný, tak si myslím, že by měl být opravdu podporovaný, ale zároveň podporovaný ze strany státu, který by zaštiťoval, pomáhal a dělal mediátora při kontaktu s tou biologickou rodinou. Což si myslím, že jinde ve světě je a tady to chybí. A tak ti pěstouni přináší tu úzkost na dítě a to dítě by se možná s těmi rodiči rádo vídalo a ten kontakt by mu byl přínosem, ale ti pěstouni na něho přenesou tu úzkost a dítě neví, protože samozřejmě, že ten vychovatel strašně dítě ovlivňuje. Máme zkušenost, že ovlivní i vedení dětského domova. A když ten domov nemá zájem, aby to dítě od nich odešlo, tak se mu to snadno podaří.*¹⁵⁰

Shrneme-li výsledky výzkumu vypovídající o dlouhodobé pěstounské péči u nás, dojdeme k závěru, že při žádosti o svěření dítěte lehce převažují motivy naplnění vlastního rodičovství s následným co největším vyloučením působení biologické rodiny dítěte na rodinu pěstouna. Těmto závěrům značně neodpovídají základní principy institutu profesionální pěstounské péče.

¹⁴⁸ Srov. [Sobotková, I., 2003; 30].

¹⁴⁹ Srov. <http://natama.cz/?sid=5>.

¹⁵⁰ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

7. 5. Zhodnocení pěstounské péče v České republice na základě zahraničních zkušeností¹⁵¹

Zásady, podle kterých se řídí profesionální pěstounská péče v zahraničí, pěstounská péče v České republice skoro nezná. I přesto, že česká právní úprava definuje pěstounskou péči na přechodnou dobu, základní hlediska této formy nejsou ošetřena. Uskutečňování níže uvedených zásad bude proto v praxi velmi obtížné, již z toho důvodu, není v českých podmínkách skoro z čeho vycházet a na čem stavět.

Tato kapitola stručně shrnuje základní charakteristické rysy profesionální pěstounské péče, jak se rozvinula v zahraničí s porovnáním s pěstounskou péčí, která se realizuje v České republice.¹⁵²

1) Pěstouni jsou profesionálové

Tuto skutečnost stanovuje již samotný zákon, vychází se z předpokladu, že by profesionální pěstoun měl splňovat všechny podmínky jako pěstoun „běžný“, avšak vyžaduje se větší rozsah a odbornost přípravy.

Bohužel tento rozsah ani stupeň odbornosti nejsou u nás jednoznačně stanoveny.

2) Profesionální pěstouni se starají o malý počet dětí

V českém zákoně není stanoven maximální počet dětí, o které se profesionální pěstoun má starat.

3) Profesionální pěstouni procházejí speciálním výcvikem

Otázkou zůstává, kdo tento speciální výcvik bude organizovat, zda se jedná o výcvik jednorázový, případně zda pěstounům v rámci dalšího vzdělávání bude uloženo absolvovat i další výcviky.

4) Pěstouni se při své práci řídí plánem terapie a rehabilitace, která je

individuální pro každé dítě, pokud je to možné, tak se účastní i původní rodina.

Není jasné, kdo by tento plány vypracovával a následně kontroloval jeho plnění, a co by se stalo v případě, že by tento plán nebyl uspokojivě plněn. Vzhledem k rozsahu kompetencí a náplni činnosti by tímto byl u nás orgán sociálně-právní ochrany dětí.

¹⁵¹ Zpracováno podle [Curtis, P. A, 1990; 30].

¹⁵² Problémy, které stojí v cestě úspěšné realizaci profesionální pěstounské péče jsou popsány v následující kapitole 8. Problémové oblasti současného stavu služeb pro rodinu a péče o děti bez rodinného zázemí v České republice.

5) *Pěstounům se dostává podpory a to jak emocionální, tak profesionální*

V právní úpravě není ošetřena možnost supervize, která by výše uvedený bod realizovala. V neoficiální rovině je zde samozřejmě široké pole působnosti pro nestátní organizace.

6) *Pěstounům jsou k dispozici krizové intervenční služby 24 hodin denně*

V současnosti jsou k dispozici pouze některé linky provozované neziskovými organizacemi.

7) *Péči sledují a vyhodnocují sociální pracovníci*, kteří mají poměrně malý počet případů. Za současného stavu, počtu sociálních pracovníků je tato zásada naprosto neuskutečnitelná.

8) *Důraz je kladen na posouzení a naplňování všech potřeb dítěte*

Tato zásada vyjadřuje výkon profesionální pěstounské péče v zájmu dítěte, který je již předpokladem pro svěření dítěte do péče. U nás se pěstounská péče stále ještě nese v duchu dlouhodobé pěstounské péče.

9) *Systém péče je koordinován*

U nás však chybí přesné určení jak, kým a na jaké úrovni je systém koordinován, což vychází z roztržitého systému péče o ohrožené děti.

8. Problémové oblasti současného stavu služeb pro rodinu a péče o děti bez rodinného zázemí v České republice

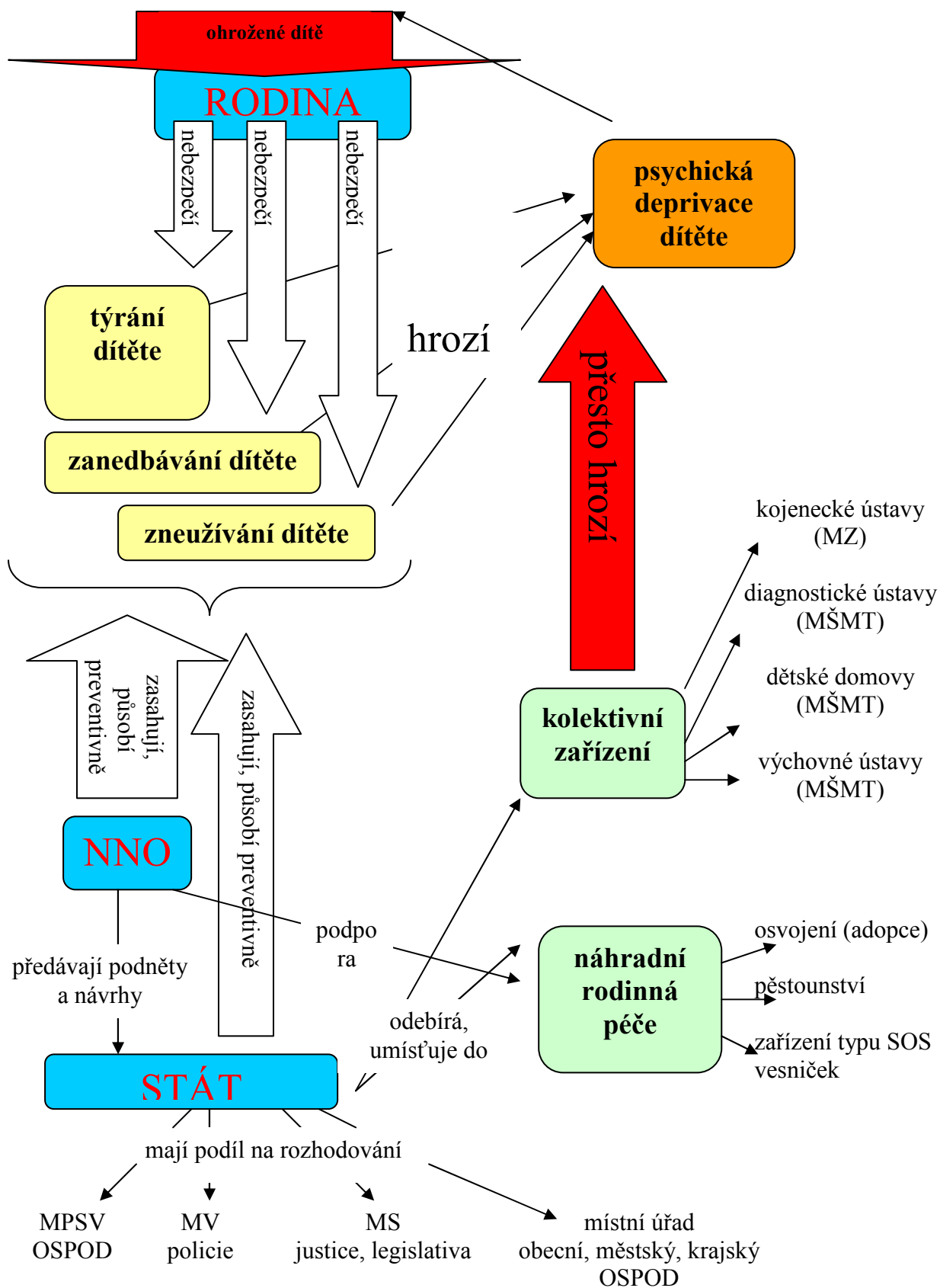
System péče o ohrožené děti v České republice byl již mnohokrát popsán, analyzován a podroben kritice ze strany odborníků, neziskových i mezinárodních organizací. Stejně tak byly již mnohokrát zpracovány návrhy na jeho řešení. Rozhodla jsem se proto vypracovat *obsahovou analýzu dokumentů*, které poukazují právě na problémové oblasti současného stavu péče o děti bez rodinného zázemí¹⁵³. Jednotlivé problémové oblasti pak na základě odpovědí expertů a dalších zdrojů stručně komentuji.

Za realizaci kvalitní péče o rodinu a dítě zodpovídá stát. Stát má být garantem v poskytování služeb. Stát ovšem nemá nástroje na to, aby pojal tak široké spektrum požadavků v případě, že rodina selhává v plnění svých základních funkcí. Do systému péče o ohrožené děti tak vstupují další subjekty.

Následující schéma znázorňuje systém péče o ohrožené děti, jehož velkým nedostatkem je mezirezortní roztržitost. Tato nejednotnost a nekompaktnost systému může vést k jistým problémům, jak je patrné z této kapitoly.

¹⁵³ Obsahová analýza zpracována z Bártová, D. *Profesionální pěstounská péče*. Diplomová práce. 2003. Praha: Karlova univerzita, FSV UK.; Brunnerová, K. *Děti potřebují rodinu (Dítě mezi rodinou a institucí)*. 2009. Praha: Karlova univerzita, FSV UK.; Staněk, M. *Monitoring problematiky dětí v České republice*. 2008. Praha: Nadace Sirius.

Schéma č. 2: Schéma řešení problémů ohrožených dětí

Zdroj: Autorka

8. 1. **Problematika systému**

Přestože je v rámci systému veřejné správy Ministerstvo práce a sociálních věcí ustanoveno jako koordinátor za rodinnou politiku, služby rodině a pomoc ohroženým dětem, související aktivity a zejména dílčí odpovědnosti jsou delegovány na různé resorty. Problematika péče o děti bez rodinného zázemí je v současné době **roztříštěna mezi pět resorty** (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti) a dalšími organizacemi veřejné správy, což způsobuje nejednotnou koordinaci náhradní rodinné péče. „*Systém obecně je roztříštěný mezi ministerstva, která sama dle svého „páchají dobra“.* Je třeba sjednotit páchání dobra.“¹⁵⁴ Velké množství institucí, které se podílejí na realizaci aktivit v oblasti podpory rodiny a péče o děti bez rodinného zázemí neumožňuje jednoznačně a koncepčně deklarovat státní politiku v této oblasti a tedy i její účinnou implementaci do praxe.

Největší slabinou, která plyne z roztříštěnosti současného systému, je **administrativní náročnost**, která stěžuje možnosti vyhodnocení jeho účinnosti. Dalším problematickým bodem je **různý úhel pohledu** na danou problematiku, každá z institucí upřednostňuje ten svůj. Například Ministerstvo zdravotnictví kvalitu zdravotní péče, krajské úřady regionální specifika atd. Z výše uvedeného vyplývá, že společné a jasně deklarované odpovědnosti a cíle činností všech aktérů zúčastněných na vytváření politiky jsou nezbytností pro účinnou a funkční rekonstrukci systému.

Viditelným problémem systému je tedy **absence jednoho koordinujícího orgánu**, který by byl odpovědný za rodinnou politikou¹⁵⁵. Důležitým systémovým krokem, je tedy sjednocení agendy týkající se dětí pod jeden orgán, jak to po České republice požaduje Výbor pro práva dítěte, který v rámci širší agendy OSN sleduje naplňování Úmluvy pro práva dítěte.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno.

¹⁵⁵ Každý resort vnímá dítě jinak: školství nejvíce jako žáka, kterého je třeba vzdělat a vychovat, zdravotnictví jako pacienta, kterého je třeba ochránit zejména zdravotně, sociální věci jako objekt snah o zlepšení jeho celkové sociální situace, policie jako oběť, nebo jako pachatele trestných činů, a každý se snaží řešit problematiku ze svého pohledu [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 21].

¹⁵⁶ Blíže viz Mgr. Anna Šabatová. *Situace a práva dětí žijících mimo rodinu*, 2007. <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008030409>.

Příkladem pro Českou republiku může být systém náhradní péče o děti na Slovensku, který je sjednocen pod jeden orgán, Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny, který zajišťuje celou oblast péče o děti, takže jak náhradní rodinnou péčí, tak ústavní výchovu. Takto sjednocený systém umožňuje jednoznačně systematičtější práci s dítětem, než současný systém u nás.

8. 2. Analýza právního rámce

Jedním z palčivých problémů systému péče o ohrožené děti je **právní rámec problematiky**. Většina odborníků spatřuje problém právě ve stávající legislativě a to z toho důvodu, že existuje velké množství legislativních norem a opatření, která si mohou i v některých případech odporovat. Problematika péče o ohrožené děti se tak stává neucelená a nedostatečně právně ukotvená. Příčiny lze spatřovat v roztržitosti systému, kdy je do problematiky zainteresován velký počet aktérů. „*Já osobně si myslím, že je to v důsledku reformy veřejné správy, protože se tak náhradní rodinná péče dostala na obce. I krajově se to někdy tříští. Týká se to také informovanosti zájemců o náhradní rodinnou péči. Tam, kde by ty informace měly být, nejsou. Jsou roztržitěné. Překrývají se i výklady zákonů.*“¹⁵⁷

Problém v legislativě spatřují jak pracovníci OSPOD a příspěvkových organizací, tak pracovníci neziskových organizací. Pracovníci OSPOD vnímají jako legislativní problém přesunutí svých oddělení pod působnost obcí. „*Obce často nemají zájem na řešení problematiky a krátí oddělením rozpočty.*“¹⁵⁸ Podle vedoucích oddělení by OSPOD měly patřit pod ministerstvo práce a sociálních věcí přímo, aby byla zajištěna koncepčnost a jednotnost výkonu v rámci celé České republiky¹⁵⁹. Na rozdíl od pracovníků OSPOD a příspěvkových organizací, představitelé neziskových organizací stejně tak jako laická veřejnost, vnímají jako problém právě velký počet zainteresovaných subjektů v problematice péče o ohrožené děti¹⁶⁰.

Jak vyplývá z výzkumu o. s. Sirius, nejedná se pouze o obsah legislativy, ale také o **výklad stávající legislativy** různými zúčastněnými orgány. „*Právní úprava*

¹⁵⁷ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

¹⁵⁸ [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 25].

¹⁵⁹ Důležitost problematiky si uvědomuje i laická veřejnost. 76 % populace chápe problém jako závažný; to však může být způsobeno i obecným přesvědčením, že české zákony jsou nekvalitní [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 24].

¹⁶⁰ Srov. [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 27].

nestačí, více záleží na jejím výkladu a vlastní realizaci.“¹⁶¹ Nejednoznačnost a nejasnost v zákonech může vést k rozdílné interpretaci daného zákona při řešení určitého problému. Nedokonalé ukotvení problematiky může vést k nedodržování stávající legislativy (nedodržování lhůt uvedených v zákoně) a jejího zneužívání za účelem zjednodušení práce (např. zneužívání možnosti předběžného opatření, jímž umístí dítě do diagnostického ústavu). Další problém představuje kodifikace postavení pěstounů v právním řádu „*Hlavně je nedostatečné právní postavení pěstouna na přechodnou dobu.*“¹⁶² a také doba rozhodování soudů o budoucnosti dítěte, která je ve většině případů pomalá¹⁶³.

S legislativní stránkou problému úzce souvisí problematika ústavní výchovy a náhradní rodinné péče.

8. 3. Problematika ústavní výchovy a náhradní rodinné péče

Problematika ústavní výchovy a náhradní rodinná péče spolu úzce souvisí, neboť jde o dvě možné alternativy v případě, že rodina neplní své funkce.

Ústavní výchova, i přes to, že se zvyšuje úroveň jednotlivých zařízení, odbornost a přístup pracovníků, není pro přirozený vývoj dítěte prospěšná. Jak ukazují výzkumy, dlouhodobé umístění dítěte v institucionálním zařízení vede k deficitu uspokojování potřeb dítěte a tak i k psychické deprivaci, z čehož plyne, že umístění dítěte do ústavní péče není ideálním řešením. Jako pozitivum lze spatřovat přetváření dětských domovů kolektivního typu na domovy rodinného typu. „*Dětské domovy bych určitě nerušila. Podívejte se, jak se přístup v domovech změnil. Děti již nežijí v obrovských skupinách, ale v rodinných dětských domovech, kde jsou malé pokojíčky a ne ty velké haly po deseti postelích. Jsou to již dětské domovy rodinného typu. Jsou to malé rodinky po pěti s vlastní vychovatelkou.*“¹⁶⁴ Ovšem povaha ústavního zařízení se nemůže nikdy podobat rodinnému prostředí, což vyplývá ze samotné povahy zařízení a pracovněprávních

¹⁶¹ Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno.

¹⁶² Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO- Poradna pro NRP, Ostrava.

¹⁶³ O pomalosti rozhodování soudů je přesvědčeno 87 % pracovníků neziskového sektoru, 72 % z nich o špatném rozhodování soudů z hlediska zájmů dítěte, 70 % o zneužívání ustanovení umožňujících předat dítě do ústavní výchovy. Mezi pracovníky OSPOD a příspěvkových organizací je o pomalosti rozhodování soudů přesvědčeno 77 % respondentů, 70 % o špatném rozhodování soudů z hlediska zájmů dítěte. Avšak o zneužívání předpisů umožňujících předat dítě do ústavní výchovy a o snadnosti této operace je přesvědčeno pouze 35 % pracovníků ve státní správě a příspěvkových organizacích [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „*Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR*“; 29].

¹⁶⁴ Osobní konzultace se zástupkyní OSPOD, Úřad městské části Praha 5, oddělení péče o rodinu a děti.

předpisů, které je nutno v ústavních zařízeních dodržovat. Také z tohoto důvodu nenahradí dětský domov dítěti chybějící rodinu a rodinné prostředí.

Nahradit zařízení institucionální výchovy některou z forem rodinné péče o děti je nejlepším řešením problematiky péče o děti mimo domov. Ústavní výchova by neměla být řešením trvalým. Pokud se dítě přes veškeré úsilí nemůže navrátit do vlastní rodiny, je povinností státu vyhledat mu rodinu náhradní.

Problém **náhradní rodinné péče** souvisí zejména s legislativním problémem. Nedostatkem je absence pilíře profesionální pěstounské péče. Většina dětí bez rodinného zázemí je stále umísťována do ústavní péče¹⁶⁵ a to i přes to, že je kladen velký důraz na náhradní rodinnou péči, neboť podle odborníků by dítě pro zdravý duševní vývoj mělo vyrůstat v rodinném prostředí. „*Zatím ta naše pěstounská péče není profesionální, to je právě ta profesionalita. Kdybychom získali pěstouny, kteří budou připraveni na to, že jsou tady jako nějaká přechodná stanice, která nahradí to, aby dítě nemuselo do ústavní péče.*“¹⁶⁶ Ve většině evropských států tedy funguje profesionální pěstounská péče, které se podobá naší pěstounské péči na přechodnou dobu. Institut profesionální pěstounské péče je ovšem u nás potřeba ještě rozvinout „*Musí se vytvořit celý systém. Především pak s jasným zabezpečením pracovníků pěstounů.*“¹⁶⁷, neboť představuje nezbytný krok ke zlepšení života dětí vyrůstajících mimo vlastní rodinu.

Ačkoliv odborníci a neziskový sektor preferují pěstounskou péči před ústavní výchovou, je v České republice **nedostatek vhodných pěstounských rodin**. „*Profesionální pěstounská péče je věc, která je velice problematická. Praxe by ji potřebovala, ale nejsou lidé. Pokud jde o zájem veřejnosti, tak lidé mají zájem stát se především poručníky, protože se obávají účasti biologických rodičů v pěstounské péči.*“¹⁶⁸ To souvisí i s **odbornou přípravou pěstounů**, která má vliv na celkovou úspěšnost pěstounské péče a s **materiálním oceněním pěstounů**. „*Já se domnívám, že „práce“ s dětmi je velmi náročná a společensky i finančně nedocenená. Správné motivy k této „práci“ by se měly prokázat při přijímání pěstounů. Nároky dětí (sport, volný čas, koníčky, škola, kultura, oblékání) jsou dnes natolik finančně zatěžující, že řada rodin (například s prarodičovskou formou NRP) je v tomto finančně limitováno. Zdá se mi*

¹⁶⁵ Viz. Kapitola 6.3. Statistické údaje o pěstounské péči.

¹⁶⁶ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

¹⁶⁷ Příloha č. 3: Dotazník se zástupcem NNO- Sdružení pěstounských rodin, Brno.

¹⁶⁸ Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti.

nelogické, sociálně znevýhodněné děti ještě handicapovat tím, že by nemohly např. jet na hory apod. Z praxe NF vím, že rodinám v tomto smyslu velmi pomáhá. ¹⁶⁹ „Když vezmeme v úvahu náročnost NRP, pak bych to hodnotila jako ve škole opravdu na dostatečnou, za 4.“ ¹⁷⁰

Problémem jsou také **dlouhé čekací doby na rozhodnutí** o umístění do náhradní rodinné péče, což komplikuje institut tzv. projeveného zájmu o dítě ze strany biologických rodičů, který brzdí osvojování dětí a jejich předávání do pěstounských rodin. „*Vážne rozhodování soudů lhůtami, neboť je to rozhodování příliš dlouhé. Mělo by tady být na zřeteli především zájem toho dítěte. Tady bych viděla určité rezervy. Zkrátit lhůty a „tahanice o dítě“.*“ ¹⁷¹

8. 4. Problematika metodik a standardů práce s ohroženými dětmi

Za zásadní problém považují odborníci tu skutečnost, že nejsou vytvořeny závazné **standards kvality služeb práce s ohroženými dětmi na celostátní úrovni** ¹⁷². Proces, kterým dítě prochází, v případě, že má být umístěno mimo rodinu, je zdoluhavý a nepřispívá k naplňování jeho potřeb. Během tohoto složitého období není rodině mnohdy poskytována žádná systematická odborná podpora a pomoc, která by měla kompenzovat nedostatky a pracovat s rodinou na tom, aby se jí navrátila kompetence pro výchovu dětí. „*Je potřeba vzít do pěstounské péče celou rodinu a pracovat s ní, aby to selhání bylo co nekratší a to dítě se mohlo vrátit.*“ ¹⁷³ Lze konstatovat, že se dítě vinou současného systému, dostane lehce mimo rodinu a do institucionální péče, ale již hůře se vrací zpět do rodiny.

Hlavní problém je spatřován v **konceptu péče o ohrožené děti**. MPSV totiž nepřipravilo pro oblast sociálně-právní ochrany dětí standardy práce s ohroženými dětmi a tak je orgány OSPOD nemají. Metodické vedení OSPOD není důsledné také

¹⁶⁹ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

¹⁷⁰ Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO- Poradna pro NRP, Ostrava.

¹⁷¹ Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti.

¹⁷² Metodika byla sice již jednou zpracována Matějčkem, Z. A Dunovským, J., ale v praxi není bohužel zcela využívána. Existují také různá doporučení, např. *Metodické opatření Ministerstva zdravotnictví ČR z 30. 5. 2008*, avšak ta nejsou závazná a kontrolovatelná a týkají se vždy pouze daného resortu [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „*Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR*“; 31].

¹⁷³ Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti.

z důvodu nejednotnosti systému. OSPOD spadají pod ministerstvo práce a sociálních věcí pouze metodicky, organizačně jsou řízeny obcemi či kraji, což má za následek, že metodická opatření nemohou být dostatečně kontrolovatelná. Je to tedy opět problém fungování systému jako celku.

Diskutabilní je podle výzkumu o. s. Sirius **metodika práce neziskových organizací**, které mají pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Problematika náhradní rodinné péče i ústavní výchovy je sice metodicky i hojně popsána, problém ovšem spočívá v tom, že během procesu udělování pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí neziskovým organizacím, neexistují nástroje, které by tuto metodiku odborně ověřily a zhodnotily.¹⁷⁴

Hlavní místo v metodické a standardizační aktivitě by mělo zastávat ministerstvo práce a sociálních věcí, které by metodiku vytvořilo ve spolupráci s neziskovými organizacemi a odborníky ostatních profesí.

Příkladem může být Slovensko, které má vytvořen podpůrný systém odborné pomoci založený na interdisciplinárním přístupu. Systém zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí a kurately a akreditované subjekty. „Stát by měl zformulovat jasné metodiky a pokyny pro kraje, které by mohly dále rozvíjet spolupráci na území jednotlivých krajů. Např. praxe Slovenska je taková, že stát zadává jednotlivé zakázky (kampaně, přípravy, služby pro pěstouny, poradenství, sanace rodin – terénní sociální práce). Jednotlivé a většinou již prověřené organizace reagují na tato výběrová řízení a nabízejí služby, které pomohou řešit situaci v jednotlivých lokalitách.“¹⁷⁵

Je třeba si uvědomit, že **zájem dítěte** musí být vždy na prvním místě. Zásadní změnou paradigmatu musí být jasné definování zájmu dítěte v kontextu rodiny. Tedy, že dítě má právo žít se svými rodiči a uspokojovat své potřeby především ve své biologické rodině. Není bohužel výjimkou, že zájem dítěte je chápán zcela izolovaně od rodiny a že vazby dítěte, zejména citové, nejsou respektovány. Dítě se umístí do instituce a jeho osud se často dál řeší mimo rodinný systém.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Problematika náhradní rodinné péče je neziskovým sektorem významně obsazena, což dokazuje rozsáhlý výzkum desk research. Nejvíce neziskových organizací existuje právě v oblasti práce s pěstounskými rodinami- psychologické poradenství, právní poradenství, pobyty pro rodiny s dětmi či hlídání dětí [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 31].

¹⁷⁵ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

¹⁷⁶ Srov. Mgr. Anna Šabatová. *Situace a práva dětí žijících mimo rodinu*, 2007. <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008030409>.

8. 5. **Problematika prevence a sanace rodiny**

Důsledná **prevence** může zabránit rozpadu rodiny a situaci, kdy je potřebné umístit dítě mimo vlastní rodinu. Tuto prevenci by měly vykonávat státní orgány. „*Stát je povinen preventivními opatřeními všeho druhu tomuto řešení pomáhat – od pomoci v oblasti bydlení, až po pomoc v poskytování veškerých sociálních služeb. Zejména jde o zavádění a využívání specializovaných služeb, schopných ozdravit rodinný život a posilovat rodičovské dovednosti. Jen tím splní stát své pozitivní závazky, jak je chápe Evropský soud pro lidská práva.*“¹⁷⁷

Z vysokého počtu dětí, které jsou umístěné v institucionální péči lze vyvodit, že OSPOD tuto svoji funkci neplní dostatečně a to zejména z toho důvodu, že chybí sociální pracovníci, kteří by opatření vedoucí k prevenci poruch rodiny vykonávali. Malý **počet sociálních pracovníků** na vysoké množství případů znemožňuje, aby vykonávali skutečnou sociální práci a hlavně prevenci. „*Překážky jsou ze strany státu podle mého názoru v přetížení sociálních pracovníků na OSPODech a někdy možná i přetrvávající nedůvěra a obava ve spolupráci s NNO.*“¹⁷⁸ Přispívá to k **formálnímu řešení případů**, které je v zásadě nejrychlejší, a záleží tak na konkrétní osobnosti pracovníka, jak k danému případu přistoupí¹⁷⁹. „*Sociální pracovnice na OSPOD jsou hodně zatěžovány, někdy se z nich stávají spíše administrátorky než sociální pracovnice. Určitě by mělo těch pracovníků být více.*“¹⁸⁰

Předpokladem **úspěšné sanace**, je přimět rodinu ke spolupráci, což je ovšem v některých případech nelehký úkol. „*Toto je oblast práce sociálních pracovníků. Rodiny pracují s biologickou rodinou na různém stupni intenzity. Sociální pracovníci mají zde dosti velký prostor pro činnost. Na druhé straně nemůže být zaklinadlem, že každá rodina je schopna sanace (viz. Plzeň a zabití vráceného dítěte).*“¹⁸¹ Týká se to především rodin z odlišného sociokulturního prostředí a nižší sociální vrstvy. Úkol

¹⁷⁷ Mgr. Anna Šabatová. *Situace a práva dětí žijících mimo rodinu*, 2007. [cit. 2009-14-03]. <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008030409>.

¹⁷⁸ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

¹⁷⁹ Sami pracovníci OSPOD cítí, že je jejich počet nízký. Myslí si to 82 % z nich, 62 % pracovníků neziskových organizací a 61 % populace. [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „*Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR*“; 29]

¹⁸⁰ Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno.

¹⁸¹ Příloha č. 3: Dotazník se zástupcem NNO- Sdružení pěstounských rodin., Brno.

motivovat rodinu a přimět ji ke spolupráci je úkolem sociálních pracovníků¹⁸². Nejenom, že je sociálních pracovníků nedostatek, ale většinou nejsou pro tuto práci ani školeni. „*Například sociální pracovníce potřebují, aby ta práce byla kvalitní, mít vzdělání a supervize. A to se dneska úplně ztratilo. A pokud rozhodují o tak závažných věcech, jestli dítě půjde do dětského domova, nebo ne. Kde je ta hranice, jestli jo nebo už ne? To musíte s někým konzultovat, mít porady, ale dneska na to již čas nemají. A vzdělávání? To záleží. Podle mě znalost zákonů třeba terénní pracovník nepotřebuje, ale naopak musí vědět něco o komunikaci, o situaci té rodiny, musí pracovat s rolími v rodině, s tím, že dítě má biologickou a původní rodinu, takže má dvě identity a navíc, pokud je to romské dítě, tak má ještě romskou identitu. Tomuhle musí ta pracovníce porozumět, aby mohla tu rodinu vést, pomáhat jí.*“¹⁸³

Neexistuje systém prevence, který by vyhledával ohrožené rodiny a předával je, namísto k soudu, k pomoci a sanaci. Veškerá sanace ve většině případů funguje na základě toho, že si ohrožená rodina pomoc vyhledá sama, tedy že sama osloví neziskovou organizaci s žádostí o podporu. Pouze v některých případech jí centrum pro sanaci doporučí sociální pracovníce OSPOD¹⁸⁴. Rodina, která se dostane pod dohled orgánů sociálně-právní ochrany, potřebuje většinou **komplexní systém pomoci** (finanční, materiální, sociální pomoci, řešení otázky bydlení, umění hospodařit apod.). Systém státní pomoci ale neumí na tyto všestranné požadavky efektivně reagovat, a tak je tato oblast předána do rukou neziskového sektoru, kde sociální práci saturují neziskové organizace pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí „*Pokud není systém dobře řízen, koordinován a zajišťován státem, vzniká zde prostor pro NNO, které chtějí situaci měnit „odspodu*“¹⁸⁵. U nás je vše v

¹⁸² „Všichni mluví o sanaci rodiny Pojďme půjdeme dohlížet na to, aby dítě zůstalo v původní rodině, ale když ta rodina opravdu nefunguje a chodí tam nějaká neziskovka uměle tu rodinu „udržovat“, sanovat a teď to myslím v tom negativním významu...samozřejmě se podaří někdy té rodině pomoci...ale pokud tam někdo chodí sanovat a jsou tam velké problémy a pokud tam někdo chodí sanovat půl roku, tak ta pracovníce na tu rodinu také musí o toho půl roku déle dohlížet...až ta neziskovka tam skončí a rodina se vrátí do původního stavu, tak té pracovníci se takhle akorát prodlouží ta práce a po půl roce je to dítě odebráno. Kdyby nebyl tak hloupý systém, tak už půl roku jsme mohli hledat náhradní rodinu pro to dítě a už mohlo mít někde tetu, strejdu a mohlo se to vyřešit jinak. Takže to ty pracovníce také nemají vůbec jednoduché. Nic není černobílé.“ [Rozhovor se zástupkyní NNO- Nadační fond J&T, Praha].

¹⁸³ Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO- Poradna pro NRP, Ostrava.

¹⁸⁴ „Ovšem z logiky věci by právě pomoc rodinám a jejich sanace měly PŘEDEM být prioritou.“ [Závěry z výzkumu Nadace Sirius „Monitoring problematiky ohrožených dětí v ČR“; 36].

¹⁸⁵ *bottom-up (zdola-nahoru)* je způsob implementace, který se zaměřuje na identifikaci účastníků, kteří realizují danou politiku. Zkoumá cíle a strategie těchto aktérů, které jsou následně využity k plánování, realizaci a dalšímu rozvoji vládního či nevládního programu. Tento způsob je využíván v případech, že se na realizaci samotného programu podílí široké spektrum aktérů, kteří danou problematiku považují za důležitou. Jedná se především o oblasti veřejného života, kdy absentuje jednoznačná deklarace a

*procesu a některé věci jdou bohužel velmi pomalu. Politická vůle v ČR měnit situaci k lepšímu nebyla v minulosti dostatečná. Např. Vláda ČR v minulosti několikrát odmítla pomoc expertů ze zahraničí, kteří nabízeli pomoc a metodický postup jak situaci řešit.*¹⁸⁶

8. 6. Problémy ve spolupráci státu a nestátních subjektů

Vzhledem k neschopnosti státního sektoru pružně a cíleně zabezpečit podporu a pomoc potřebným rodinám, jeví se spolupráce státního a neziskového sektoru v oblasti sociálně-právní ochrany dětí jako nezbytná. Nevládní organizace mají potenciál k poskytování účinné pomoci i realizaci preventivních aktivit podporujících snižování počtu dětí v ústavní péči. Pro zajištění těchto činností je však nutné posílit spolupráci vládního a nevládního sektoru. *„Myslím, že samotný stát není schopen realizovat tak široké spektrum služeb, které nabízejí výše jmenované organizace, které se snaží pružně a rychle reagovat na poptávku a potřeby rodin. Je však potřeba alespoň částečná finanční podpora těchto organizací státem.*¹⁸⁷

Zejména v **oblasti financování** mají neziskové organizace nelehkou pozici. Přestože si stát jakožto subjekt zodpovědný za sociálně-právní ochranu dětí od NNO v podstatě kupuje služby, není jeho finanční podpora ani dostatečná, ani plánovitá. Často je tak realizace a přetrvávání funkčních a fungujících projektů nejistá, protože NNO nemají provozní finance v odpovídající výši. *„Státní správa je pro nás v posledních letech oporou, protože udržuje s řadou organizací stálou spolupráci a projekty podporuje dlouhodobě. Poskytování podpory v rámci dotací je ale stále poměrně nízké. Navíc finanční nestabilita ohrožuje v posledním roce především další zdroje příjmů jednotlivých NNO (sponzoři, dary apod.) a tak je zajišťování finančních prostředků každý rok stále poměrně nejisté a pro organizace zatěžující.*¹⁸⁸ Také nemohou

prosazování veřejného zájmu, což může být způsobeno nekompetentností veřejných institucí, nebo že je předmět programu považován z hlediska veřejné podpory za okrajovou problematiku [Winkler, J., 2002; 68]. Tento přístup nenahlíží na implementaci jako na proces rigidně specifikovaný v rámci byrokratických struktur, ale jako na proces, který se odehrává v síti aktérů [Veselý, A., 2007; 316]. Naopak přístup *top-down* (shora dolů) je založen na centrálním řízení. Politika je charakterizována existencí zákona, který ustanovuje politiku, politiky obsahují jasně definované cíle a nástroje k dosažení těchto cílů. Implementace probíhá jako řetěz jednotlivých akcí, od vrchu dolů [Birkland, T. A., 2001; 179]. Více k implementaci viz kapitola 10. Implementace profesionální pěstounské péče v České republice.

¹⁸⁶ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

¹⁸⁷ Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO- Poradna pro NRP, Ostrava.

¹⁸⁸ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

efektivně pracovat na dlouhodobějších projektech, neboť princip přidělování dotací na období jednoho roku, nezaručuje trvalé profinancování aktivit, což je zejména v oblasti preventivních aktivit značně limitující.

Z pohledu neziskových organizací vykazuje největšími nedostatky **komplikovaná legislativa a činnosti soudů**. Naopak státní sektor jako problematickou hodnotí činnost NNO v oblasti preventivní práce s rodinou a podpoře vstupu do života u dětí, které pobývaly v ústavní péči. Tento problém však vyplývá právě z legislativy, oblasti těchto činností jsou navzájem provázané, a to právě nejednoznačnou legislativou a jejich řešení není možné bez spolupráce všech zainteresovaných orgánů a subjektů.

Participaci nestátních subjektů na realizaci sociálně-právní ochrany dětí stanovuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí (§ 48-50). V zákoně jsou vymezené činnosti, které mohou organizace v rámci sociálně-právní ochrany provádět. Co však norma neupravuje, jsou související činnosti a případné povinnosti subjektů při spolupráci s NNO. OSPODy často vnímají NNO jako konkurenci či kritiky své práce, což jejich spolupráci ještě více komplikuje. O pravomoci, kompetence a v neposlední řadě o finanční prostředky v oblasti pomoci ohroženým dětem bohužel panuje **„konkurenční boj“**, a to nejen mezi státním a neziskovým sektorem, ale i mezi všemi zastoupenými institucemi navzájem. *„Co je třeba špatně je to, že vždycky se vyhlásí nějaký grant, například na dva roky. Konkurence mezi neziskovkami je už kvůli penězům a grantům, protože to je špatně nastavené. Stát nemá ošetřené to, kdo a jaká neziskovka a jak dlouho v té dané problematice pracuje. Potom vzniká obrovská konkurence mezi neziskovkami. Vždyť je to tržní hospodářství. Pro nás je to určitým způsobem živnost, byť my z toho nemáme žádné zisky, jen vyděláváme, abychom se udrželi.“*¹⁸⁹

Přestože mají všechny zúčastněné instituce ideu co nejlépe pomáhat ohroženým dětem, zohledňují především svůj úhel pohledu na věc a nerespektují jediný efektivní princip, **princip vzájemné a multidisciplinární spolupráce** všech zainteresovaných subjektů. *„Například stát zhodnotí situaci: tahle neziskovka je tu dlouho, je za ní vidět spousta práce, xlet práce, publikací, výzkumů. Tak proč tedy, jako stát, s touto organizací neudělám dlouhodobou spolupráci? Víím, že je akreditovaná, mohu ji finančně podporovat, do této neziskovky pak poplynout jak požadavky ze strany státu, tak ze strany neziskovky a stát bude vědět, že se mu to vrátí a svým způsobem „ušetřím“.*

¹⁸⁹ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

Mám pocit, že ten stát nemá mechanismy, aby to rozšířoval. Je to škoda¹⁹⁰. Výsledkem je tak nedostatečná péče poskytovaná dětem, v kvalitě výrazně nižší než by mohla být.

Organizace, jejichž smyslem existence je pomoc dětem jsou postavené na podobných principech, nezdědka však zapomínají na původní důvod vzniku a do popředí staví konkurenční boj, často záměrně nespolupracují a nestojí výměnu názorů, hledisko nejlepšího zájmu dítěte tak není vůbec respektováno. Existují i organizace, které se spojují za účelem společného postupu k dosažení vytčeného cíle, bohužel se v České republice jedná o výjimečnou záležitost.

Hlavním příčinou podmiňující nekvalitu nebo neexistenci spolupráce je **absence jasně nastavených systémových pravidel**. Zejména se to projevuje v **regionálních odlišnostech**. *„V plošném systému není tato pomoc deklarována. Záleží na jednotlivých krajích a jednotlivých OSPODech.“¹⁹¹ Zatímco v ekonomicky silných regionech jako ne například jihomoravský (Brno) či středočeský kraj (Praha) je poptávka po službách pro rodiny a děti v podstatě pokrytá, v ekonomicky slabších regionech (např. olomoucký kraj, Jesenícko) je situace krizová. Neziskové organizace zde chybí, i přesto, že existuje reálná poptávka po jejich službách. „Nabídka služeb a informace o NRP jsou stále ještě nedostatečné, nepropojené a teritoriálně nevyvážené. Služby se zatím v některých regionech rozvíjí velmi pomalu. Některé regiony (např. Praha, Brněnsko, Středočeský kraj) jsou již ve fázi přímého propojování spolupráce mezi NNO a státní správou. Pokud se podaří v jednotlivých krajích vytvořit koordinovanou a propojenou síť poradenství a služeb může to být dobrý posun k lepšímu v ČR.“¹⁹² „Řešením je změnit grantovou politiku. Podívejte, kolikrát vidím naprosto vyhozené peníze do malých neziskovek. Peníze jim zbudou jenom na platy, ne na činnost. A peníze pak nepřijdou k těm lidem, co je potřebují. Jsou to naprosto vyhozené peníze, když tyto neziskovky dostanou grant na jeden rok, co s tím, co za tu dobu mají stihnout? A navíc, když něco od nich potřebujeme, odmítnou, nemají prostě na to lidi.“¹⁹³*

Důvodem jsou především nejednoznačnost nastavených pravidel a nejasná, nekonkrétní objednávka státních organizací na vznik a náplň práce NNO. Nikdo tak cíleně nesleduje vznik ani činnost nestátních neziskových organizací, což vede

¹⁹⁰ Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

¹⁹¹ Příloha č. 3: Dotazník se zástupcem NNO- Sdružení pěstounských rodin., Brno.

¹⁹² Příloha č. 2: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

¹⁹³ Osobní konzultace se zástupcem OSPOD, Úřad městské části Praha 5, oddělení péče o rodinu a děti.

k absenci potřebných služeb, k nekvalitní práci, či dokonce neposkytování služeb, k jejichž vykonávání se NNO zavázaly. „*Je nutné, aby MPSV předložilo připravované metodiky a standardy, které pomohou NNO i OSPODům zorientovat se lépe v „poptávce“ státu. Služby zatím byly nekoordinované a některé projekty nebyly trvale udržitelné. NNO by měly odvádět profesionální práci tak, aby se staly dobrými partnery pro sociální pracovníky a mohly tak vzájemně svou práci doplňovat a zefektivňovat.*“¹⁹⁴

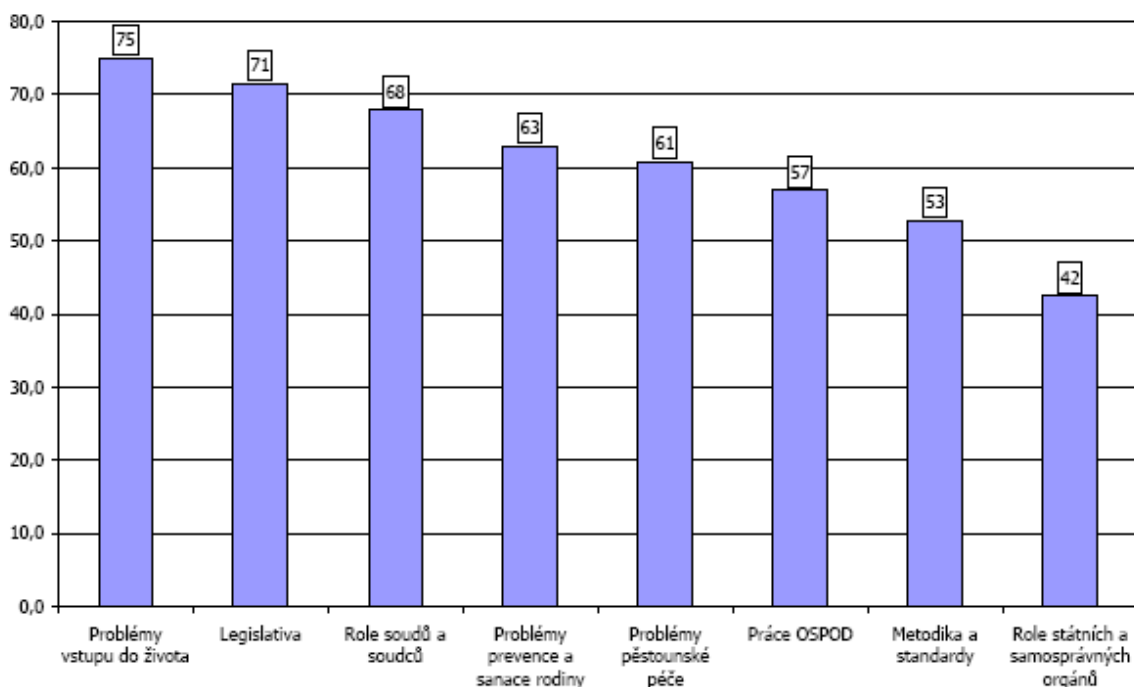
Přítom vhodný a pro náš systém použitelný **model sociálně-právní ochrany dětí**, který spočívá ve spolupráci akreditovaných soukromých subjektů a státních orgánů, úspěšně realizuje Slovensko. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele č. 305/2005 Z.z., obdoba českého zákona o sociálně-právní ochraně dětí, totiž detailně popisuje činnosti jednotlivých orgánů. Stanovuje konkrétní standardy a postupy, které jsou jednotné a závazné pro všechny zúčastněné subjekty.

¹⁹⁴ Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s., Praha.

Jak vyplývá z výše uvedeného, problémy dětí, které jsou ohroženy tím, že nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině sahají od legislativního rámce, přes metodiku a koncepci péče o rodinu a ohrožené děti a problémy v konkrétní práci s rodinami a dětmi až k neexistenci systému, který garantuje multidisciplinární přístup v péči o rodinu a děti.

Následující graf znázorňuje, jak vnímají odborníci z výzkumu o. s. Sirius „Monitoring ohrožených dětí v České republice“ priority řešení zmíněných problémů ohrožených dětí.

Graf č. 3: Závažnost problémů pro skupinu odborníků

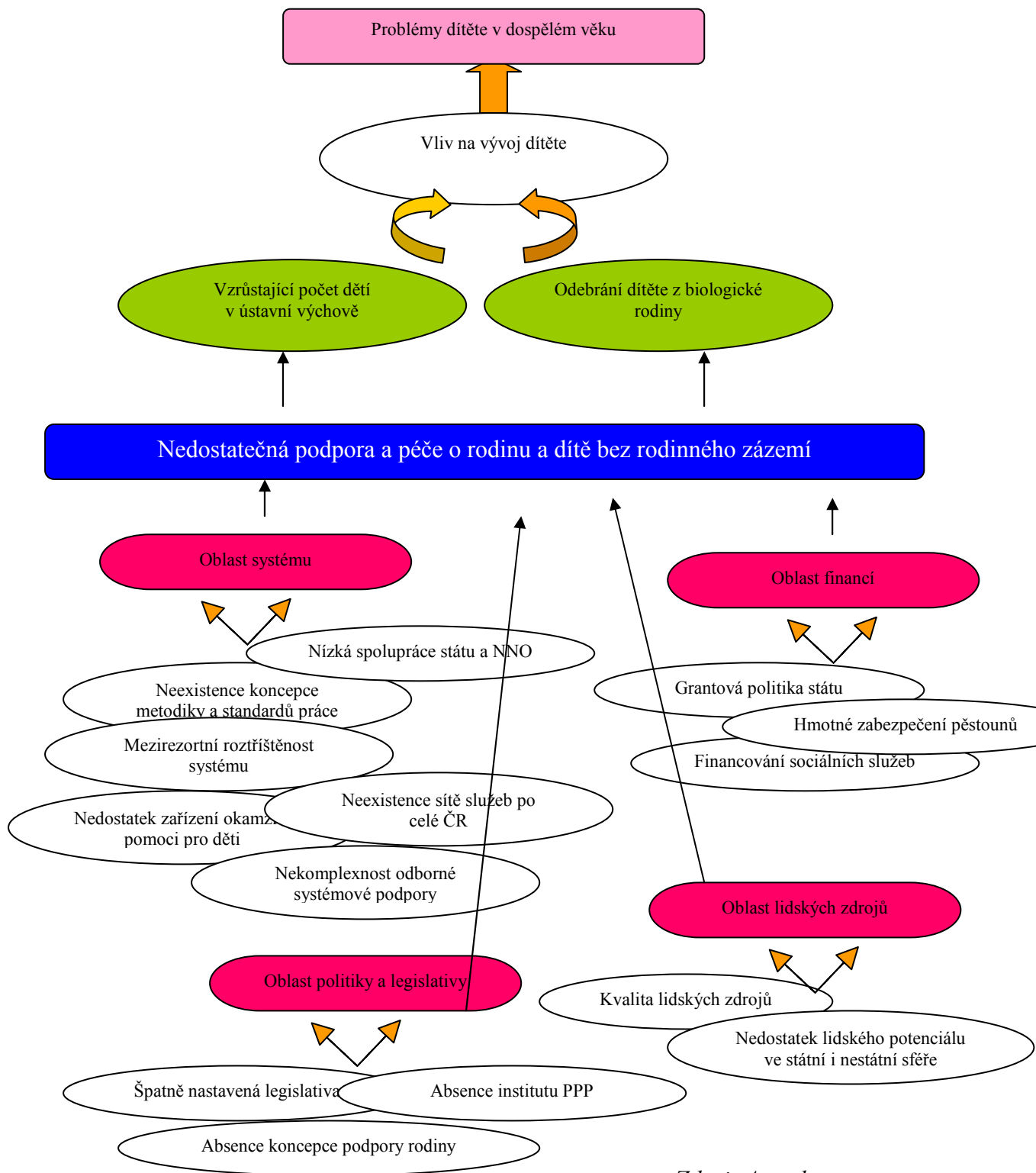

Zdroj: Nadace Sirius, 2008.

8. 7. Strom problémů

Pomocí stromu problémů jsou znázorněny příčiny a důsledky současného stavu péče o rodinu a děti bez rodinného zázemí.

Schéma č. 3: Strom problémů

Zdroj: Autorka

9. Příklad dobré praxe pro pěstounskou péči - institut profesionální rodiny na Slovensku

9. 1. Legislativní vymezení

Po rozpadu ČSFR v roce 1993 byla právní úprava pěstounské péče jak u nás tak na Slovensku upravena *zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči*. Následně došlo v obou státech ke zrušení tohoto zákona a k přijetí nové právní úpravy. Na Slovensku byla pěstounská péče zakotvena speciálním *zákonem č. 265/1998 Z.z., o pestúnskej starostlivosti a o príspevkoch pestúnskej starostlivosti*, zatímco u nás byla pěstounská péče zařazena do zákona o rodině.

Právní úpravu na Slovensku nahradil 1. dubna roku 2005 nový *zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine*¹⁹⁵, kde je spolu s dalšími instituty náhradní rodinné péče upravena i pěstounská péče. Hmotné zabezpečení pěstounské péče upravuje s účinností od 1. ledna 2006 *zákon č. 627/2005 Z.z., o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa*. Zprostředkování pěstounské péče, institut profesionální rodiny a působení nestátních institucí v oblasti pěstounské péče upravuje *zákon č. 305/2005 Z.z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele*.

Náhradní péčí se podle právní úpravy rozumí:

- a. *náhradní osobní péče*- svěřeni nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče- pojem vymezuje § 45 – § 47 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine
- b. *pěstounská péče*- pojem vymezuje § 48 – § 53 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine
- c. *ústavní péče*- pojem vymezuje § 54 – § 55 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine

Zákon o rodině v souladu s Úmluvou o právech dítěte definuje, že náhradní osobná starostlivosť alebo pěstounská péče má vždy přednost před ústavní péčí. „Zaväzuje súd povinnosťou vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti pred nariadením ústavnej starostlivosti. Na Slovensku vyrastá 8 000 – 9 000 detí mimo svojej rodiny

¹⁹⁵ Zákon č. 265/1998 Z.z. upravuje již pouze financování pěstounské péče státem.

a z toho v dětských domovech do 4 000 dětí. Dětský domov je najnevhodnejším spôsobom náhradnej starostlivosti o deti.“¹⁹⁶

Život dětí umístěných do dětského domovy se odehrává ve dvou typech zařízení¹⁹⁷:

A. ústavní péče v profesionální rodině

B. ústavní péče v samostatných skupinách

Ústavní péče v profesionální rodině má přednost před druhým typem péče. Při zařazování dítěte do profesionální rodiny nebo skupiny se respektují sourozenecké a rodičovské vazby.

9.2. Individuální pěstounská péče

Podle ustanovení § 29 zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci bylo možné vykonávat pěstounskou péči v zařízeních ústavní výchovy. Tato část zákona, která upravoval zařízení pro výkon pěstounské péče, byla následně zrušena novým zákonem č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, který již neumožňuje zřizovat tato zařízení.

V současnosti zná slovenská právní úprava pouze **individuální pěstounskou péči**. Shodně s naší právní úpravou má pěstoun právo zastupovat dítě a spravovat jeho jmění pouze v běžných věcech. Pokud má pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce je v rozporu se zájmem dítěte, může se obrátit na soud se žádostí o přezkoumání dané věci. Soud dále stanoví práva a povinnosti pěstouna k dítěti. Takové ustanovení doposud v české právní úpravě není. Soud také při rozhodování o svěřeni dítěte do pěstounské péče určí rodičům rozsah jejich vyživovací povinnosti. Podle české právní úpravy je o výživném pro dítě rozhodováno až po právní moci rozsudku o jeho svěřeni do pěstounské péče. Zákon také stanovuje požadavky na osobu pěstouna a důvody zániku pěstounské péče stejně jako v České republice.

¹⁹⁶ Erdelyová, R. Nebyť sám. *Dvojmesačník o náhradnom rodičovstve*. s. 12, [cit. 2009-02-05]. Dostupné z WWW: <http://www.detskecentrum.sk/dokumenty/Nebyt%20sam%20206.pdf?PHPSESSID=10e0e577>.

¹⁹⁷ Jak podotýká Mgr. Jana Decká v článku „Náhradní péče na Slovensku a její srovnání s Českou republikou s důrazem na náhradní rodinnou péči“: „*Filozofia a podstata dětského domova internátneho typu vychádza zo základnej premisy, že ide o zariadenie na preklenutie situácie detí. Predstavuje prechodný čas, krátkodobý pobyt detí, kedy dětský domov dočasne nahradza dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie. Paradoxom však je, že väčšina detí tu zostáva až do dospelosti.*“ [cit. 2009-04-05] <http://www.pestounskapece.cz/slovensko.php>.

Podstatným *rozdílem oproti české právní úpravě* je právo biologických rodičů na styk se svým dítětem svěřeným do pěstounské péče. Velké rozdíly najdeme také ve zprostředkování náhradí rodinné péče, kdy u nás chybí povinná příprava dítěte na svěření do náhradní rodiny a povinnost poskytnout žadateli všechny potřebné informace o dítěti, se kterým se má náhradní rodič seznámit.

Významným rozdílem je také existence institutu profesionální rodiny, který již několik let funguje na Slovensku. Institut profesionální rodiny je podobný pěstounské péči na přechodnou dobu u nás, a proto se mu také věnuji podrobněji.

9.3. Institut profesionální rodiny¹⁹⁸

Zcela zvláštním institutem náhradní péče o dítě je na Slovensku *institut profesionální rodiny¹⁹⁹*, který byl uzákoněn v roce 1993 v zákoně č. 279/1993 Z.z., o školských zariadeniach pod názvem „*profesionálna Náhradní výchova v rodine*“. Profesionální rodina není profesionální pěstounskou rodinou. Z právního hlediska se řadí pod ústavní výchovu, z hlediska sociálně-psychologického jde ovšem o náhradní rodinnou péči. Výchova dítěte v profesionální rodině je podle zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele (§ 52 odst. 2) preferovanou formou výchovy dítěte pobývajícího z rozhodnutí soudu v dětském domově.

Za legislativním zavedením profesionální rodiny stojí dr. Rút Erdélyiová, která měla v rámci resortu na Ministerstvu školství SR na starosti dětské domovy. Vycházela z těchto *východisek²⁰⁰*:

- 1) *Prvním východiskem* bylo lepší využití poměru dětí a zaměstnanců, tedy to kolik dětí reálně připadá na jednoho zaměstnance. V případě, že by na jednoho profesionálního rodiče na plný úvazek připadly dvě děti, znamenalo značnou ekonomickou úlevu;
- 2) *Druhým východiskem* bylo zprostředkování rodinné péče i dětem, o které projevují formální zájem jejich biologičtí rodiče, a proto dítě není právně volné

¹⁹⁸ Zpracováno podle [Roháček, M., 2003; 48- 49].

¹⁹⁹ Dále jen profesionální rodina- PR.

²⁰⁰ Erdelyiová, R. Nebyť sám. *Dvojmesačník o náhradnom rodičovstve*, s. 6. [cit. 2009-04-05] <http://www.detskecentrum.sk/dokumenty/Nebyt%20sam%20206.pdf?PHPSESSID=10e0e577>.

ani pro adopci, ani pro pěstounskou péči jako takovou, takže do PR jsou umísťováni děti s nařízenou ústavní výchovou.

I. Institut profesionální rodiny je vymezen následovně²⁰¹:

- 1) Profesionální rodič je zaměstnanec dětského domova. O dítě se stará osobně, 24 hodin denně. Náleží mu mzda adekvátní jeho vzdělání. Jde tedy o pracovně-právní vztah, který profesionální rodič uzavírá s příslušným zařízením. „Profesionálny rodič musí byť v procese prípravy vedený k tomu, že pobyt dieťaťa je akousi prestupnou stanicou, dieťa tu nie je natrvalo, ale len do doby, pokiaľ sa neupraví podmienky v biologickej rodine dieťaťa, prípadne sa dieťaťu nenájde Náhradní rodina.“²⁰²;
- 2) Profesionální rodič musí být odpovídající kvalifikaci²⁰³;
- 3) Profesionální rodič vykonává péči o dítě v domě nebo v bytě, které jsou vymezenou částí dětského domova, anebo ve vlastním domě či bytě- děti tedy zůstávají i nadále v péči dětského domova, jejich právní status se nemění;
- 4) Do profesionálních rodin by měly být umísťovány zejména děti, které byly odebrány z vlastní rodiny na přechodnou dobu, děti s těžkým zdravotním postižením, s poruchami chování, drogově či jinak závislé, týrané, pohlavně zneužívané a děti, které se staly oběťmi trestného činu ohrožujícího jejich příznivý psychický, fyzický a sociální vývoj. Přičemž se respektují sourozenecké vztahy mezi dětmi;
- 5) Počet dětí v náhradní rodině je omezen prováděcí vyhláškou Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny č. 390/2005 Z.z. Do náhradní rodiny tak mohou být svěřeny nejvýše tři děti, jsou-li profesionálními rodiči oba manželé, pak je tento počet dvojnásobný, tedy šest dětí;
- 6) Dětský domov vypracovává *individuální plán rozvoje osobnosti dítěte*;
- 7) Dítě má právo setkávat se s prarodiči, se sourozenci a s fyzickými osobami, ke kterým má blízký vztah.

²⁰¹ Zpracováno podle *Náhradní rodina*, Úsmev ako dar .
http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=21&Itemid=52formy-ns/ustavna-starostlivost.html.

²⁰² *Náhradní péče na Slovensku a její srovnání s Českou republikou důrazem na náhradní rodinnou péči*. [cit. 2009-04-05] <http://www.pestounskapece.cz/slovensko.php>.

²⁰³ § 53 odst. 7 zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele uvádí kvalifikační předpoklady, které musí profesionální rodič splňovat (nutnou podmínkou je středoškolské vzdělání a absolvování přípravy na profesionální vykonávání náhradní péče ve stanoveném počtu hodin)

II. Příprava a zprostředkování

„Úplně první profesionální pěstouni se rekrutovali z žadatelů o pěstounskou péči, posléze hlavně díky propagaci institutu profesionální rodiny v médiích se o tento institut začali zajímat lidé z různých konců Slovenska. Ze strany skeptiků je často slyšet, že je zde velká možnost zneužití. To se až na jednu situaci nepotvrdilo, neboť se jedná o činnost tak náročnou a specifickou, že když byla zájemcům vykreslena v celé své šíři, zůstali většinou pouze skalní zájemci, obzvláště v situaci, kdy bylo potřeba vyvinout z jejich strany enormní úsilí, aby je vůbec nějaký dětský domov přijal.“²⁰⁴

Součástí procesu zprostředkování je tedy především příprava fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, na náhradní rodinnou péči. Zákon se úpravě této přípravy věnuje velmi podrobně. Přípravu vykonávají orgány sociálně-právní ochrany a nestátní subjekty, které k této činnosti získaly akreditaci. Zájemci o pěstounskou péči je ze zákona dána možnost vybrat si subjekt, u kterého přípravu absolvuje. Příprava se pak uskutečňuje na základě písemně uzavřené dohody mezi subjektem vykonávajícím přípravu a fyzickou osobou, která má zájem stát se pěstounem. Rozsah, formu a obsah přípravy stanovuje zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Před zprostředkováním navázání osobního vztahu s dítětem musí být žadateli sděleny všechny informace o dítěti důležité pro jeho rozhodnutí, zda přijme dítě do své péče. O průběhu navázání vztahu vypracuje orgán sociálně-právní ochrany, popř. zařízení, je-li v něm dítě umístěno, zprávu.²⁰⁵

Při procesu zprostředkování pěstounské péče na Slovensku spatřuji velký klad zejména v důrazu na spolupráci jednak státních orgánů mezi sebou navzájem, tak státních orgánů s nestátními subjekty. Významným také spatřuji to, že je kladen důraz na poskytování informací o dítěti žadateli a na poskytování odborného poradenství jak dítěti, tak pěstounovi a to na základě vzájemné spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany, zařízení, v němž bylo dítě umístěno a nestátních subjektů. Tyto skutečnosti jistě vedou k ulehčení plnění účelu pěstounské péče.

²⁰⁴ [Roháček, M., 2003; 48- 49].

²⁰⁵ Zájemci o dítě se sdělují i osobní údaje o dítěti a předloží se mu fotografie dítěte.

9. 4. Úloha nestátních subjektů

Neziskové organizace mají na Slovensku v oblasti náhradní péče velké pole působnosti. Pro výkon činností v oblasti pěstounské péče musí nestátní organizace podle zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele získat akreditaci, který také stanovuje podmínky pro její udělení. O udělení akreditace rozhoduje Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny po předcházejícím vyjádření akreditační komise, kterou zřizuje ministr jako poradní orgán²⁰⁶.

V oblasti náhradní rodinné péče působí například tyto nestátní neziskové organizace:

- **Návrat, o. z.**²⁰⁷ je slovenská obdoba Střediska náhradní rodinné péče. Návrat je specializovaná mimovládní organizace, založená roku 1993, působící výhradně v oblasti náhradní rodinné péče. Poskytuje komplexní odborné služby dětem, které hledají rodinu (zaměřuje se zejména na děti znevýhodněné – starší, sourozenecké skupiny, postižené, romské), a lidem, kteří se je rozhodli přijmout. Právě Návrat uvedl do praxe novou formu náhradní péče o děti – profesionální náhradní výchovu v rodině. Začal rovněž užívat tzv. infolist o dítěti a vypracoval standardy přípravy na náhradní rodičovství, přičemž oba tyto počiny našly svůj odraz v novém zákoně o sociálně-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Účastní se zahraničních konferencí a projektů, od roku 2004 je členem IFCO. Ve spolupráci s Asociací náhradních rodin pořádá rekreačně-poradenské pobyty pro náhradní rodiny.
- **ÚSMEV AKO DAR**²⁰⁸ (*Spoločnosť priateľov detí z detských domovov*) je nejstarší a největší dobrovolnickou organizací na Slovensku, která se zabývá problematikou opuštěných dětí vyrůstající v dětských domovech. Hlavním cílem sdružení je umožnit dětem, které vyrůstají v dětských domovech, vrátit se zpět do vlastní rodiny anebo žít v osvojení, pěstounské péči či v profesionální rodině. V roce 2000 přišla organizace s mottem: „Aby každé dieťa malo svoju rodinu“ a začali se angažovat v procesy transformace náhradní péče.

²⁰⁶ Platnost akreditace je časově omezená, maximální délka činí pět let s možností prodloužení.

²⁰⁷ Blíže o sdružení Návrat, o.z. viz <http://www.navrat.sk/navrat.htm>.

²⁰⁸ Blíže o sdružení Úsmev ako dar viz. http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=21&Itemid=52.

➤ Certifikovaný výcvikový program PRIDE²⁰⁹

Výcvikový program PRIDE je zde zmíněn proto, že tato forma výcviku náhradních rodičů v České republice ještě neexistuje. Cílem tohoto programu je zlepšit kvalitu náhradní rodinné péče prostřednictvím informovanosti a odborné přípravy lidí, kteří se rozhodli stát se náhradními rodiči. Je to program jak pro skupinový tak pro individuální výcvik náhradních rodičů. Má univerzální využití, neboť se dá použít jak pro osvojitelské a pěstounské rodiny, tak pro vychovatele v dětských domovech. Klade důraz na poznání pocitů dítěte, které prožilo ztrátu či odmítnutí vlastního rodiče a na účinnou pomoc dítěti při zvládnání těchto pocitů a vyrovnání se s tímto stavem a na týmovou práci, kdy se zodpovědnost dělí mezi náhradní rodiče, vychovatele a odborníky. Po ukončení výcviku obdrží zájemce o náhradní péči certifikát „*akési potvrdenie, že rodina je pripravená prijať do svojej rodiny dieťa iných rodičov.*“²¹⁰

9. 5. Srovnání některých aspektů pěstounské péče v České republice a na Slovensku

V porovnání s adopcí a pěstounskou péčí představuje institut profesionální rodiny šanci dostat se do rodinného prostředí pro mnohem větší počet dětí.²¹¹ Oproti české pěstounské péči na přechodnou dobu, je ale profesionální rodičovství náročnější. Problémem mohou být požadavky na formální vzdělání profesionálních rodičů (případní zájemci o tuto funkci si pak raději zažádají např. o svěření dítěte do pěstounské péče) a také to, že zájemce o náhradní rodičovství musí sám vyhledat dětský domov, se kterým naváže pracovní-právní vztah (tím také podléhá řediteli domova, který může ovlivnit jeho plat). Navíc děti, které jsou do profesionálních rodin svěřovány, mají nařízenou ústavní výchovu, z čehož vyplývá, že tento institut nelze použít v situacích, kdy je potřeba dítě okamžitě umístit do náhradní rodiny v případě, že se o něho vlastní rodiče nemohou, například ze zdravotního hlediska, starat.

²⁰⁹ Blíže o programu PRIDE viz [Jakubcová, S., 2002; 51].

²¹⁰ [cit. 2009-04-05].

http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=87

²¹¹ „Do adopce se dostávají v převážné míře jen tzv. ideální děti. Pěstounská péče využívá především příbuzenských vztahů (poměr pěstounských rodin na příbuzenském základě k rodinám s „cizím“ dítětem je cca 5:1)“ [Matej, V. 1999; s. 7].

Srovnání některých aspektů pěstounské péče v České republice a na Slovensku je následující:

- 1. Organizační sjednocení pod jeden řídicí a kontrolní orgán** je jednoznačnou výhodou celého slovenského systému náhradní péče o děti. Tímto orgánem je Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny, pod který spadá nejen oblast náhradní rodinné péče, ale celá náhradní výchova dětí, takže i zařízení typu dětských domovů a kojeneckých ústavů. Sjednocení tak umožňuje kontinuální a systematickou práci s dítětem v celé oblasti náhradní výchovy;
- 2. Ústavní péče v profesionální rodině** V oblasti ústavní výchovy je kladen důraz na rozvoj rodinných forem péče. Cílem tohoto typu náhradní péče o dítě je poskytnout dítěti péči rodinného typu na přechodné období, dokud nedojde k urovnání poměrů v biologické rodině nebo dokud se dítěti nenajde náhradní rodina. Můžeme říci, že je institut profesionální rodiny srovnatelný s institutem pěstounské péče na přechodnou dobu u nás;
- 3. Akreditované subjekty** V rámci náhradní rodinné péče hrají na Slovensku významnou úlohu také další subjekty, neziskové organizace. Orgány sociálně-právní ochrany dětí a kurately a akreditované subjekty zabezpečují také přípravu žadatelů o náhradní rodinnou péči. Ta je nově povinná i u nás- je zajišťována krajskými úřady, které ji buď provádějí samy, nebo k tomu pověří jiné organizace. Na Slovensku je ovšem podoba přípravy žadatelů detailněji definována zákonem a existují zde také ucelené programy použitelné i pro další odborníky, kteří pracují s opuštěnými dětmi jako je například program PRIDE;
- 4. Povinnost přípravy dítěte na náhradní rodinnou péči** Tedy povinnost dítěti, kterému se zprostředkovává náhradní rodinná péče, sociální poradenství, informace o náhradní péči a psychologickou péči. Tuto přípravu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí a kurately a akreditované subjekty.

10. Implementace profesionální pěstounské péče v České republice

Novela zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí z 1. 6. 2006 zavádí do náhradní rodinné péče „*pěstounskou péči na přechodnou dobu*“. V současné době ale v České republice chybí propracovaný pilíř institutu profesionální pěstounské péče, který by umožnil tuto formu náhradní rodinné péče realizovat.

Tato kapitola se věnuje návrhu modelu implementace profesionální pěstounské péče v České republice s přihlédnutím k jednotlivým krokům, které je třeba učinit, aby byla implementace této formy péče o rodinu a děti bez rodinného zázemí úspěšná.

10. 1. Faktory úspěšnosti implementace

Sabatier shrnul faktory úspěšnosti implementace následovně²¹²:

- 1) Jednoznačné a konzistentní politické cíle;
- 2) Stav legislativy;
- 3) Podpora veřejnosti a zájmových skupin;
- 4) Stabilita sociálně-ekonomických podmínek (sociální a politický konsensus umožňující finanční podporu);
- 5) Správný implementační model orientovaný na cíle veřejného programu.

Pro úspěšnou realizaci institutu profesionální pěstounské péče jsou stanoveny ***jednoznačné cíle***, kterých je potřeba dosáhnout. Tyto cíle však mohou být v rozporu s cíli některých zainteresovaných aktérů, jejichž negativní postoje mohou celý proces implementace ovlivnit. V rámci návrhu implementace je potřeba brát v potaz to, že vždy budou existovat skupiny, které budou takové implementaci bránit [Veselý, A., 2007; 320].

Při prosazování institutu profesionální pěstounské péče je základem ***politický konsensus***, bez kterého změna není možná. V současném politickém systému je to však velký problém. Jednou z jeho slabin je i problém v meziresortní komunikaci, která je dána roztržitostí a nekomplexností celého systému. Politický konsensus je důležitý z

²¹² Zpracováno podle [Sabatier, P. A, 1988; 129- 168].

hlediska finančního zabezpečení a z hlediska prosazení legislativních změn, které jsou v současné době nezbytné, neboť český právní řád nejen, že nedostatečně upravuje oblast náhradní rodinné péče a ústavní výchovy, ale navíc je v rozporu s některými mezinárodními úmluvami. Vzhledem k tomu, že se „*žádná politika nerealizuje izolovaně. Spolu s ní jsou realizovány desítky, možná stovky dalších politik. Tato politika bývá někdy ilustrována jako paralelogram politik a sil aktérů- s pro ni typickými interferencemi, střety, souzněními, nechtěnými důsledky.*“ [Potůček, M., 2005; 42] je politický konsensus nutný.

Významnou roli v realizaci dané politiky hrají celospolečensky sdílené **hodnoty** a tzv. **sociální kapitál**²¹³, který představuje 1) schopnost společnosti dojít k rozumné dohodě, 2) vůli různých skupin a institucí spolupracovat při respektování rozdílných potřeb a priorit a 3) společenskou ochotu podstoupit změny, které v krátkodobém horizontu budou znamenat jistou míru oběti, ale v dlouhodobé perspektivě budou znamenat prospěch pro všechny. [Veselý, A., 2007; 320] Při dosahování politického konsensu hrají významnou úlohu také instituce, které poskytují služby občanům. Takové instituce vytváří systém, ve kterém zaměstnanci sdílejí společné hodnoty a normy, které dále určují priority v jejich rozhodování. „*Rozhodovací volnost poskytovatelů služeb, kteří jsou v přímém kontaktu s občany, je vysoká a jejich zájmy, postoje a odpovědnost jsou často rozhodující pro úspěch nebo neúspěch realizace dané politiky.*“ [Potůček, M., 2005; 43].

²¹³ Sociální kapitál definuje Bourdieu jako „*kapitál sociálních konexí, početnosti a vážnosti, který může být směněn na ekonomické, politické nebo sociální výhody.*“ [Bourdieu, P., 1984; 122] Sociální kapitál souvisí s politickým, kulturním a symbolickým kapitálem. Blíže viz [Siisiäinen, M., 2000; 108].

10. 2. Model implementace a role vybraných aktérů v souvislosti s profesionální pěstounskou péčí

V České republice je systém péče o děti mimo rodinu řízen třemi útvary. Rezort zdravotnictví zřizuje kojenecké ústavy, které zajišťují péči o děti do jednoho roku a dětské domovy pro děti od jednoho do tří až pěti let. Pod rezort školství patří diagnostické a výchovné ústavy a všechny ostatní dětské domovy pro děti do osmnácti let a pod rezort práce a sociálních věcí spadá organizování náhradní rodinné péče a zajištění péče o děti v ústavech sociální péče. Roztříštěnost systému přináší řadu problémů, které znesnadňují, aby jednotlivé zainteresované orgány jednaly v zájmu dítěte. Přechodem dětských domovů, výchovných a kojeneckých ústavů z resortů školství a zdravotnictví do působnosti jednoho resortu, jak je uvedeno níže, může vést k dosažení potřebné kontinuity v náhradní výchově dítěte.

A. Vize nového modelu

Níže je uvedena vize modelu, který představuje návrh na zlepšení současného systému péče o ohrožené děti. Součástí jsou i nové funkční prvky, především nová organizační složka státu *Úřad pro rodinu a pomoc ohroženým dětem*²¹⁴.

Pravomoci úřadů v novém modelu musí být definovány ***zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*** a jejich činnosti upraveny vyhláškami, stejně tak jak je i za současného stavu.

Opatření sociálně-právní ochrany dětí by prováděli v novém modelu v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí následující subjekty:

I. Orgány státní správy:

1. ***Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)***
2. ***„Úřad pro rodinu a pomoc ohroženým dětem“ (ÚRPOD)***
 - a. *Ústředí ÚRPOD*
 - b. *Oblastní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem*

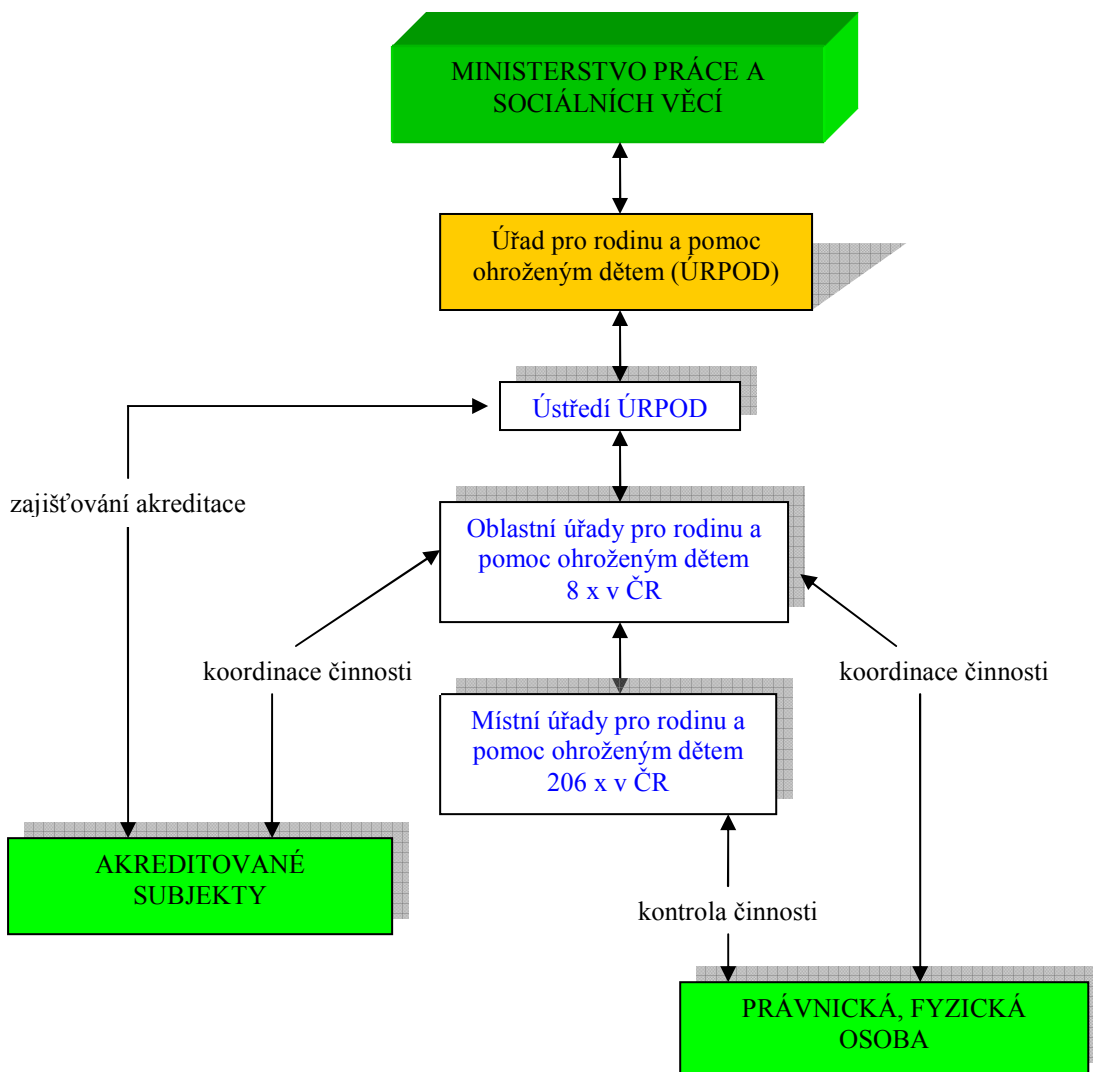
²¹⁴ Zákodníci nebo vysoce postavení představitelé exekutivy mohou pověřit odpovědné osoby ze svých úřadů nebo organizačních útvarů, které se podobnými úkoly zabývají. Někdy jsou také vytvářeny nové organizační útvary, a to především proto, aby nedocházelo ke střetům závků a odpovědností s již existujícími politikami [Veselý, A., 2007; 319, 320].

c. Místní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem

II. Akreditovaný subjekt

III. Právnícká osoba nebo fyzická osoba, která provádí opatření sociálně-právní ochrany dětí

Schéma č. 4: Návrh organizační struktury systému péče o děti bez rodinného zázemí

Zdroj: Autorka

B. Oblast působnosti jednotlivých subjektů

Jelikož funkční rozdělení kompetencí mezi jednotlivými články veřejné správy není jednoduché, uvádím pouze obecný návrh institucionálního zajištění profesionální pěstounské péče jednotlivými aktéry.

I. Orgány státní správy

1. Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

Přebalo by roli zřizovatele kolektivních zařízení (kojenecké ústavy, diagnostické ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy), které nyní spadají pod ministerstvo zdravotnictví (MZ) a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).²¹⁵

Činnosti ministerstva by byly následující:

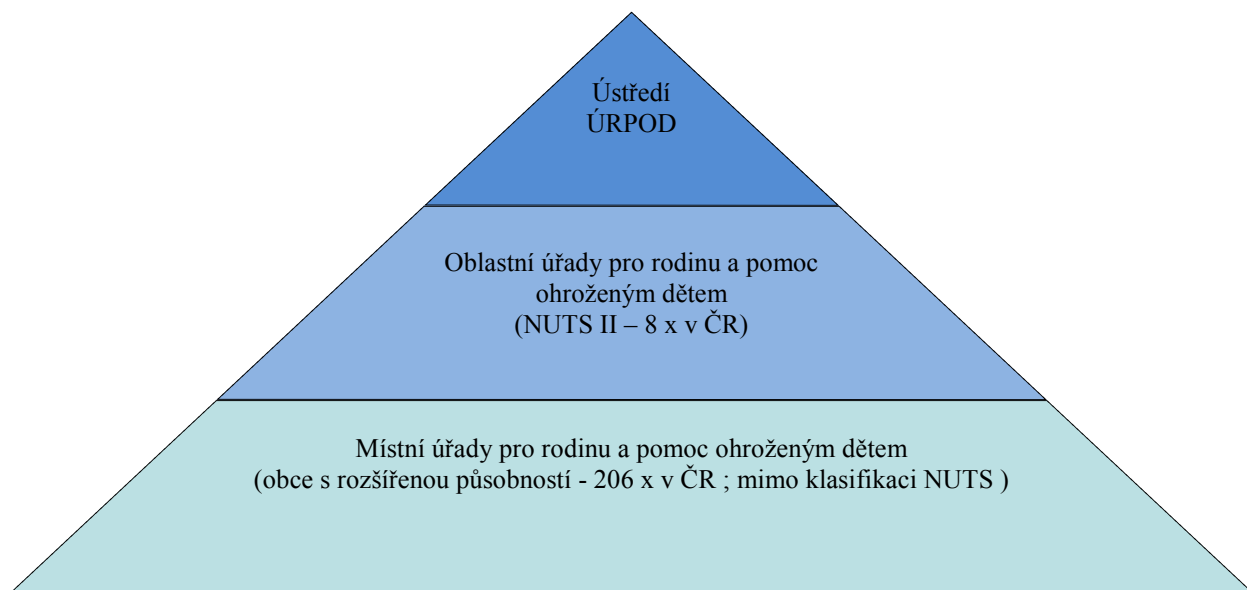
- a) Schvalovat dlouhodobé záměry pro činnost Úřadu pro rodinu a pomoc ohroženým dětem;
- b) Schvalovat roční plán činnosti a výroční zprávu Úřadu pro rodinu a pomoc ohroženým dětem;
- c) Zabezpečovat finanční prostředky pro činnost Úřadu pro rodinu a pomoc ohroženým dětem.

²¹⁵ Viz. Kapitola 8. Problémové oblasti současného stavu služeb pro rodinu a péče o děti bez rodinného zázemí v České republice, Schéma č. 2: Schéma řešení problémů ohrožených dětí.

2. Úřad pro rodinu a pomoc ohroženým dětem (ÚRPOD)

Tento Úřad by byl správním úřadem s celostátní působností a byl by podřízen MPSV.

Schéma č. 5: Návrh organizační struktury Úřadu pro rodinu a pomoc ohroženým dětem²¹⁶

Zdroj: Autorka

a. Ústředí ÚRPOD

Činnosti tohoto orgánu by byly:

- 1) Vypracovávat koncepci sociálně právní ochrany dětí, sociální prevence;
- 2) Předkládat MPSV ke schválení dlouhodobí záměry pro činnosti Úřadu, roční plán činnosti a výroční zprávu;
- 3) Řídit, kontrolovat a metodicky usměrňovat výkon státní správy v oblasti sociálně- právní ochrany dětí na úrovni státní politiky;

²¹⁶ Podle klasifikace jednotek NUTS- Klasifikace NUTS (La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) byla zavedena Statistickým úřadem Evropských společenství (Eurostatem) ve spolupráci s ostatními orgány EU pro potřeby klasifikování jednotné unifikované struktury územních jednotek. Konstrukce klasifikace vycházela z jednotných metodických principů Eurostatu s přihlédnutím k administrativnímu uspořádání konkrétního státu.

- 4) Rozhodovat o udělení akreditace, o prodloužení platnosti akreditace a o zrušení akreditace;
- 5) Plnit úkoly vyplývající z mezinárodních úmluv a mezinárodních právních dokumentů;
- 6) Zajišťovat akreditaci subjektů a vede a aktualizovat evidenci akreditovaných subjektů;
- 7) Kontrolovat úroveň provádění opatření podle příslušných právních norem;
- 8) Kontrolovat Zajišťovat mezinárodní spolupráci v oblasti sociálně-právní ochrany dětí;
- 9) Řídit, kontrolovat, koordinovat a metodicky usměrňovat výkon prostřednictvím oblastních úřadů pro rodinu a pomoc ohroženým dětem;
- 10) Kontrolovat a řídit zařízení kolektivní péče, které nyní spadají pod MZ a MŠMT.

b. Oblastní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem

Oblastní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem by spravovaly agendu, kterou mají v současném systému v kompetenci krajské úřady:

- 1) Řídit, kontrolovat a metodicky usměrňovat výkon státní správy v oblasti sociálně- právní ochrany dětí a provádění poradensko-psychologických služeb na úrovni oblasti NUTS II;
- 2) Pro daná územní vypracovávat koncepci sociálně- právní ochrany dětí, předcházet sociálně- patologickým jevům v souladu s koncepčními záměry Ústředí ÚRPOD;
- 3) Vypracovávat koncepci ústavní péče;
- 4) Oznamovat určeným orgánům sociálně- právní ochrany dětí výši výdajů na dítě v dětských domovech pro účely poskytování finančního příspěvku;
- 5) Koordinovat činnost akreditovaných subjektů a dalších právnických osob a fyzických osob, které působí v oblasti sociálně právní ochrany dětí;
- 6) Řídit, kontrolovat, koordinovat a metodicky usměrňovat výkon prostřednictvím Místních úřadů pro rodinu a pomoc ohroženým dětem.

c. Místní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem

Místní úřady pro rodinu a pomoc ohroženým dětem by spravovaly agendu, kterou mají nyní v kompetenci obce s rozšířenou působností:

- 1) Vést evidenci osob vhodných provádět náhradní rodinnou péči;
- 2) Vést evidenci dětí, kterým je potřeba zajistit náhradní rodinnou péči;
- 3) Realizovat právní, sociální a výchovné poradenství v oblasti náhradní rodinné péče;
- 4) Realizovat přípravu zájemců o náhradní rodinnou péči včetně přípravy dítěte na náhradní rodinnou péči;
- 5) Koordinovat zprostředkování a navázání osobního vztahu mezi dítětem a žadatelem o náhradní rodinnou péči;
- 6) Sepisovat a podávat návrhy ve věci výchovy a výživy dětí v souvislosti s náhradní rodinnou péčí;
- 7) Rozhodovat o dočasném svěřeni dítěte do péče osoby, která má zájem stát se opatrovníkem;
- 8) Vykonávat funkci opatrovníka nebo poručníka;
- 9) Kontrolovat činnost zařízení pro náhradní rodinnou péči (SOS dětské vesničky, zařízení pro výkon pěstounské péče);
- 10) Kontrolovat činnost profesionálních pěstounů.

III. Akreditovaný subjekt

Působnost státních institucí mohou doplňovat nevládní subjekty. Ty na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí získají akreditaci, která je pověřuje vykonávat určité sociální služby. Takto akreditované organizace se mohou ucházet o veřejné finanční prostředky určené pro realizaci sociální služby a to v rámci výběrového řízení, které vyhlásí samospráva na základě veřejných zakázek.

11. ZÁVĚR

V České republice je kladen důraz na náhradní rodinnou péči. Přesto nadále roste počet dětí umístěných v ústavních zařízeních. Objevují se stále nové hlasy, které podporují rozvoj různých forem náhradní rodinné péče. Jednou z nich je péče pěstounská, která má umožnit dítěti v případě, že rodina neplní své funkce, vyrůstat dočasně v rodinném prostředí.

Přes nesporný význam této formy pěstounské péče u nás stále chybí i jiné modely pěstounské péče, jako je například profesionální pěstounská péče. V ústavech je tak umístěno zbytečně mnoho dětí, které by mohly dostat šanci žít v náhradní rodině. Problém je zejména v tom, že do rodin se nedaří umístit děti nějakým způsobem handicapované, jako děti postižené, s poruchami chování, etnicky odlišné či staršího věku. Tomu totiž současný model dlouhodobé pěstounské péče není přizpůsoben. Přestože je samozřejmě nutná existence pěstounské péče jako dlouhodobého řešení situace dítěte, nelze nevidět, že v české praxi citelně schází krátkodobá pěstounská péče, která by byla určena pro péči o dítě na přechodnou dobu, než se bude moci vrátit zpět do své biologické rodiny nebo se pro ně najde jiné vhodné dlouhodobé řešení. V právní úpravě chybí jasné vymezení podmínek, za kterých by mohlo být dítě na přechodnou dobu svěřeno. Stejně tak není jasné specifikováno, který orgán by tuto formu náhradní rodinné péče zajišťoval. Je potřeba pečlivěji vymezit požadavky na profesionální pěstouny, včetně délky, obsahu a rozsahu přípravy a stanovit jejich hmotné zabezpečení.

Jako největší slabina současného systému péče o děti bez rodinného zázemí se jeví jeho mezirezortní roztržitost. Přestože je v rámci systému veřejné správy ministerstvo práce a sociálních věcí ustanoveno jako koordinátor za rodinnou politiku, služby rodině a pomoc ohroženým dětem, související aktivity a zejména dílčí odpovědnosti jsou delegovány na různé resorty. Tato roztržitost způsobuje problémy v komunikaci a v koordinaci mezi jednotlivými orgány. Důsledkem nejednotnosti systému je také stávající legislativa, která je tvořena velkým množstvím legislativních norem a opatření, které se překrývají a které si mohou v některých případech dokonce odporovat. Nedokonalé ukotvení problematiky může vést k rozdílné interpretaci daného zákona při řešení určitého problému a může mít za následek nedodržování legislativy. Velkým problémem se jeví také skutečnost, že nejsou vytvořeny závazné standardy kvality služeb práce s ohroženými dětmi na celostátní úrovni. Chybí komplexní systém odborné podpory a pomoci a to nejen dětem, ale zejména rodinám, jež se dostanou pod

dohled orgánů sociálně-právní ochrany, který by rodině pomohl překlenout obtížnou životní situaci.

Současný systém péče o ohrožené děti vykazuje řadu nedostatků. Realizace profesionální pěstounské péče se tudíž za stávajících podmínek jeví jako nelehký úkol. Je třeba se zamyslet nad transformací celého systému, bez které není možno provést zásadní změny. Jedním z kroků by mohlo být sjednocení oblasti náhradní rodinné péče a náhradní výchovy dětí pod jeden řídicí a kontrolní orgán. Toto sjednocení by umožňovalo kontinuální a systematickou práci s dítětem a to v rámci celé oblasti náhradní výchovy. Dobrým základem je kvalitní právní úprava systému pěstounské péče. Nezanedbatelná je rovněž osvěta odborné i laické veřejnosti. Vše nakonec totiž záleží na lidech a jejich přístupu, ať se to týká úředníků, sociálních pracovníků, nestátních neziskových subjektů či samotných pěstounů a dokonce i biologických rodičů. Prospěch dítěte by měl být ve středu zájmu celé společnosti, neboť právě děti jsou nepochybně její budoucnost.

12. RESUMÉ

In the Czech republic the emphasis is put on substitute family care. However, the number of children placed in institutions grows. New opinions appear, which support the development of various forms of substitute family care. One of them is represented by foster care, which provides a child with the possibility to grow up in a temporary family environment in case their own family does not fulfill its function.

Eventhough foster family care has its unquestionable value, other forms of foster family care, such as professional foster family care, are missing in our society. Therefore, too many children, who could be given a chance to live in a substitute family, are placed in institutional care. The problem is that placement of somehow handicaped children, physically disadvantaged children, children with behaviour disorder, those of different ethnicity or older age, is not successful. Nowadays system of a long-term foster family care is not adjusted to that. In spite of the eminent importance of a child being placed in foster family care, as a long-term solution of the child's situation, it cannot be overlooked that a short-term foster family care, which would be aimed at a temporary care until the child would be able to return to own family or be provided with another suitable long-term solution, has been missing in the Czech practice. Legal regulations lack clear definition of conditions for temporary substitute care. Moreover, it is not clearly specified, which authority should provide this type of substitute family care. It is necessary to carefully define the requirements for professional foster parents, including the length, contents and amount of preparation and set down their financial provision.

The most outstanding weakness of the current system of care for children without family background is its interdepartmental disjointedness. Although a coordinator for family policy, service to families and help to endangered children is assigned within the public administration system of the Ministry of Labour and Social Affairs, related activities and responsibilities are delegated to different departments. This disjointedness causes problems in communication and coordination among individual authorities. One of the reasons of the disunited system is the current legislation, which is formed by a high number of legal norms and measures, which overlap and are in many cases contradictory. The imperfect concept of this problematics may lead to different interpretations

of the law during the process of searching for a solution of a particular problem and may as well cause infringement of the law. As a great problem appears the fact that no binding standards for quality of service in work with endangered children are set on the national level. A complex system of professional support and help, not only to children, but especially to families under the control of social-legal protection authorities, which would help the family to overcome a difficult life situation, is missing.

The current system of care for endangered children show a range of imperfections. Under such conditions implementation of professional foster family care seems as a difficult task. It is essential to consider transformation of the whole system, without which no radical changes could be done. One of the steps may be integration of substitute family care and substitute education under one administering and controlling authority. This integration would allow continuous and systematic work with children within the whole problematics of substitute education. Fine legal regulations would compose a good basis for foster family care. Also education of expert and non-professional public plays a significant role. All finally depends on people and their approach, whether we talk about civil servants, social workers, non-governmental non-profit making organizations, foster parents or even biological parents. The welfare of a child should be in the center of interests of the whole society, because it is children who undoubtedly form its future.

13. SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Žadatelé o náhradní rodinnou péči za rok 2007.....	52
Tabulka č. 2: Počet pěstounských rodin v České republice za sledované roky.....	56
Tabulka č. 3: Počet žadatelů o zprostředkování pěstounské péče v období 1990-1999.....	57
Tabulka č. 4: Počet žadatelů o zprostředkování pěstounské péče v období 2000-2006.....	57
Tabulka č. 5: Počet dětí svěřených do péče budoucích pěstounů za jednotlivé roky.....	58
Tabulka č. 6: Měsíční dávka na 1 dítě v pěstounské péči (v Kč).....	62

Seznam grafů

Graf č. 1: Hodnota dítěte v očích matek	85
Graf č. 2: Hodnocení životních podmínek a počty handicapů u dětí v pěstounské péči.....	87
Graf č. 3: Závažnost problémů pro skupinu odborníků	105

Seznam schémat

Schéma č. 1: Systém náhradní rodinné péče v České republice	51
Schéma č. 2: Schéma řešení problémů ohrožených dětí.....	92
Schéma č. 3: Strom problémů.....	106
Schéma č. 4: Návrh organizační struktury systému péče o děti bez rodinného zázemí.....	118
Schéma č. 5: Návrh organizační struktury Úřadu pro rodinu a pomoc ohroženým dětem	120

14. Použitá literatura

Použité zdroje

ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

ARIES, P. *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*. Paris: Plon, 1960.
ISBN 20-2004-235-5.

BÁRTOVÁ, D. *Profesionální pěstounská péče*. Diplomová práce. Praha: Karlova univerzita, FSV UK, 2003.

BITTNER, P. *Péče o děti odebrané z biologické rodiny*. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 3. Praha: Liga lidských práv, 2007. Dostupný z WWW:
http://www.llp.cz/_files/file/ustavni_pece.pdf

BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHASOVÁ, I. *Děti z ústavů! Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Praha: Liga lidských práv, 2007. ISBN 978-80-903473-4-2. Dostupný z WWW:
http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf

BRUNNEROVÁ, K. *Děti potřebují rodinu (Dítě mezi rodinou a institucí)*. Praha: Karlova univerzita, FSV UK, 2009.

BUBLEOVÁ, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*, č. 1, 2000. ISSN 1212-3765.

BUBLEOVÁ, V. Systém náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*, č. nulté, 1998. ISSN 1212-3765.

BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ A., FRANTÍKOVÁ, J. BENEŠOVÁ, L. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2007.
Dostupný z WWW: <http://www.adoptce.com/beta/adoptce/brozura.pdf>

CURTIS, P. A., DALA, G., KENDAU, J.C. *The Foster Care Crisis*. USA: University of Nebraska Press, 1990. ISBN 08-032-6399-6.

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999.
ISBN 80-7182-0768.

DISMANN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

- DOHNALOVÁ, R., HRUBÁ, K., KLOUB, J., KRISTKOVÁ, V. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003-2005*. Praha: Liga lidských práv, 2005. Dostupný z WWW: http://www.llp.cz/files/file/Zprava_deti.pdf.
- DOSTÁLOVÁ, G., FILIPOVÁ, A., VYŠATOVÁ Z. *Náhradní rodinná péče*. Seminární práce ATP. Praha: UK FSV, 1999.
- DUNOVSKÝ, J. Dotazník funkčnosti rodiny. In: Lovasová, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-239-5640-X.
- DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Nevlastní rodiče a nevládní děti*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
- ERIKSON, E. H. *Childhood and society*. New York: W.W. Norton, 1963. ISBN 03-9301-075-9.
- FREUD, S. *Spisy z let 1925 – 1931*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2007. ISBN 80-86123-23-5.
- FRIČ, P. *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky*. Praha: Agnes, 2000. ISBN 80-902633-6-4.
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HALL, C.S., LINDZEY, G. *Psychológia osobnosti: úvod do teórií osobnosti*. Bratislava: SPN, 2002. ISBN 80-080-3384-3.
- HERMAN, L. *Trauma and Recovery*. London: Pandora, 1992. ISBN 04-650-8730-2.
- HOWE, David. *Adopters on Adoption: Reflections on Parenthood and Children*. London: British Agencies for Adoption and Fostering, 1996. ISBN 18-738-6832-4.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině*. 2005. Praha: C. H. Beck, 2005.
- QUORTRUP, J. *Childhood Matters as a Social Phenomenon. Lessons from an International Project*. Esbjerg: Suc/Nord, 1992. ISBN 39-003-7670-0.
- JAKUBCOVÁ, S. *Realizácia programu PRIDE v DeD a DSS pre deti Studienka*. Diplomová práce. Bratislava: PdF UK, 2002.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-585-7.
- KALVODOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, K., KŘIVÁNKOVÁ, D., PANCHARTOVÁ, V. *Začlenění klientů školských zařízení pro ústavní výchovu nebo ochrannou*

- výchovu do společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií- Katedra veřejné a sociální politiky, 2008.
- KALVODOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, K., KŘIVÁNKOVÁ, D., PANCHARTOVÁ, V. *Začlenění klientů školských zařízení pro ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu do společnosti: tvorba politiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií- Katedra veřejné a sociální politiky, 2009.
- KOVAŘÍK, J., ŠMOLKA, P. *Současná rodina- problém, -konstanty, proměny, naděje*. Praha: Asociace manželských a rodinných poradců ČR, 1996.
- KRÁLIČKOVÁ, Z. *Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck/SEVT, 2002, 12 roč. 2004/17.
- KREJČOVÁ, H. *Prožívat několik životů (Autentická svědectví z pěstounských rodin)*. České Budějovice: Společnost otevřená rodina, 2002.
- KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1997. ISBN 80-85850-25-7.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Aby každé dieťa malo rodinu*. Zborník z konferencie sdružení Úsmev ako dar. Bratislava, 2001. Dostupný z WWW: http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=45.
- KOMENSKÝ, J.A. *Informatorium škola mateřské*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1451-1.
- LANGMEIER, J., KREJČÍKOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MATEJ, V. *Profesionálna náhradná výchova v rodine – jej zavázanie do praxe (2. časť)*. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*, č. 1, 1999. ISSN 1212-3765.
- MALLET, A. *Introduction a l'Europe sociale*. Rennes: Éditions ENSP, 1997. ISBN 2-85952-665-X.
- MATĚJČEK, Z. A kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

- MATĚJČEK, Z, BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.
- Monitoring problematiky dětí v České republice. Praha: Nadace Sirius, 2008.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. ISBN 80-85850-75-3.
- PAZIAROVÁ, H. Nové formy pěstounské péče v zahraničí. *Náhradní rodinná péče*, č. 1, 2003. ISSN 1212-3765.
- POTŮČEK, M. a kol. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2005. ISBN 80-86429-50-4.
- POSPÍCHALOVÁ, L. SOS dětské vesničky: přínosy a problémy. *Sociální politika*, č. 5, 1999.
- ROHÁČEK, M. Profesionální náhradní rodina na Slovensku. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče, sborník z III. celostátního semináře NRP*. Brno: Trialog, 2003.
- SABATIER, P.A. An Advocacy Coalition Model of Policy Change and the Role of Policy-Oriented Learning Therein. *Policy Sciences*, 21: 129-168. Westview Press, 1988. ISBN 08-133-9986-6.
- SIISIAINEN, M. *Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam*. Paper presented at ISTR Fourth International Conference „The Third Sector: For What and for Whom?“ Trinity College, Dublin, Ireland July 5-8, 2000. Dostupný z WWW: <http://www.istr.org/conferences/dublin/workingpapers/siisiainen.pdf>.
- SLUČIAKOVÁ, A. *Mentálne postihnuté dieťa v náhradnej výchove*. Diplomová práce. Bratislava: PF UK, 2001.
- SAUZEDE-LAGARDE, A. *Former une famille recomposée heureuse- comment faire pour que chacun trouve sa place*. Paris: Dunod, 2005. ISBN 2-84689-014-5.
- SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: MPSV, 2003. ISBN 80-86552-62-4.
- SOBOTKOVÁ, I. Výzkum funkčnosti velkých pěstounských rodin. *Náhradní rodinná péče*. č. 2, 2003. ISSN 1212-3765.
- SOBOTKOVÁ, I. Oznámení pro pěstouny, sociální pracovníky, psychology a další odborníky z oblasti náhradní rodinné péče. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, č. 1. Brno: Sdružení pěstounských rodin, 2006.

- ŠKARABELOVÁ, S. *Když se řekne nezisková organizace*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, ekonomicko-správní fakulta, 2002. ISBN 80-210-3031-3.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠKOVIERA, A. *Náhradná výchova dieťaťa v rodinách a inštitúciách*. Bratislava: Metodické centrum mesta Bratislava, 2002. ISBN 80-716-4330-0.
- VESELÝ, A., NEKOLA, M. *Analýza a tvorba veřejných politik- přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-75-5.
- VRTBOVSKÁ P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: DOM- Natama, 2005.
- WILSON, O., E. *O lidské přirozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-076-3.
- WINKLER, J., HRDINOVÁ, J. *Sociální síť ve vlastní a nevlastní rodině jako faktor zdravotního stavu dětí*. Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. Praha: MPSV ČR, 1999. ISBN 80-85529-66-1.

Právní předpisy ČR

- VYHLÁŠKA č. 136/1993 Sb. Ministerstva práce a sociálních věcí.
- VYHLÁŠKA č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: Sbírka zákonů České republiky 2006b, částka 142 13. 9. 2006. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb142-06.pdf>
- ZÁKON č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- ZÁKON č. 3/1993 Sb., Úmluva o právech dítěte.
- ZÁKON č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- ZÁKON č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- ZÁKON č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
- ZÁKON č. 108/2006 ve změně zákona 29/2007 Sb., o sociálních službách.
- ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.
- ZÁKON č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.
- ZÁKON č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

ZÁKON č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.

ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Strategické dokumenty

HODNOCENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI . Praha: MVČR, 2007.

Dostupný z

WWW:<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnocenisystemu3.pdf>.

QUALITY FOR CHILDREN. STANDARDY pro péči o děti mimo domov v Evropě.

Praha: Sdružení SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, o. s., 2008.

Dostupný z WWW:

http://www.quality4children.info/navigation/cms_id,31_nodeid,31_country_at_language.en.html

METODICKÝ LIST č.1/2007 Krajského úřadu Jihomoravského kraje, odboru sociálních věcí, oddělení sociálních dávek a SPO ze dne 28.11.2007.

Dostupný z WWW: <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=39391&TypeID=12>.

METODICKÝ RÁMEC MPSV pro přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Praha: MPSV ČR, 2006.

TRANSFORMACE A SJEDNOCENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI.

Tisková zpráva ze dne 19. ledna 2009. Dostupný z WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>.

TRANSFORMACE A SLOUČENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI. Tisková

zpráva ze dne 3. dubna 2008. Dostupný z WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/5283/03042008.pdf>.

Internetové zdroje

Ministerstvo práce a sociálních věcí <http://www.mpsv.cz/cs/>

UNICEF <http://www.unicef.cz/index.php?pg=1&idm1=5&k=1>

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí www.umpod.cz

Liga lidských práv <http://www.llp.cz/cz/>

Český helsinský výbor <http://www.helcom.cz/>

International FOSTER CARE Organisation (Mezinárodní organizace pěstounské péče)
www.ifco.info

Text Haagské úmluvy a seznam členských států a organizací oprávněných působit v mezinárodním osvojení http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=conventions.&cid=69

Aspekty náhradní výchovy <http://www.anv.cz/>

Stránky o dětech v náhradní péči, v Zájmu dítěte <http://www.vzd.cz/>

SOS kinderdor international (Mezinárodní organizace SOS dětských vesniček)
<http://www.sos-childrensvillages.org>

Child Rights Information Network <http://www.crin.org/>

NGO group for the convention on the rights of the child (Skupina nevládních organizací pro implementaci Úmluvy o právech dítěte) <http://www.childrightsnet.org/>

Středisko náhradní rodinné péče <http://www.nahradnirodina.cz/>

Pěstouni mají právo na služby <http://www.pestounskapece.cz/>,
<http://www.adopce.com/beta/adopce/>

Rozum a cit, o.s. <http://www.rozumacit.cz/os>

Sdružení pěstounských rodin <http://www.pestouni.cz/>

Projekt náhradní rodinné péče ADOPCE.COM
<http://www.adopce.com/beta/adopce/pp.php>

Fond ohrožených dětí <http://www.fod.cz/>

Sdružení SOS dětských vesniček www.sos-vesnicky.cz

Nadační fond J&T www.nadacnifondjt.cz

Isis, o.s. <http://isis.unas.cz/>

Institut náhradní rodinné péče NATAMA <http://www.natama.cz/>

Návrat, o.z. <http://www.navrat.sk/navrat.htm>

Úsmev ako dar http://www.usmev.sk/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

Úmluva o právech dítěte http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf

Evropská úmluva o výkonu práv dětí

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=160&CL=ENG>

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

Všeobecné deklaráce lidských práv

<http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/deklarace.pdf>

Deklarace o právech dítěte

http://www.detskaprava.cz/soubory/Charta_detskych_prav.pdf

Internetové články

O dětských právech <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=30&zp=1>

Stručně o UNICEF <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=94&zp=1>

Současné problémy systému náhradní péče a monitorování situace českých dětí a jejich práv <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6#1>

Odras Úmluvy o právech dítěte v zákonodárství České republiky, Amnesty International Česká republika <http://www.amnesty.cz/vychova/dokument.php?idPart=4>

Dodržování dětských práv v ČR
<http://absolventi.gymcheb.cz/2007/mihrubo/dodrzovani.html>

Mgr. Kateřina Hrubá, Odebrání dítěte ze sociálních důvodů jako porušení úmluv
<http://viaiuris.pilaw.cz/index.php?p=msg&id=116>

Mgr. Anna Šabatová, Situace a práva dětí žijících mimo rodinu,
<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008030409>

Jiráček, J. O účincích médií <http://www.rvp.cz/clanek/190/246>

Erdelyová, R. Nebyť sám. Dvojmesačník o náhradnom rodičovstve
<http://www.detskecentrum.sk/dokumenty/Nebyt%20sam%20206.pdf?PHPSESSID=10e0e577>

Ostatní zdroje

Konference „Náhradní rodič a odborník jako partneři“ konaná dne 27.4. 2009 pod záštitou Asociace diplomatů- Diplomatic Spouses Assotiation- Prague.

Odborné semináře občanského sdružení Barevný svět dětí:

„*Sociální práce s dítětem a rodinou předcházející zrušení ústavní výchovy*“ konaný dne 2.10. 2008

„*Příprava dítěte na život pro opuštění dětského domova- praktický program práce s dětmi v dětském domově*“ konaný dne 4. 12. 2008

„*Systém včasné intervence v praxi- možnosti, rezervy*“ konaný dne 5. 2. 2009.

Dotazníky zaslané elektronickou poštou s odborníky z následujících institucí:

Sdružení pěstounských rodin, Brno

Poradna pro NRP, Ostrava

Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno

Občanská poradna, Ústí nad Labem

Rozum a cit, o.s, Praha

Přepisy rozhovorů s odborníky z následujících institucí:

Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti

Středisko náhradní rodinné péče, Praha

Nadační fond J&T, Praha

Telefonická konzultace

Fond ohrožených dětí, Praha

Poznámky z konzultace s odborníky z následujících institucí:

Úřad městské části Praha 2, oddělení sociální prevence a sociálně-právní ochrany dětí

Úřad městské části Praha 5, oddělení péče o rodinu a děti

Nadační fond Rozum a cit

15. Seznam příloh

Příloha č. 1: Tabulka problémů v oblasti NRP- Pěstounská péče (tabulka)	138
Příloha č. 2: Vzor dotazníku k diplomové práci (dotazník).....	139
Příloha č. 3: Dotazník se zástupcem NNO- Sdružení pěstounských rodin, Brno (dotazník).....	141
Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO Poradna pro NRP, Ostrava(dotazník)	143
Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno (dotazník).....	146
Příloha č. 6: Dotazník se zástupkyní NNO Občanská poradna, Ústí nad Labem (dotazník).....	148
Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s. (dotazník)	151
Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti (rozhovor)	153
Příloha č. 9: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha (rozhovor).....	157
Příloha č. 10: Rozhovor se zástupkyní NNO- Nadační fond J&T, Praha (rozhovor)	162
Příloha č. 11: Telefonická konzultace se zástupkyní NNO- Fond ohrožených dětí, Praha (telefonická konzultace)	165

Přílohy

Příloha č. 1: Tabulka problémů v oblasti NRP- Pěstounská péče (tabulka)

Problémy v oblasti politiky a legislativy	Organizační problémy	Informační problémy	Finanční problémy	Problémy v oblasti lidských zdrojů
<p>1) Právní rámec/Opora v zákonech- Legislativa v oblasti NRP a) Nedostatečná úprava postavení a práv pěstouna (např. právní postavení pěstouna na „přechodnou dobu“) b) Rozdílné výklady legislativy c) Neurčité vymezení „Institutu pěstounské péče“ 2) Zavedení alternativních forem NRP: a) Nerozvinutý Pilíř pěstounství- pilíř profesionální pěstounské péče b) Nedostatky v dalších možných variantách NRP (mezinárodního pěstounství a mezinárodní adopce)</p>	<p>1) Nedostatek služeb pro pěstouny po celé České Republice 2) Nedostatek zařízení pro okamžitou pomoc ohroženým dětem (chybí zařízení pro nutnost okamžité umístění dítěte) 3) Nekomplexnost „systémové odborné podpory“ pro pěstouny a) Nedostatek konkrétních služeb pro pěstouny (pro každou rodinu odborný poradce, psycholog) b) Podpora pěstounských rodin- monitoring situace v pěstounské rodině sociálním pracovníkem) c) Odborné poradenství jako služba d) Vzdělávání pěstounů jako služba e) Pomoc odborníků při kontaktu s původní rodinou jako služba 4) Roztříštěnost systému a) Mezirezortní koordinace- Roztříštěnost mezi čtyřmi rezorty ve státní správě b) Nedostatečná kooperace mezi státním a nestátním neziskovým sektorem- nedostatečná vzájemná spolupráce aktérů c) Nedostatečná vzájemná spolupráce mezi nestátními neziskovými organizacemi 5) Zdlouhavost soudů 6) Zdlouhavost prověřování žadatelů 7) Nedostatečné fungování podpůrných služeb pro biologické rodiny v dlouhodobém časovém horizontu (práce s rodinou a příprava podmínek pro to, aby se dítě mohlo vrátit zpět do rodiny) a) Absence asistenčních služeb pro dlouhodobou pomoc a práci s biologickými rodinami</p>	<p>1) Informovanost pěstounů a) o jejich právech b) o jejich nárocích 2) Zdroje a kvalita informací a) Jak slouží jako zdroj informací stát (sociální pracovníci, úřady) a nestátní neziskové organizace? – selhání v informovanosti? b) Média jako zdroj informací (negativní reklama, zkrslenost informací) 3) Nedostatečná motivace veřejnosti pro to, aby se stali pěstouny 4) Nedostatečné povědomí veřejnosti o problematice NRP</p>	<p>1) Nedokonalá grantová politika státu (dotační podpora) pro nestátní neziskový sektor a) Konkurence mezi nestátními neziskovými organizacemi způsobená možností získání dotace na daný projekt b) Nedostatek finančních prostředků nestátních neziskových organizací pro financování a zajištění služeb pěstounů 2) Problém ve financování sociálních služeb a dávek a) Špatné nastavení vyplacení dávek (možnost zneužití systému dávek, přídavek a příspěvků) b) Nedostatečná finanční podpora/ohodnocení pěstounů c) Nedostatečné finanční ohodnocení sociálních pracovníků (OSPOD)</p>	<p>1) Nedostatek lidského potenciálu ve státní i nestátní neziskové sféře a) Přetíženost OSPOD (přetížení sociálních pracovníků-příliš rodin na jednu sociální pracovníci) b) Nedostatek žadatelů na pěstounskou péči c) Nedostatek kvalitních adeptů pro profesionální pěstounskou péči 2) Kvalita lidských zdrojů a) Vzdělávání zaměstnanců OSPOD b) Nedostatek kvalitních, vzdělaných adeptů pro profesionální pěstounskou péči c) Vzdělanost pěstounů- Nedostatečná příprava pěstounů- (pouze vůle a srdce nestačí)</p>

Příloha č. 2: Vzor dotazníku k diplomové práci (dotazník)

Dotazník

k diplomové práci

Cesta dítěte z vlastní do pěstounské rodiny

-

Náhradní rodinná péče v České republice

Okruh 1: Informovanost

- 1) Jakou formou probíhá spolupráce se zájemci o pěstounskou péči?
- 2) Kdo má v kompetenci přípravné kurzy pro pěstouny a jejich organizaci (Jaký orgán, by měl zajistit vzdělávání pěstounů)?
- 3) Jsou zájemci o pěstounství dostatečně informováni o podmínkách pěstounství a o problematice náhradní rodinné péče?
- 4) Kdo musí tyto informace zajistit? Zapojuje se stát dostatečně jako hlavní „informátor“?
- 5) Myslíte si, že jsou stávající pěstouni dostatečně informováni o svých právech a nárocích?
- 6) Povědomí veřejnosti o této problematice není příliš vysoké. Je veřejnost dostatečně informovaná o možnostech pěstounství?

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

- 1) Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?
- 2) Existuje dostatek služeb pro pěstouny po celé České republice?
- 3) Zapojuje se stát v oblasti poskytování služeb pěstounům dostatečně?
- 4) Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru

- 1) Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?
- 2) Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?
- 3) Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb v oblasti náhradní rodinné péče?
- 4) Metodika a standardy práce s ohroženými dětmi jsou v současném systému neucelené. Opravdu chybí jednotnost při postupech v práci s dětmi? Můžeme říci, že je systém opravdu „roztříštěný“?
- 5) Spatřujete finanční ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?

Okruh 4: Legislativa, práce soudů

- 1) Je opora v zákonech upravující práva a postavení pěstounů (např. kodifikace postavení pěstounů v právním řádu) dostatečná? Shledáváte právní úpravu náhradní rodinné péče za dostatečnou?

- 2) Setkáváte se s rozdílnými výklady stávající legislativy různými zúčastněnými orgány za účelem zjednodušení práce (např. nedodržováním legislativy- např. lhůt uvedených v zákonech- a zbytečnými průtahy řízení)?
- 3) Domníváte se, že rozhodování soudů je pomalé (např. že soudci často a zbytečně využívají institut předběžného opatření)?

Okruh 5: Profesionální pěstounství V České republice neexistuje institut profesionálního pěstounství. Jak se na to díváte Vy?

- 1) Je profesionální pěstounství potřeba? Je to opravdu služba, která může celému systému odlehčit a je potřeba?
- 2) Do jaké míry dochází u dnešní klasické pěstounské rodiny ke spolupráci s biologickou rodinou? Bere se v potaz i to, že se dítě může do rodiny kdykoliv vrátit? Je původní rodina podporována, aby upravila podmínky pro návrat dítěte?

Okruh 6: Oblast lidských zdrojů, vzdělávání, kvalita a kapacita lidských zdrojů

- 1) Jaký spatřujete problém v oblasti lidských zdrojů? Je to problém nízké kvalifikace, vzdělání pracovníků OSPOD? Přetížení pracovníků OSPOD? Přílišné zatížení neziskových organizací?
- 2) Zajišťuje stát kvalitní pomoc a služby pěstounům?

Příloha č. 3: Dotazník se zástupcem NNO- Sdružení pěstounských rodin, Brno (dotazník)

Dotazník ze dne 26. 3. 2009.

Okruh 1: Informovanost

- 1) *Jakou formou probíhá spolupráce se zájemci o pěstounskou péči?*
Pracuje poradna NPR, která v náplni práce má setkávání – neformální, porady, email, telefon.
- 2) *Kdo má v kompetenci přípravné kurzy pro pěstouny a jejich organizaci (Jaký orgán, by měl zajistit „vzdělávání“ pěstounů?)?*
Krajské úřady ze zákona přípravy. Vzdělávání se zatím neřeší.
- 3) *Jsou zájemci o pěstounství dostatečně informováni o podmínkách pěstounství a o problematice náhradní rodinné péče jako takové?*
Ano. Pramenů je hodně. Záleží na ochotě.
- 4) *Kdo musí tyto informace zajistit? Zapojuje se stát dostatečně jako hlavní „informátor“?*
Základem jsou sociální pracovníce samosprávných orgánů.
- 5) *Myslíte si, že jsou stávající pěstouni dostatečně informováni o svých právech a nárocích?*
Většina je ze vzájemného setkávání na tom dost dobře.
- 6) *Povědomí veřejnosti o této problematice není příliš vysoká. Je veřejnost informována o možnostech pěstounství?*
V této oblasti pracuje především negativní reklama. Je co dohánět.

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

- 1) *Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?*
Záleží na regionu. JMK je na tom dosti dobře.
- 2) *Existuje dostatek služeb pro pěstouny po celé České republice?*
V oblastech jsou nedostatky.
- 3) *Zapojuje se stát v oblasti poskytování služeb pěstounům dostatečně?*
Dotací podpora je těžko pochopitelná, protože dotace pro tyto poradny se snižují.
- 4) *Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?*
Není nastaven. Záleží na jednotlivých organizacích a ochotě spolupracovat.

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru.

- 1) *Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?*
Protože náplň práce NNO je kreativní a supljuje nedostatky a patří k občanské společnosti.
- 2) *Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?*
Záleží na regionu. Někde funguje řevnivost, jinde spolupráce a navzájem vykrývání nedostatků jedné organizace druhou a podpora.

- 3) *Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče?*
Nemá. Přes polovinu musí získávat z darů.
- 4) *Metodika a standardy práce s ohroženými dětmi jsou v současném systému neucelené? Opravdu chybí jednotnost při postupech v práci s dětmi? Můžeme říci, že je systém v podstatě roztržitý? Co když se řekne „interdisciplinárna“?*
Na této oblasti se pracuje a pracovní skupiny se snaží vykrýt oblasti, které potřebují být doplněny. NNO v těchto skupinách pracují.
- 5) *Spatřujete materiální ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?*
Vzhledem k inflaci a nákladům na provoz rodiny je třeba toto řešit.

Okruh 4: Legislativa, práce soudů

- 1) *Je opora v zákonech upravující práva a postavení pěstounů (kodifikace postavení pěstounů v právním řádu) dostatečná? Shledáváte právní úpravu náhradní rodinné péče za dostatečnou?*
Považujeme za dostatečnou.
- 2) *Setkáváte se s rozdílnými výklady stávající legislativy různými zúčastněnými orgány za účelem zjednodušení práce (Jako například s nedodržováním legislativy- např. lhůt uvedených v zákonech- a zbytečnými průtahy řízení?)?*
Problematika není v oblasti soudů ale OSPODů.
- 3) *Domníváte se, že rozhodování soudů je pomalé (např. že soudci často a zbytečně využívají institut předběžného opatření?)?*
Soudy se snaží rozhodovat dosti rychle.

Okruh 5: Profesionální pěstounství V České republice neexistuje institut profesionálního pěstounství. Jak se na to díváte Vy?

- 1) *Je profesionální pěstounství potřeba? Je to opravdu služba, která může celému systému odlehčit a je potřeba?*
Musí se vytvořit celý systém. Především pak s jasným zabezpečením pracovníků pěstounů. Toto není dořešené.
- 2) *Do jaké míry dochází u dnešní klasické pěstounské rodiny ke spolupráci s biologickou rodinou? Bere se v potaz i to, že se dítě může do rodiny kdykoliv vrátit? Je původní rodina podporována, aby upravila podmínky pro návrat dítěte? A kým je a měla by být podporována?*
Toto je oblast práce sociálních pracovníků. Rodiny pracují s biologickou rodinou na různém stupni intenzity. Sociální pracovníci mají zde dosti velký prostor pro činnost. Na druhé straně nemůže být zakladem, že každá rodina je schopna sanace (viz Plzeň a zabití vráceného dítěte).

Okruh 6: Oblast lidských zdrojů, vzdělávání, kvalita a kapacita lidských zdrojů

- 1) *Jaký spatřujete problém v oblasti lidských zdrojů? Je to problém nízké kvalifikace, vzdělání pracovníků OSPOD? Přetížení pracovníků OSPOD? Přílišné zatížení neziskových organizací?*
Hovoří se o přetížení pracovníků OSPOD. Otázka je spojená se zapojením neziskového sektoru z rozhodnutí soudu. To doporučuje VOP.
- 2) *Zajišťuje stát kvalitní pomoc a služby pěstounům?*
V plošném systému není tato pomoc deklarována. Záleží na jednotlivých krajích a jednotlivých OSPODech.

Příloha č. 4: Dotazník se zástupkyní NNO Poradna pro NRP, Ostrava(dotazník)

Dotazník ze dne 30. 3. 2009.

Vše, čeho se Váš dotazník týká je různorodé a závisí od regionu. Já budu hovořit pouze za naši poradnu a oblast Ostravy.

Okruh 1: Informovanost

1) Jakou formou probíhá spolupráce se zájemci o pěstounskou péči?

Nabízíme různé formy: Individuální, skupinové, mohou se účastnit klubových akcí, každým rokem probíhá *Den otevřených dveří – letos 21. 4. 2009*

2) Kdo má v kompetenci přípravné kurzy pro pěstouny a jejich organizaci (Jaký orgán, by měl zajistit „vzdělávání“ pěstounů?)

Dle zákona zajišťuje Krajský úřad, případně pověří příslušnou institucí. Všechny naše poradny, které jsou součástí Centra psychologické pomoci, zajišťují přípravy v celém Moravskoslezském kraji. Ostravská poradna navíc zajišťuje vzdělávání, rodičovské skupiny, zážitkové skupiny, vzdělávací klubové akce. Působí tady ovšem i jiné organizace a sdružení, které se rovněž v této oblasti realizují.

3) Jsou zájemci o pěstounství dostatečně informováni o podmínkách pěstounství a o problematice náhradní rodinné péče jako takové?

Kdo chce a má zájem má mnoho možností, pokud neví, můžeme mu poradit.

4) Kdo musí tyto informace zajistit? Zapojuje se stát dostatečně jako hlavní „informátor“?

U nás ano, navíc si může klient vybrat, zda se obrátí na státní nebo nestátní instituce, případně porovnat.

5) Myslíte si, že jsou stávající pěstouni dostatečně informováni o svých právech a nárocích?

Ti, kteří se neuzavírají a jsou otevření novým věcem - informacím, pak ano.

6) Povědomí veřejnosti o této problematice není příliš vysoká. Je veřejnost informována o možnostech pěstounství?

Mnozí mají zkreslené informace

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

1) Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?

Existují, ale mohlo by jich být více, např. každá rodina by mohla mít průběžně svého odborného konzultanta. V případě potřeby, by mu mohla např. kdykoliv zatelefonovat nebo ho navštívit.

2) Existuje dostatek služeb pro pěstouny po celé České republice?

Z referencí pěstounů vím, že v jiných částech ČR je to „pole neorané“.

3) Zapojuje se stát v oblasti poskytování služeb pěstounům dostatečně?

Přiměřeně, dle zákona.

4) Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?

V posledních dvou letech došlo u nás k velkému posunu, úzce spolupracujeme s OSPOD, hledáme nové formy spolupráce např. případové konference.

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru

1) Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Stát má být garantem v poskytování služeb. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?

Neřekla bych, že jsou odkázáni, ale hledají možnosti všude. Zakládání sdružení pěstounů, jako svépomocnou organizaci, hodnotí pozitivně hlavně sami pěstouni, případně budoucí pěstouni. Mají tak možnost získávat informace přímo od „zdroje – z praxe“, vzájemně si pomáhat, tvořit jednu rodinu.

- 2) *Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?*

U nás ji vnímám velmi dobře. Sama se mnohdy účastním akcí sdružení pěstounů a dle svých možností jim pomáhám. Propojení je velmi úzké a necítíme konkurenci.

- 3) *Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče?*

Nedokážu odpovědět, neorientuji se.

- 4) *Spatřujete materiální ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?*

Když vezmeme v úvahu náročnost NRP, pak bych to hodnotila jako ve škole opravdu na dostatečnou (4).

Okruh 4: Legislativa, práce soudů

- 1) *Je opora v zákonech upravující práva a postavení pěstounů (kodifikace postavení pěstounů v právním řádu) dostatečná? Shledáváte právní úpravu náhradní rodinné péče za dostatečnou?*

Hlavně je nedostatečné právní postavení pěstouna na přechodnou dobu. Pokud nechceme, aby děti, hlavně větší a problémové, byly v ústavní výchově, je třeba vytvořit i finanční a jiné podmínky pro pěstouny na přechodnou dobu.

- 2) *Setkáváte se s rozdílnými výklady stávající legislativy různými zúčastněnými orgány za účelem zjednodušení práce (jako například s nedodržováním legislativy- např. lhůt uvedených v zákonech- a zbytečnými průtahy řízení?)?*

Lidský faktor může vždy selhat, ale obecně se to nestává.

- 3) *Domníváte se, že rozhodování soudů je pomalé (např. že soudci často a zbytečně využívají institut předběžného opatření?)?*

Nepřicházím s touto problematikou příliš do kontaktu

Okruh 5: Profesionální pěstounství V České republice neexistuje institut profesionálního pěstounství. Jak se na to díváte Vy?

- 1) *Je profesionální pěstounství potřeba? Je to opravdu služba, která může celému systému odlehčit a je potřeba?*

Určitě, za vhodných podmínek pro dítě i pěstouny.

- 2) *Do jaké míry dochází u dnešní klasické pěstounské rodiny ke spolupráci s biologickou rodinou? Bere se v potaz i to, že se dítě může do rodiny kdykoliv vrátit? Je původní rodina podporována, aby upravila podmínky pro návrat dítěte? A kým je a měla by být podporována?*

Už v přípravě se tomuto tématu hodně věnuje. Naši pěstouni jsou vedeni k tomu, aby rozuměli potřebě kontaktu dítěte s biologickou rodinou a uměli komunikovat a vůbec pracovat s těmito rodiči. V tomto směru se vývoj PP hodně posunul dopředu a stále přibývá pěstounů (nových i stávajících), kteří jsou ochotni přistoupit za určitých okolností, mnohdy s pomocí našich poraden, na kontakty s biologickými rodiči.

Okruh 6: Oblast lidských zdrojů, vzdělávání, kvalita a kapacita lidských zdrojů

- 1) *Jaký spatřujete problém v oblasti lidských zdrojů? Je to problém nízké kvalifikace, vzdělání pracovníků OSPOD? Přetížení pracovníků OSPOD?*
- 2) *Zajišťuje stát kvalitní pomoc a služby pěstounům?*

Je to v první řadě o financích. Pokud je krajské a obecní úřady od státu obdrží a na správných místech jsou správní a kompetentní lidé – mohou hodně udělat.

Příloha č. 5: Dotazník se zástupkyní NNO- Trialog- Brněnský institut rozvoje občanské společnosti, Brno (dotazník)

Dotazník ze dne 6. 3. 2009.

Okruh 1: Informovanost

1) *Jakou formou probíhá spolupráce se zájemci o pěstounskou péči?*

Osobně, na základě jejich telefonického popř. mailového oslovení.

2) *Kdo má v kompetenci přípravné kurzy pro pěstouny a jejich organizaci (Jaký orgán, by měl zajistit „vzdělávání“ pěstounů?)?*

Kompetenci zajistit přípravy mají jednotlivé kraje. Další vzdělávání pěstounů nabízí různé neziskové organizace. Vzhledem k tomu, že nejsou standardy pěstounské péče a vzdělávání není povinné, není ani tomuto vzdělávání dán rozsah a obsah. Možná spíše než o vzdělávání, by bylo vhodnější uvažovat o individuální poradenské činnosti pěstounům.

3) *Jsou zájemci o pěstounství dostatečně informováni o podmínkách pěstounství a o problematice náhradní rodinné péče jako takové?*

Informovanost je, ale více méně kvůli médiím negativní, tzn., že případné zájemce může odradit. Určitě by mohlo být více pozitivní nebo alespoň objektivní informovanosti.

4) *Kdo musí tyto informace zajistit? Zapojuje se stát dostatečně jako hlavní „informátor“?*

Nechci posuzovat. Informovat mohou kraje, ospody na obcích, neziskové organizace, pěstouni atd.

5) *Myslíte si, že jsou stávající pěstouni dostatečně informováni o svých právech a nárocích?*

Díky svým sociálním pracovnícím mohou být dostatečně informováni.

6) *Povědomí veřejnosti o této problematice není příliš vysoká. Je veřejnost informována o možnostech pěstounství?*

Nedovedu posoudit.

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

1) *Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?*

Byl dělán výzkum nadací Rozum a cit.

2) *Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?*

Máme jen svoji vlastní zkušenost, neumím obecně posoudit.

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru.

1) *Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Stát má být garantem v poskytování služeb. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?*

Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát? Něco jiného je nastavení systému a něco jiného je vlastní zprostředkování a něco jiného je vlastní pěstounská péče.

2) *Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?*

Mohu mít jen subjektivní dojem.

- 3) *Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče?*

Je možnost tyto prostředky v dostatečné míře získat.

- 4) *Metodika a standardy práce s ohroženými dětmi jsou v současném systému neucelené? Opravdu chybí jednotnost při postupech v práci s dětmi? Můžeme říci, že je systém v podstatě roztržštěný? Co když se řekne „interdisciplinarita“?*

Systém obecně je roztržštěný mezi ministerstva, která sama dle svého „páchají dobro“. Je třeba sjednotit páchání dobra. Nechci se vyjadřovat k tomu, zda to má mít jedno ministerstvo.

- 5) *Spatřujete materiální ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?*

Otázka pro pěstouny.

Okruh 4: Legislativa, práce soudů

- 1) *Je opora v zákonech upravující práva a postavení pěstounů (kodifikace postavení pěstounů v právním řádu) dostatečná? Shledáváte právní úpravu náhradní rodinné péče za dostatečnou?*

Právní úprava nestačí, více záleží na jejím výkladu a vlastní realizaci. Navíc spoustu věcí se pod paragrafy prostě nedá dostat.

- 2) *Setkáváte se s rozdílnými výklady stávající legislativy různými zúčastněnými orgány za účelem zjednodušení práce (jako například s nedodržením legislativy- např. lhůt uvedených v zákonech- a zbytečnými průtahy řízení?)?*

Ano.

- 3) *Domníváte se, že rozhodování soudů je pomalé (např. že soudci často a zbytečně využívají institut předběžného opatření?)?*

Nelze zobecnit.

Okruh 5: Profesionální pěstounství V České republice neexistuje institut profesionálního pěstounství. Jak se na to díváte Vy?

- 1) *Je profesionální pěstounství potřeba? Je to opravdu služba, která může celému systému odlehčit a je potřeba?*

Nedovedu posoudit. Ze zkušenosti, když nejsou pěstouni na přechodnou dobu, se spíš ptám, kdo by tuhle služby nabízel?

- 2) *Do jaké míry dochází u dnešní klasické pěstounské rodiny ke spolupráci s biologickou rodinou? Bere se v potaz i to, že se dítě může do rodiny kdykoliv vrátit? Je původní rodina podporována, aby upravila podmínky pro návrat dítěte? A kým je a měla by být podporována?*

Je to velmi individuální, nelze se takto ptát.

Okruh 6: Oblast lidských zdrojů, vzdělávání, kvalita a kapacita lidských zdrojů

- 1) *Jaký spatřujete problém v oblasti lidských zdrojů? Je to problém nízké kvalifikace, vzdělání pracovníků OSPOD? Přetížení pracovníků OSPOD? Přílišné zatížení neziskových organizací?*

Sociální pracovníce na OSPOD jsou hodně zatěžovány, někdy se z nich stávají spíše administrátorky než sociální pracovníce. Určitě by mělo těch pracovníků být více.

- 2) *Zajišťuje stát kvalitní pomoc a služby pěstounům?*

Otázka pro pěstouny.

Příloha č. 6: Dotazník se zástupkyní NNO Občanská poradna, Ústí nad Labem (dotazník)

Dotazník ze dne 7. 4. 2009.

Okruh 1: Informovanost

1) Jakou formou probíhá spolupráce se zájemci o pěstounskou péči?

Organizace má pověření sociálně- právní ochrany dětí, na jehož základě pořádá přípravné kurzy pro žadatele NRP (tedy i žadatele o pěstounskou péči). Pokud přijde do organizace klient zajímající se o problematiku náhradní rodinné péče, sdělíme mu potřebné informace, kontakty, jak dále postupovat.

2) Kdo má v kompetenci přípravné kurzy pro pěstouny a jejich organizaci (Jaký orgán, by měl zajistit „vzdělávání“ pěstounů?)?

Osoby (fyzické či právnické) pověřené krajskými úřady jednotlivých krajů. Mohou být neziskové organizace, příspěvkové organizace (poradny, centra pro rodinu atd.)

3) Jsou zájemci o pěstounství dostatečně informováni o podmínkách pěstounství a o problematice náhradní rodinné péče jako takové?

V rámci přípravných kurzů by měli získat dostatek informací, existují i různé vzdělávací semináře a informační stránky či materiály pro veřejnost atd. Záleží i na samotných zájemcích či pěstounech, do jaké míry si informace hledají a jsou aktivní.

4) Kdo musí tyto informace zajistit? Zapojuje se stát dostatečně jako hlavní „informátor“?

Hlavními informátory se zdají být pracovníci pro náhradní rodinnou péči při úřadech.

5) Myslíte si, že jsou stávající pěstouni dostatečně informováni o svých právech a nárocích?

Záleží na aktivitě pěstounů, síti služeb a informační síti v místě bydliště, na pracovníkovi, který má rodinu „na starost“. Nemohu jednoznačně potvrdit či vyvrátit.

6) Povědomí veřejnosti o této problematice není příliš vysoká. Je veřejnost informována o možnostech pěstounství?

Informovanost veřejnosti obecně o náhradní rodinné péči by mohla být větší.

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

1) Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?

Myslím, že síť není úplně dostatečná.

2) Existuje dostatek služeb pro pěstouny po celé České republice?

Regiony i kraje se v nabídce služeb náhradním rodinám velice liší. Nemyslím, že by síť všude fungovala dostatečně.

3) Zapojuje se stát v oblasti poskytování služeb pěstounům dostatečně?

Ne.

4) Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?

Ne.

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru.

1) Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Stát má být garantem v poskytování služeb. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?

Myslím, že samotný stát není schopen realizovat tak široké spektrum služeb, které nabízejí výše jmenované organizace, které se snaží pružně a rychle reagovat na

poptávku a potřeby rodin. Je však potřeba alespoň částečná finanční podpora těchto organizací státem.

- 2) *Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?*

Podle mého názoru není dostatečná.

- 3) *Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče?*

Určitě nemá.

- 4) *Metodika a standardy práce s ohroženými dětmi jsou v současném systému neucelené?*

Netroufám si posoudit.

Opravdu chybí jednotnost při postupech v práci s dětmi? Můžeme říci, že je systém v podstatě roztržštěný? Co když se řekne „interdisciplinarita“?

Interdisciplinární spolupráce chybí v téměř celé oblasti poskytování pomoci rodinám

- 5) *Spatřujete materiální ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?*

Rozhodně ne.

Okruh 4: Legislativa, práce soudů

- 1) *Je opora v zákonech upravující práva a postavení pěstounů (kodifikace postavení pěstounů v právním řádu) dostatečná? Shledáváte právní úpravu náhradní rodinné péče za dostatečnou?*

Ne.

- 2) *Setkáváte se s rozdílnými výklady stávající legislativy různými zúčastněnými orgány za účelem zjednodušení práce (jako například s nedodržováním legislativy- např. lhůt uvedených v zákonech- a zbytečnými průtahy řízení)?*

Občas ano.

- 3) *Domníváte se, že rozhodování soudů je pomalé (např. že soudci často a zbytečně využívají institut předběžného opatření)?*

Někdy.

Okruh 5: Profesionální pěstounství V České republice neexistuje institut profesionálního pěstounství. Jak se na to díváte Vy?

- 1) *Je profesionální pěstounství potřeba? Je to opravdu služba, která může celému systému odlehčit a je potřeba?*

Ano.

- 2) *Do jaké míry dochází u dnešní klasické pěstounské rodiny ke spolupráci s biologickou rodinou? Bere se v potaz i to, že se dítě může do rodiny kdykoliv vrátit? Je původní rodina podporována, aby upravila podmínky pro návrat dítěte?*

Z našich zkušeností příliš často ke kontaktu nedochází. Je to způsobeno v mnoha případech nezájmem biologických rodičů dítěte. I přesto, že jsem se s tímto setkala výjimečně, počítá se s návratem dětí zpět do biologické rodiny. Otázkou je, do jaké míry jsou biologičtí rodiče plně připravení převzít zodpovědnost za své dítě a postarat se o něj. Myslím, že by mohly vzniknout nějaké podpůrné či asistenční služby pro dlouhodobější a efektivnější pomoc těmto rodinám. Vzhledem k systému, který doposud funguje, by tuto úlohu mohly převzít neziskové organizace, ovšem pouze v případě adekvátní finanční podpory ze strany státu.

Okruh 6: Oblast lidských zdrojů, vzdělávání, kvalita a kapacita lidských zdrojů

- Jaký spatřujete problém v oblasti lidských zdrojů? Je to problém nízké kvalifikace, vzdělání pracovníků OSPOD? Přetížení pracovníků OSPOD? Přílišné zatížení neziskových organizací?

Přetížení pracovníků, nedostatek financí na zajištění těchto pracovníků.

Příloha č. 7: Dotazník se zástupkyní NNO- Rozum a cit, o. s. (dotazník)

Dotazník ze dne 10. 4. 2009.

Okruh 2: „Systémová odborná podpora pěstounů“

1) Existuje dostatek služeb a poradenství pro pěstouny?

Z mého pohledu ještě úplně NE. Nabídka služeb a informace o NRP jsou stále ještě nedostatečné, nepropojené a teritoriálně nevyvážené. Z mé praxe ale vidím, že nabídka služeb se velmi rozvíjí a za posledních pět let se událo poměrně hodně pozitivních změn. Dříve byli náhradní rodiče odkázáni většinou sami na sebe. Dnes si aktivní klienti (případně sociální pracovníci) i služby a pomoc hledají sami, především díky internetu a využívají služeb či poradenství větších organizací (Sdružení pěstounů Brno, SNRP, Natama, FOD, Amalthea, Rozum a Cit). Cílem by měla být aktivní spolupráce rodiny se sociálním pracovníkem, který zprostředkovává rodině návazné služby. Některé regiony (např. Praha, Brněnsko, Středočeský kraj) jsou již ve fázi přímého propojování spolupráce mezi NNO a státní správou. Pokud se podaří v jednotlivých krajích vytvořit koordinovanou a propojenou síť poradenství a služeb může to být dobrý posun k lepšímu. Positivním změnám může prospět také vznikající „Asociace pěstounských rodin v ČR“

2) Existuje dostatek služeb pro pěstouny po celé České republice?

Domnívám se, že NE. Služby se zatím v některých regionech rozvíjí velmi pomalu.

3) Zapojuje se stát v oblasti poskytování služeb pěstounům dostatečně?

Je nutné, aby MPSV předložilo připravované metodiky a standardy, které pomohou NNO i OSPODům zorientovat se lépe v „poptávce“ státu. Služby zatím byly nekoordinované a některé projekty nebyly trvale udržitelné. NNO by měly odvádět profesionální práci tak, aby se staly dobrými partnery pro sociální pracovníky a mohly tak vzájemně svou práci doplňovat a zefektivňovat. Naše organizace v posledních letech zaznamenala velkou podporu státu v oblasti financování našich služeb a úzce jsme propojily spolupráci s KÚ Střední Čechy (např. viz. chystané setkání v Pracově).

4) Funguje dostatečně multidisciplinární systém spolupráce mezi jednotlivými organizacemi zajišťující služby a poradenství v oblasti pěstounské péče?

Domnívám se, že NE. My se toto snažíme řešit ve Středočeském kraji momentálně v projektu „Systém péče o sociálně znevýhodněné děti“. Více viz. tisková zpráva v příloze.

Okruh 3: Spolupráce státu a neziskového sektoru.

1) Za realizaci kvalitní náhradní péče zodpovídá stát. Stát má být garantem v poskytování služeb. Proč jsou tedy pěstouni odkázáni na neziskové a svépomocné organizace?

Pokud není systém dobře řízen, koordinován a zajišťován státem, vzniká zde prostor pro NNO, které chtějí situaci měnit „odspodu“. U nás je vše v procesu a některé věci jdou bohužel velmi pomalu. Politická vůle v ČR měnit situaci k lepšímu nebyla v minulosti dostatečná. Např. Vláda ČR v minulosti několikrát odmítla pomoc expertů ze zahraničí, kteří nabízeli pomoc a metodický postup jak situaci řešit.

2) Jsou služby mezi státními, samosprávnými a neziskovými organizacemi dobře propojené? Existuje dobrá koordinace služeb, a jak je to s kooperací mezi jednotlivými aktéry?

NE. Domnívám se, že to je aktuální téma. Snaha o koordinaci služeb v jednotlivých krajích probíhala v minulých letech za pomoci „Komunitních plánů služeb“. Problematika NRP se ale většinou v těchto plánech neřešila, protože z pohledu měst není tak prioritní. Řada organizací se o „propojování“ spolupráce pokouší a ze strany úředníků se většinou setkává s přijetím. Překážky jsou ze strany státu podle mého názoru v přetížení sociálních pracovníků na OSPODech a někdy možná i přetrvávající nedůvěra a obava ve spolupráci s NNO

3) *Má neziskový sektor dostatek finančních prostředků pro vykonávání služeb, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče?*

Státní správa je pro nás v posledních letech oporou, protože udržuje s řadou organizací stálou spolupráci a projekty podporuje dlouhodobě. % poskytované podpory v rámci dotací je ale stále poměrně nízké. Vznikla také řada nadací, které podporují činnost organizací pracujících v oblasti sociálně-ohrožených dětí. Finanční nestabilita ohrožuje v posledním roce především další zdroje příjmů jednotlivých NNO (sponzoři, dary apod.) a tak je zajišťování finančních prostředků každý rok stále poměrně nejisté a pro organizace zatěžující.

4) *Metodika a standardy práce s ohroženými dětmi jsou v současném systému neucelené? Opravdu chybí jednotnost při postupech v práci s dětmi? Můžeme říci, že je systém v podstatě roztržštěný? Co když se řekne „interdisciplinarita“?*

Ano, jsou neucelené. Stát by měl zformulovat jasné metodiky a pokyny pro kraje, které by mohly dále rozvíjet spolupráci na území jednotlivých krajů. Např. praxe Slovenska je taková, že stát zadává jednotlivé zakázky (kampaně, přípravy, služby pro pěstouny, poradenství, sanace rodin – terénní sociální práce). Jednotlivé a většinou již prověřené organizace reagují na tato výběrová řízení a nabízejí služby, které pomohou řešit situaci v jednotlivých lokalitách.

5) *Spatřujete materiální ocenění pěstounských rodin jako dostatečné?*

Pravděpodobně NE, ale tuto otázku lépe zodpoví kolegyně z NF. Já se domnívám, že "práce" s dětmi je velmi náročná a společensky i finančně nedocenená. Správné motivy k této "práci" by se měly prokázat při přijímání pěstounů. Nároky dětí (sport, volný čas - koníčky, škola, kultura, oblékání) jsou dnes natolik finančně zatěžující, že řada rodin (např. s prarodičovskou formou NRP) je v tomto finančně limitována. Zdá se mi nelogické, sociálně znevýhodněné děti ještě handicapovat tím, že by nemohly např. jet na hory apod. Z praxe NF vím, že rodinám v tomto smyslu velmi pomáhá.

Příloha č. 8: Rozhovor se zástupkyní OSPOD- Úřad městské části Praha 1, oddělení péče o rodinu a děti (rozhovor)

Přepis rozhovoru ze dne 18. 3. 2009.

Jaké děti jsou umísťovány do pěstounské péče?

Do pěstounské péče jsou umísťovány děti, které nejsou zpravidla právně volné, neboť tam se počítá s účastí rodičů. Oni jsou účastníky řízení, teprve v případě, že by byly rodiče zbaveny rodičovské povinnosti, ztratily způsobilost k právním úkonům, tak v tom případě se dítě ocitá v situaci, kdy nemá zákonného zástupce a pak bychom hovořili o poručnictví, která má všechny atributy pěstounské péče po té hmotné stránce, to znamená, že ty děti jsou zajištěny stejným způsobem jako děti v pěstounské péči, ale poručník má samozřejmě větší pravomoci, je zákonným zástupcem toho dítěte. Je potřeba rozlišovat poručnickou péči a pěstounskou péči.

Jaký je zájem veřejnosti o pěstounství?

Pokud jde o zájem veřejnosti, tak lidé mají zájem stát se především poručníky, protože se obávají účasti biologických rodičů v pěstounské péči. Tady je ta představa taková, že biologická rodina je zcela vyloučena z toho vlivu na dítě a proto je velký problém nalézt dnes pěstouny. Právě proto, že to znamená někdy akceptovat i účast rodičů, styk s biologickou rodinou. Ten styk s biologickou rodinou je samozřejmě závislý na tom, jestli je v zájmu dítěte a jestli rodiče o něho projeví zájem. V poslední době co máme děti pěstounské péče, tak o i rodiče určitý zájem projevují. Zpravidla na půdě odborného zařízení dochází ke styku mezi dítětem svěřeným do pěstounské péče a rodiči.

Jak je možné veřejnost informovat o možnostech náhradní rodinné péče?

Větší propagace náhradní rodinné péče by nebyla od věci. Fond ohrožených dětí má lepší přístup ke komunikaci s médii, takže se mu daří ty lidi oslovit, je to jiný subjekt, ale pak je otázka, jak kvalitní uchazeči se ozvou, co jsou ochotni udělat, zda to nezůstává hodně po povrchu. A pak přicházejí nezdary, které samozřejmě přicházejí, ta činnost je velice problematická, takže je potřeba počítat s tím, že i když udělám maximum, tak ta pěstounská péče nemusí probíhat úspěšně. Ale už to, že to dítě bude část svého života žít ve fungující rodině.

A už z různých důvodů nemůže ta pěstounská péče dobře skončit a musí tu být předpoklad, že ti pěstouni musí být dobře motivovaní, musí to být kvalitní žadatelé. Nestačí pouze pomáhat a chtít vychovávat děti, ale musí tam být ta profesionalita, prostě ta erudice a ta osobní připravenost. Ono, kdo tím neprošel, neví, o čem je řeč.

Jak se mají v této problematice orientovat případní zájemci?

Ti žadatelé musí být někým osloveni, něčím zaujati, aby vůbec přišli na orgán sociálně-právní ochrany, kde dostanou informace. Také na internetu mají možnost a mají možnost přijít do organizací a mezi lidi, kteří mají zkušenosti a vyměňují si zkušenosti, například středisko náhradní rodinné péče funguje, víte, že tam se setkávají pěstouni a kvalitní pěstounské rodiny, takže oni mohou čerpat kvalitní informace již tam. A pak s tím rozhodnutím přijít sem a začít činit ty praktické kroky k tomu, aby se stali pěstouny, byli zařazeni do evidence osob, které jsou vhodné pěstouny se stát.

Počítá se s tím, že by se dítě mohlo vrátit do biologické rodiny?

Počítá se spíše s tím, že dítě má své biologické rodiče, že pěstouni nejsou jeho rodiči. Ten rodič chápe, že podmínky k výchově nemá, ale nechce zcela rezignovat. Musí se vždycky uvážít, co je v zájmu dítěte.

Je možné, aby se s biologickou rodinou pracovalo a vytvořily se podmínky pro návrat dítěte do rodiny?

Určitě. Určitě je třeba, aby ti lidé, co jdou do pěstounské péče, to chápali tak, že tady v podstatě suplují to, že ta biologická rodina momentálně nefunguje, ale že není vyloučeno, že to bude jen přechodné období a ta rodina získá zpět své schopnosti o dítě dobře pečovat. Nicméně spíše je ten trend takový, že děti v pěstounské péči žijí dlouhodobě, zpravidla do své zletilosti a bohužel ten kontakt s těmi rodiči slábne a opadává. Je pravdou, že ty děti, jejichž rodiče byly účastníky řízení o pěstounskou péči, tak kontakt žádný neprobíhá, právě z důvodu, že rodiče nemají zájem. Nemají podmínky....

Jaký máte názor na profesionální pěstounskou péči?

Profesionální pěstounská péče je věc, která je velice problematická. Praxe by ji potřebovala, ale nejsou lidé, kteří by šli do pěstounské péče s tím, že je to třeba na tři měsíce. Bohužel tady ten majetnický přístup převládá. Takže sice uzákoněna je, ale praktická realizace, nevím o nikom.

Je potřeba mít zařízení, která budou dobře fungovat, krátkodobě, a dítě se bude moci po nějaké době vrátit zpátky do rodiny. Nejsem si jistá, jestli jsme schopni vychovat profesionální pěstouny, kde je brát? Nemáme adepty. Pěstounská péče je forma, která je na úbytě. Lidé dítě osvojí, ale do klasické pěstounské péče, která není v rámci rodiny a příbuzenských vztahů (příbuzenská pěstounská péče), se lidem nechce a to právě proto, že nechtějí akceptovat účast rodičů. Oni poskytnou dítěti domov, ale již neberou v potaz kořeny dítěte, jeho domov, rodiče, kteří zanedbávali svoje povinnosti... Ano my pomůžeme dítěti, ale tohle je už nadstavba, které nejsou žadatelé schopni. Minimálně se setkávám s pěstouny, kteří akceptují, že dítě má nějakou svoji historii, mělo by zachovat kontakt s rodinou, měla by být zachována nějaká kontinuita a až dítě dospěje, tak se rozhodne, co dál. Nemělo by mít dveře do té své rodiny úplně zavřené.

Profesionální pěstounská péče není řešení. Dítě konečně naváže kontakt a někoho má. Nedokážete zakázat dítěti „Nesmíš se k tomu člověku připoutat, nesmíš mít toho dotyčného rádo“. Nedokážu si ani představit, že dítě, které projde všelijakými útrapami, se naváže na tu novou pěstounku a my pak rozhodneme „Ale ty půjdeš někam jinam.“. Je to opravdu problém.

Například mám zkušenosti s tím, že dětský domov nakontaktuje nějakého sponzora, který si dítě bere třeba na víkend, do domácnosti, kde má dítě nadstandardní podmínky. Děti v domově jsou hodně orientovány na hmotné věci, hodně vyžadují a chtějí, neví, co je hodnota práce, vše je jim dětským domovem automaticky předáváno. Takže se pak na takovéto prostředí hodně rychle naváží a pak jsou předány do pěstounské péče a pak ta pěstounská rodina zažívá velké problémy, neboť to dítě tam nechce být, srovnává s hojností „sponzora“ či s tou, kterou mělo v zařízení. A i po citové stránce je to složité. My se nebavíme o zatoulaném štěněti, které je pak dáváno novému pánovi. Já se obávám, že tohle je tady podceněné. Mám pocit, že je tady hodně sobectví. Musíme si uvědomit, že tady vznikají vztahy, které se pak budou násilně přerušovat. Myšlenka je to krásná, ale ti pěstouni by museli být roboti.

Jsou i děti, které už nechtějí do žádné rodiny, které chtějí v tom dětském domově žít. Musíme respektovat to, že kvalitní dětský domov rodinného typu, může dát více než čtyřikrát změněné prostředí pěstounské rodiny. U nás je pěstounská péče opravdu vnímána jako dlouhodobá záležitost. Nevím o jediném obvodu, kde by existovali prověřeni a fungující profesionální pěstouni. Až je tady někdo vychová, připraví, dá jim děti a poběží to, pak se o tom můžeme bavit. A určitě bych slepě nepřebírala zahraniční zkušenosti. V tomhle jsem skeptická.

Co je třeba, tak bych posílila zařízení pro okamžitou pomoc. Zařízení, která jsou na úrovni, jako je Dům tří přání v Praze, ne Klokánky -to je amatérismus, myšlenka krásná, realita problém. Je to o lidech. Vzdělání tet v Klokánku v podstatě chybí. Chce to, aby tohle zařízení bylo profesionální, pak to opravdu může fungovat. Posílila bych tato zařízení a jejich odbornost.

Problém je také to, že není kam děti dávat. Když potřebujete dítě rychle umístit, tak je to problém. Když pak v noci někoho sháníme, tak je to problém. Klokánek nebere telefon, nebo je plný.. Já potřebuji, aby ty věci prakticky fungovaly, abych nemusela přemýšlet, kam dítě dám, ale abych si mohla vybrat, kam dítě dám.

Hlavně dětské domovy neztracovat, nerušit.

Všechno může vedle sebe krásně existovat. Ano, děti jsou v dětském domově, mají tam klid, není to ideální, ale oni budou relativně v klidu a bude se jim mezitím hledat rodina. Když budou v profesionální pěstounské péči, tak jim jen těžko vysvětlíte, že „bude ještě někdo jiný“. Citově neutrální prostředí pro nějakou dobu, to je dětský domov. Samozřejmě se nebavím o tom, aby bylo dítě osmnáct let v dětském domově, to proboha ne. Budeme se mu vždycky snažit najít rodinu. Ale je potřeba vědět, kam šáhnout, aby ty rodiny byly a byly připravené.

A je tady také problém, že neexistuje internát pro děti do 15let. Představte si, že jste dlouhodobě nemocná, příbuzní nepřipadají v úvahu, tak kam dáte to dítě? A nakonec budete ráda, když dětský domov, který bude blízko vaší nemocnice, bude mít šanci tam to dítě mít, než vy se dáte dohromady. Rušení domovů je nesmysl a čísla, která slyšíte to je nesmysl. To jsou neproověřené informace, která jdou do médií.

Musíte mít na zřeteli vždy zájem dítěte.

Jak je to se vzděláváním a odbornou přípravou pěstounů?

Ten předpoklad, ta příprava musí být už na tom začátku. Pak je spíše důležitý ten servis pro ty pěstouny. Jsou tu organizace, které poskytnou emoční podporu, probíhá setkávání pěstounů. Takže podle mě je potřeba tyhle služby zkvalitnit. Takže mít zajištěný dobrý servis pro ty situace, které život pěstounům, může zkomplikovat. Mít tu podporu. A to si myslím, že je samozřejmě problém. V menších městech to může být docela vážný problém. Například na Moravě to funguje podle mě docela dobře, tam je takové silné hnutí... Tam ta pěstounská péče probíhá dobře. Když nemůžeme sehnat pěstouny po celé republice, tak zpravidla na Moravě se to povede. Lidé jsou tam takoví vřelejší, obětavější, než lidé třeba tady v okolí Prahy.

Jsou tady subjekty, které více či méně mohou pomoci.

Jaká je spolupráce státu a NNO?

Myslím, že ta spolupráce existuje. Již na počátku jsou žadatelé vyšetřování nestátními subjekty, čili ta spolupráce tu je. A je dobrá. Obecně chybí větší propojení nestátních subjektů, které se vnímají strašně konkurenčně, takže tady ta systémová podpora pěstounů chybí.

Myslím si, že to ale není až tak aktuální neboť my tady máme pěstounskou péči převážně v rámci rodiny, tety, strýčkové, takže klasická pěstounská péče je jedna z deseti. V Praze skutečně převažuje ta příbuzenská pěstounská péče.

Spatřujete problémy ve stávající legislativě?

Vázne rozhodování soudů lhůtami, neboť je to rozhodování příliš dlouhé. Mělo by tady být na zřeteli především zájem toho dítěte. Tady bych viděla určité rezervy. Zkrátit lhůty a „tahanice o dítě“.

Příloha č. 9: Rozhovor se zástupkyní NNO- Středisko náhradní rodinné péče, Praha (rozhovor)

Přepis rozhovoru ze dne 19. 3. 2009.

Jaké děti mohou do pěstounské péče, musí být právně volné?

Většinou ty děti nejsou právně volné, ale někdy ty starší děti mohou být právně volné, to znamená, že by mohly přijít do osvojení, ale zase je riziko, a není tak jasné, jestli to vyjde, že svěřují do pěstounské péče. Záleží na tom, pokud je tam zbavení odpovědnosti, tak třeba do poručenské péče anebo někdy se stane, že je souhlas k osvojení, ale dítě má tak složitý zdravotní stav...Také se stává, že jsou to sourozenecké skupiny, ale ta rodina si na to netroufá, tři děti do osvojení, tak je radši přijímá do pěstounské péče. Proto to osvojení nevyklučuje pěstouny do pěstounské péče.

Jak u nás funguje pěstounská péče? Jaký máte názor na profesionální pěstounskou péči?

Zatím ta naše pěstounská péče není profesionální, to je právě ta profesionalita. Kdybychom získali pěstouny, kteří budou připraveni na to, že jsou tady jako nějaká pěstounská stanice, která nahradí to, aby dítě nemuselo do ústavní péče. To by dneska měla zajistit ta pěstounská péče na přechodnou dobu, prostě vím, že to dítě ode mě přijde dál. A tady dnes klasickou pěstounskou péči nemáme. Lidi by na ni měli být připraveni. Měl by tu být studijní obor a mělo by to být brané opravdu tak profesionálně, že je to cesta, která jenom vyplňuje mezeru mezi dalším řešením toho dítěte. U dnešních pěstounů je to jinak. Ano, bojí se toho a někdy mám pocit, že tou svojí úzkostí i někdy maří kontakt s biologickou rodinou. Ovlivňují svým postojem to dítě a já bych řekla, že mnohdy, kdyby pomohli. Samozřejmě neříkám, někdy ten kontakt dítěti škodí, tak pak učinit nějaké kroky. Jestliže ten kontakt s dítětem by měl být nějakým způsobem přínosný, tak si myslím, že by měl být opravdu podporovaný, ale zároveň podporovaný ze strany státu, který by zaštiťoval, pomáhal a dělal mediátora při kontaktu s tou biologickou rodinou. Což si myslím, že jinde ve světě je a tady to chybí. A tak ti pěstouni přináší tu úzkost na dítě a to dítě by se možná s těmi rodiči rádo vídalo a ten kontakt by mu byl přínosem, ale ti pěstouni na něho přenesou tu úzkost a dítě neví, protože samozřejmě, že ten vychovatel strašně dítě ovlivňuje. Máme zkušenost, že ovlivní i vedení dětského domova. A když ten domov nemá zájem, aby to dítě od nich odešlo, tak se mu to snadno podaří.

Jsou zájemci o pěstounství a stávající pěstouni dostatečně informováni o dostupných službách?

My máme na internetu poradny, funguje to celorepublikově a na ten internet se obrací i lidi, co nejsou tolika vzdělaní. Je to úžasné, že pomoc, touto cestou, vyhledávají. Je to čím dál tím více využívané.

Jinak tím také můžeme vyzorovat, že se opravdu ty informace tříští. Já osobně si myslím, že je to i v důsledku té reformy veřejné správy, protože se tak náhradní rodinná péče dostala na obce a teď, když vezmeme i personální hledisko, tak si myslím, že ta informovanost není dostatečná. I krajově se to někdy tříští. Tam, kde by ty informace měly být, nejsou. Jsou roztržštěné. Překrývají se i výklady zákonů, které toho času šly z ministerstva, kdy to bylo všechno, jak za totality... a pak se to naštěstí změnilo, ale ten dopad toho, jak to na ministerstvu bylo. Na těch nejnižších obcích to tak pořád je. Ještě se nepodařilo to myšlení otočit. My jsme teď připravovali pro

středočeský kraj projekt, část byli osvojitelé a část pěstounské rodiny. Oni skutečně neměli ani ty základní informace, které ovlivní, jestli si tu žádost o pěstounskou péči skutečně dám. Když chci například přijmout dítě starší, tak oni vůbec nevěděli, že mají nárok s dítětem zůstat doma na mateřské dovolené a to je například informace, která je nesmírně důležitá, neboť kdo dneska si může skutečně vzít volno, se všim seknout a jít vykonávat pěstounskou péči? Tak to nevěděli ani z krajského úřadu. Zjistíme, že tyhle základní informace pěstounům chybí, prostě je nemají. A to je přece důležité pro žadatele, kteří se rozhodnou vychovávat dítě, znát své podmínky a jestli mohou s tím dítětem zůstat doma a na jak dlouho. Ty informace se k nim prostě nedostanou. A pak jsou situace, kdy manželé přijdou na úřad, paní se na ně podívá a diví se, že přece mají dvě svoje děti, tak co byste chtěli...a ona je tímto způsobem odradí. To máte, jako kdybyste podávala žalobu a v podatelně Vám řekli, že nemáte šanci. Já vím, že ona myslí, že budou třeba čekat dlouho, ale to je otázka, protože ona ještě neví, co to je za lidi. Třeba jsou to lidi, kteří chtějí dítě s dawnovým syndromem. Klidně mohou předběhnout stovku žadatelů a být právě těmi, na které se čeká.

V současné době se hodně hovoří o přetíženosti sociálních pracovníků a o jejich nedostatečném vzdělání, co si o tom myslíte?

Víme, jaká je povědomost o sociálních pracovnících. A je fakt, že spousta médií to i podporovala a snad dnes i dále podporuje. Dříve se nemluvilo o tom, co dobrého sociální pracovníce udělala, ale mluvilo se o tom, co se kde dělo a jak ta sociální pracovníce špatně zakročila. Ale aby se ukazovalo, co všechno ta sociální pracovníce udělala a kde pomohla, to nikoho nezajímalo a mám pocit, že dnes ani nezajímá. To se neprezentuje a neprezentoval to ani nikdo například z ministerstva.

Děti v dětských domovech nemají přístup k psychoterapeutovi, potom jsou špatně připravené na život, mají problémy v partnerských vztazích, s navazováním kontaktů. Sociální pracovníce tady nemá prostor pro svoji práci. Pak je tu ještě soudní vykonavatel, a když si vezmeme, jaká je to zátěžová situace, a najednou se ty děti ocitnou v ústavu, kde je nějaký režim a ty děti musí okamžitě zapadnout do toho režimu. Chybí psychologové, práce s dětmi. Pokud má dítě problém, vyřeší se to tak, že ho pošlou do pedagogicko- psychologické poradny, ale již se nebere ohled na to, proč má to dítě problém...

Je to o lidech. Lidé musí být v první řadě nadšení. V druhé řadě také dobře zaplacení. Pěstouni potřebují peníze, aby mohli fungovat. Musí mít na to nějaké podmínky, musí se ty podmínky vytvořit. A například sociální pracovníce potřebují, aby ta práce byla kvalitní, mít vzdělání a supervize. A to se dneska úplně ztratilo. A pokud rozhodují o tak závažných věcech, jestli dítě půjde do dětského domova, nebo ne. Kde je ta hranice, jestli jo nebo už ne? To musíte s někým konzultovat, mít porady...ale dneska na to čas nemají. A vzdělávání?

To záleží. Podle mě znalost zákonů třeba terénní pracovník nepotřebuje, ale naopak musí vědět něco o komunikaci, o situaci té rodiny, musí pracovat s rolími v rodině, s tím, že dítě má biologickou a původní rodinu, takže má dvě identity a navíc, pokud je to romské dítě, tak má ještě romskou identitu. Tomuhle musí ta pracovníce porozumět, aby mohla tu rodinu vést, pomáhat jí. To je důležité a ne strojená znalost zákonů. Do terénu...

Jaký máte názor na připravovanou transformaci péče o ohrožené děti?

Za tu dobu, co dělám sociální práci a dělám ji strašně dlouho, jsou to první vlašťovky. Člověk si říká: „Je to by bylo prima a navíc to jde ze shora.“. Ale řeknu

Vám, vím upřímně, že jsme byly pozvány na ministerstvo a měla to být pracovní schůzka, která měla navazovat na tu transformaci. Samotnou mě to velice zajímalo, protože jinde to je, ve světě jsou klíčoví pracovníci a já myslím, že kdysi to tu také bylo. Sociální pracovnice měla přehled, kde se co děje a probíralo se vše na poradách a měla supervize. Teď vyřeším dítě, pak ho dám do ústavu a pak mě přestává zajímat. Pokud je to dítě na náhradku, tak to přejde na pracovníci, co má náhradku na starosti a pak to jde na magistrát, to už jsme na to trochu zapomněli, pak to jde z magistrátu na kraj. No a ztrácí se takové ty souvislosti. Myslím, že to dřív tak bylo, že ty pracovnice na to měly čas. Pamatuji, že je to tak dvacet let, co jsem byla ve Vídni a tam měli úžasný dispečink, na vídeňském magistrátu a všechno to dělaly sociální pracovnice, které věděly, že je tady tým odborníků, který se vrhl na tu rodinu, aby s ní určitý čas pracoval...

Přišli jsme na to ministerstvo, že už je tedy tady nějaká ta koncepce a budeme se bavit a diskutovat co dál. Ale zase jsme diskutovaly nad tím samým jako na začátku. Tedy jaké má dítě potřeby, co je potřeba udělat, takže jsme se ocitli opět někde na začátku. Pak nám bylo slíbeno, že se udělá z našeho setkání zápis, který nám pošlou, ale do dneška nám nikdo nic neposlal....

Takže bych řekla, že tu jsou dvě skupiny. Jedna, která to podporuje a druhá která je proti. Ono navíc, aby se tato koncepce realizovala, tak je to běh na dlouhou trať. Především se musí začít tím, že se posílí počty pracovníků. Pak také ze školy musí vycházet připravení lidé, aby ta práce k něčemu byla. Například dostat na sociálně-právní školu přímo obor studia náhradní rodinné péče. Musí se začít už na škole. Aby se již na škole „vychovávali“ specialisti na náhradní rodinnou péči. A pak by to také mohlo být na vysoké škole, přímo obory zaměřené na profesionální pěstounskou péči... A na ministerstvu nám řekli, že jsme strašní sólisti, že kurátoři by takové programy také potřebovali.....No řekněte, to je strašné. Také je potřeba do škol dostat etiku, to je velký nedostatek, etika...

Už nás to opravdu unavuje. My jsme podali tolik návrhů, je tady tolik koncepcí, které tady leží a neprošli, někam se vypařily. Je potřeba čerpat už z toho, co je vymyšlené, protože ty věci tady jsou. Vše jako psychická deprivace dítěte či potřeby dítěte, to už se ví, to se přeci nemusí neustále dokola zkoumat.

Podle mě je to také dobou. Doba je také složitější a rychlejší. V dnešní době je ten tlak na tu rodinu větší, než byl dříve, kdy lidé chodili brzo z práce domů a měli čas se dětem věnovat. Dnes přibývá to, že rodiče nemají čas na děti a snaží se, aby společensky obstáli, sehnali peníze a pracují od rána do večera a tohle všechno jde stranou. Já vím například i o dětech podnikatelů, které se ocitají na drogách.... Děti jsou materiálně zajištěné, mají hračky, peníze, chodí na kroužky, ale z toho běžného života moc nemají. Chybí tam ta vazba, ten vztah. Takže přibývá i případů...

Spatřujete problém ve financování NNO?

Ano peníze, to je také problém. Peníze tam tečou, ale jsou využívány špatným způsobem. Jsou používány na to, že ty děti neustále někam jezdí, k moři a tak... Děti jezdí z jedné akce na druhou... no jaká rodina si to může dnes dovolit? Teď se navíc zrekonstruovaly dětské domovy. Vytápí se velký barák, školky jsou přestavěné na dětské domovy.... Nám by se líbilo, kdyby byla dohoda například s obcí a ty děti by si mohly bydlet ve svých bytech a byly tam začleněny do normálního života, v paneláku běžně mezi jinými spoluobčany, aby se naučily žít v normální společnosti, mezi lidmi. Tak kdyby do tohoto šly peníze. A mezitím kraje nasypaly peníze do zrekonstruovaných domovů, což je třeba zrekonstruovaná škola... je to nádherně zrekonstruované, to ano, ale nesplní to ten účel. Protože když pak dítě jde z tohoto luxusu do života, dostane patnáct tisíc, o které ho třeba rodina připraví nebo i tak, to je málo a tak co? Děti mají

potom problém v reálném světě, životě. Protože jsou zvyklé, že vše dostanou, roztrhají si džíny? Dostanou nové. Jdou na diskotéku, kdykoliv se nají. A pak třeba jsme měli dívku, která opustila domov a prostě se divila, nechtěla pracovat, nebyla schopná si sehnat práci... To jsou pak reálné problémy, víte...

Jak vnímáte spolupráci státu a NNO?

Také je problém ten, že s námi spolupracují jen ti, ty rodiny, kteří chtějí. Přijdou dobrovolně, zatímco na sociálním úřadě jsou ti, co musí. Na nás se obrací ti, kteří na sobě chtějí pracovat, kteří vědí, že je to potřeba. Ti, kteří čtou, chtějí se vzdělávat, kteří se informují a vyhledávají organizace a informace na internetu. Obrací se na nás ti, kteří chtějí být lepší. My máme kluby pěstounských rodin, podáváme informace. Zatímco na úřadech jsou rodiny, které nemají zájem, které tam „musí“ být. A tady vidím zádrhel v té spolupráci, kdy by nám měla sociální pracovnice tyto „ostatní“ rodiny posílat. Měla by k nám tyto rodiny nasměrovat. Ale to se neděje. Aby nám magistrát posílal rodiny? To ne. My, co si na sebe nabalujeme rodiny, tak je to díky našemu poradenství, internetu, díky naším stránkám, kde nabízíme pomoc. Ty rodiny se ozvou samy a pak s nadšením chodí na naše povídání. Takhle kdyby ta spolupráce fungovala, byli by připraveni pěstouni i sociální pracovnice.

My pak ty rodiny vezmeme na diskuze a pak to obohacuje všechny, jak osvojitele, tak pěstouny. Předávají si informace... A nás to také samotné obohacuje a vidíme, že obrovskou sílu má právě i ta svépomoc, možnost setkání rodin v bezpečném prostoru.

My kolikrát nejsme pozváni ani na poradu. My jsme zvaní, to ano, ale my se nechceme prezentovat. My bychom se rádi účastnili porady jako partneři státní správy. Abychom byli propojeni, byli jsme všichni v obraze, znali jsme směrnice...

Vždyť my zveme sociální pracovnice na dny otevřených dveří, chodíme na porady na magistrát, ale nemyslím si, že ten stát nás dostatečně využívá. My jsme využiti, jako to ano...ale nabalujeme lidi na sebe sami, nemáme je sem poslaný. Prostě to nefunguje.

Náhradka je součástí státní správy a my doplňujeme jen, tam kde „to chtějí“. My ty služby doplňujeme, ale skutečně to gro musí být na státu. Neziskový sektor to nemůže suplovat. Odpovědnost má opravdu ten stát. Stát někdy ty neziskovky nevyužívá z toho důvodu, že má pocit, že to nebude správně ošetřené. Stejně ta tíha zodpovědnosti zůstává na státu.

Takže zde existuje určitá konkurence mezi neziskovými organizacemi?

Ano. A co je třeba špatně je například to, že vždycky se vyhlásí nějaký grant, například na dva roky. A potom třeba neziskovky, které jsou zaměřené na nějakou problematiku, tu práci dělají dobře, protože jsou zaměřené právě na tu jednu problematiku... Ale teď právě dojde k tomu, že aby se uživily, tak se musí napasovat do těch výzev, které jsou vyhlášeny. A pak může dojít k tomu, že té problematice nebude ta dříve zaměřená neziskovka na konkrétní problém, příliš rozumět. A takhle se ty peníze rozmělní.

Konkurence mezi neziskovkami, už kvůli penězům a grantům, protože to je špatně nastavené. Stát nemá ošetřené to, kdo a jaká neziskovka a jak dlouho v té dané problematice pracuje. Tahle neziskovka je tu dlouho, je za ní vidět spousta práce, xlet práce, publikací, výzkumů, tak proč tedy, jako stát, s touto organizací neudělám dlouhodobou spolupráci, vím, že je akreditovaná, a ty peníze tam tedy budu dávat... A jasně tam pak poplynout jak požadavky ze strany státu, tak ze strany neziskovky a stát bude vědět, že se mu to vrátí a svým způsobem „ušetřím“. A mám pocit, že ten stát

nemá mechanismy, aby to rozšifroval. Potom vzniká také obrovská konkurence mezi neziskovkami. Vždyť je to tržní hospodářství. Nedostanete grant a někdo vám vezme myšlenku... Pro nás je to určitým způsobem živnost, byť my z toho nemáme žádné zisky, jen vyděláváme, abychom se udržely.

Například teď podle nového zákona o sociálních službách se kontrolují papíry. A mám dojem, že nikoho moc nezajímá, co se děje s tou rodinou, ale důležité je to, jestli „máte vyplněné tohle a tohle a máte vyplněné tyhle papíry..“. Dnes byste měla přijít do neziskovky, já bych vám měla dát kupu dokumentů, vy byste si je měla přečíst a pak mi podepsat papír... Takže, abych vás mohla vést jako klienta, tak Vás musím nejdříve poučit.... Lidi sem přijdou pro radu a já před ně postavím štos papíru? Já, abych je mohla zaznamenat jako klienta, tak bych jim měla nechat tohle všechno přečíst a nechat jim to podepsat, že všechno přečetli a se vším souhlasí.

Takhle stát chce vše kontrolovat podle standardů, ale....

Mám pocit, že je to všechno strašně rozmělnění, peníze se rozhodí, ale výstupy z toho nejsou.

Jak byste shrnula hlavní problémy?

Myslím si, že by ta pomoc mohla být daleko lepší. Abychom se mohli rozšířit a mít služby pro celou Prahu. Abychom to mohli být také my, kdo by tu rodinu provázel, když ty sociální pracovníce „nemohou“. Vždyť vezte si ten celý koloběh, když jdou partneři žádat o dítě: „Než se vyspovídají ze všeho té sociální pracovníci, potom sociální pracovníci na magistrátu, následně psychologům....a já pořád jako žadatel jdu a musím neustále něco někomu povídat....“ A teď si vezte, kdy by se to všechno skloubilo. A sociální pracovníce by s těmi konkrétními žadateli byla v kontaktu, ne že si je v tom kruhu „předáváme“. Na to všechno jsou ale projekty... Které ale neuspěly.

Vzdělávání sociálních pracovníků. Příprava pěstounů. Stát by měl jasně definovat, co bude dělat státní správa a co nestátní sektor. Vždyť by mohl spolupracovat s neziskovou, se kterou by měl smluvní ujednání a která by pro něho vykonávala služby.

Příloha č. 10: Rozhovor se zástupkyní NNO- Nadační fond J&T, Praha (rozhovor)

Přepis rozhovoru ze dne 8. 4. 2009.

Jaké místo u Vás v nadačním fondu zaujímá náhradní rodinná péče?

Náhradní rodinná péče představuje pro naši práci, které bychom se chtěli do budoucna dopodrobna věnovat. To co děláme, není pouze o konkrétní podpoře konkrétních pěstounských rodin, ale chceme zabrousit i do legislativy, do změny toho systému, o co se tady snaží již více organizací.

Změna legislativy, jak?

Ten systém je určitě špatně nastavený. Je tady již hodně neziskovek, které spolupracují. Nám se dobře spolupracuje i s krajema, i se sociálkami, i s MPSV, ta spolupráce určitě je, to není vůbec o žádné konkurenci, i když je pravda, že (takhle to ty neziskovky nastavené mají, že mají nějaké nowhow, že mají výlučné postavení a nechtějí jako moc spolupracovat... Ale pokud ta spolupráce nebude, tak s tím nikdo prostě nehne. My jsme tomu docela dost otevření.

Přemýšlíme o nějaké kampani, o možnostech jak udělat propojený kruh a vymyslet to....protože je málo pěstounských rodin, aby to bylo propojené, aby tady byla mediální kampaň, aby rodiče přišli, aby tu byli lidé, co chtějí pomoci nejen sobě, ale hlavně tomu dítěti. Jde také o ty sociální pracovnice, aby je neodradili, ale naopak jim pomohli, aby o tom měli lidé dostatečné povědomí. A na to by navazovaly další služby pro ty pěstouny, odměny pěstounů...tak, aby mohli normálně fungovat, aby to byla plnohodnotná práce, aby měli sociální statut, a ne, jak je to v současné době, negativní PR, novináři, kteří by psali o náhradce, nejsou. Je jich minimum, a pokud jsou, tak píšou do regionálních deníků, či do Rozhlasu jedna jako paní Šikovná, nejsou, a když o tom píšou tak lidé, kteří tomu nerozumí, takže to je také špatně nastavené.

Najít prostě někoho, kdo bude lobbovat.

Myslíte si tedy, že to povědomí veřejnosti je malé?

Povědomí je malé a většina lidí ani nezná rozdíl mezi adoptí a pěstounskou péčí. Mají pocit, že většina pěstounských lidí to dělá pro peníze... Malý, je opravdu hodně malý.

Ale ta odměna pro pěstouny není přece až tak vysoká?

Vysoká není, ale setkávám se s tím, že ta závist tady je a je někdy opravdu velká. Lidé mají pocit...a kolikrát to těm pěstounům vytknou, že ty děti mají kvůli penězům.

Jak podporujete konkrétně pěstounské rodiny?

Snažíme se podporovat konkrétní pěstounské rodiny, i když podporujeme i právnické osoby. To znamená, že my do každé rodiny jezdíme na návštěvu, takže s tou rodinou udržujeme kontakt, víme o jejich problémech a poté je podporujeme. Ale nemáme to nějak rozdělené, ale musí to být standardní věci, takže od pomůcek pro děti do školy po kompenzační pomůcky pro handicapované děti, pomáháme s rekonstrukčními věcmi, s nákupem aut, ale musí to být klasické věci.

Podle jakých kritérií vyberete, komu přispějete?

Z 99% my pomáháme těm rodinám, většině těm rodinám pomáháme. Hodnotíme to podle počtu dětí v pěstounce a zdravotního stavu. Nestalo se nám, že by jsme nějakou

pěstounskou rodinu vyložen odmítli, to se nám nestalo. Máme tedy nastavená kritéria: podle počtu dětí v pěstounské péči, podle jejich zdravotního stavu. Máme také formulář, kde uvádí své příjmy...ale to hlavní kritérium je, že se rozhodli pomoci tomu dítěti. A důležitá je ta návštěva, protože vy tam vidíte, jak ta rodina žije, vidíte ty děti, vidíte, že v té rodině to funguje, takže se jim snažíte poradit, pomoci...odkážeme na sdružení, která provozují poradny. Kritéria máme to samozřejmě...

Spolupráce s OSPODEM funguje dobře?

Nemohu říci, že máme nějaké vyloženě negativní zkušenosti, jsou tam dámy, které více, které méně spolupracují...jako všude. Pěstouni mají na to také takovýhle názor, že někde to funguje úžasně, někde se státní správě vyhýbají. Ale já mám jinak docela pozitivní zkušenosti, že se na nás sami pracovnice obrací...my máme i sociálně slabé rodiny, kolikrát se na nás obrátí pracovnice, že mají rodinu, která by si zasloužila pomoci a že je v těžké finanční situaci, tak tady pomůžeme, pořešíme ubytování v azylovém domě a pomůžeme jim. Takhle se nám s nimi pracuje dobře. Samozřejmě záleží na každé sociální pracovníci, jak je ochotná, do jaké míry nás informuje, samozřejmě mají nějaké mantinely, co nám mohou a nemohou sdělovat. Já s nimi mám dobré zkušenosti, ale nejsem pěstoun, ti to s nimi mají třeba složitější. Je to o tom, že většina organizací na žádné ty návštěvy nejezdí. Oni podle kritérií poskytnou finanční příspěvek a tím to pro ně „končí“. Řeší třeba kroužky...my se nechceme dublovat, my chceme doplnit mezeru...pro ty pěstouny je problém třeba si koupit auto. Málokdy jezdí takhle na návštěvu, oni jsou z toho většinou i překvapení. Jediný kdo vím, že jezdí, je Rozum a cit a oni jezdí, s těmi spolupracujeme. Dělají služby, na které jim přispíváme, protože služby my neděláme, to není v naší kompetenci. Ti jezdí také na návštěvy, ale neuvědomují si organizaci, která by takhle vyjížděla a s těmi pěstouny se stýkala.

Když navštěvujete rodiny, tak se Vám zmíní o problémech, které mají, co je trápí?

U nás existuje takové rozdělení pěstounů a to podle motivů, které je vedly k tomu, že dělají tu pěstounskou péči. Pěstouni, kteří nad tím více uvažují a snaží se vzdělávat, tak vám sami potvrdí, že ten systém a celé je to špatně nastavené. To, co to dělají pro děti, ale moc se nad tím nepozastavují, tak vidí jejich jediný problém, ten finanční problém. To že ten systém je špatně nastavený a že neexistují služby pro pěstouny, to si uvědomují taková ti uvědomělejší pěstouni. A ti se s tím snaží i něco dělat.

Každá rodina řeší nějaké problémy a to souvisí také s těmi motivy, proč si to dítě do pěstounky berou. Podle těch motivů oni to hodnotí a jsou to otevřenější či uzavřenější rodina. Některé rodiny mají pocit vlastního selhání.

Ty starší rodiny o tom neví nic, které řeší buď to, že nemohli mít děti, nebo že jsou věřící a chtějí početnou rodinu. Ale většinou ty starší rodiny, samozřejmě chtěli pomáhat, ale řešili hlavně to, že sami to dítě mít nemohli, nebo ta víra tam byla s tím spojená. A ty rodiny jsou uzavřené a nesvěří se s tím ani té sociální pracovníci, a to je právě špatně, protože mají pocit, že z toho dítě dostanou to, co by z toho svého biologického....

Ti pěstouni musí mít nějaké vzdělání. Aby dokázali čelit těm situacím, kdy se „objeví ta minulost“ toho dítěte. Musí se s tím podělit s někým, ale oni to té pracovníci neřeknou. Jediné, co je opravdu dobré jsou ty výjezdy jako drama či arteterapie, co dělá Rozum a cit. Oni se tam otevřou těm jiným pěstounům, protože si tam poslechnou ty jiné příběhy. A tohle je potřeba. Aby ti pěstouni pochopili, že to není jejich osobní selhání, že to, že z toho dítěte nevyroste vrah, ale zloděj, to je úžasné. Určitě se mi svěřují s problémama... Dokážu s něčím poradit...nebo odkážu je na organizace,

poradny, sdružení...ta pomoc existuje. Když tu pomoc chtějí, tak se pro ně určitě najde, není to tak, že by ta pomoc nebyla, to ne. Určitě tady možnosti jsou. Nejlepší je, když se sejdou s těma dalšíma pěstounama, to je to nejdůležitější, o tom to je. I ty děti ty pěstouny vidí v jiném světle a obraze toho svého „mamku a tatku“.

Stejně je to i s minulostí toho dítěte. Je potřeba to tomu dítěti říci, neodstříhnout ho. Snažit se o tom mluvit, na tom není nic špatného a to souvisí s tím vzděláváním pěstounů. Nás oslovují hlavně ti, co se snaží.

Všichni mluví o sanaci rodiny Pojd'me půjdeme dohlížet na to, aby dítě zůstalo v původní rodině, ale když ta rodina opravdu nefunguje a chodí tam nějaká neziskovka uměle tu rodinu „udržovat“ a teď to myslím v tom negativním významu...samozřejmě se podaří někdy té rodině pomoci, ale pokud tam někdo chodí sanovat a jsou tam velké problémy a pokud tam někdo chodí sanovat půl roku, tak ta pracovnice na tu rodinu také musí o toho půl roku déle dohlížet...až ta neziskovka tam skončí a rodina se vrátí do původního stavu, tak té pracovnici se takhle akorát prodlouží ta práce a po půl roce je to dítě odebráno. Kdyby nebyl tak hloupý systém, tak už půl roku jsme mohli hledat náhradní rodinu pro to dítě a už mohlo mít někde tetu, strejdu a mohlo se to vyřešit jinak. Takže to ty pracovnice také nemají vůbec jednoduché. Nic není černobílé. U koho bychom se mohli inspirovat je na Slovensku, tam se inspirovat.

Čeho se nejvíce ty pěstouni bojí, je ten kontakt s biologickými rodiči. Pokud tam ten kontakt nemusí být, tak jsou rádi. To dítě berou jako své a pak mají prostě ti pěstouni strach, co s tím dítětem bude, když vidí ty biologické rodiče....takže chápu jejich obavy. NA druhé straně o tomto je ta pěstounská péče a ty lidi by o tom měli být informováni, měli by to vědět. Ale mělo by to být nastaveno i ve prospěch těch pěstounů. Oni mají samé povinnosti, ale nemají práva. Takže, aby to bylo lépe nastavené i v případě v tom kontaktu s tou biologickou rodinou...to je velice složité.

Pěstouni poskytují státu službu, tak by také si je za to stát měl vážit.

**Příloha č. 11: Telefonická konzultace se zástupkyní NNO- Fond ohrožených dětí,
Praha (telefonická konzultace)**

Přepis telefonické konzultace ze dne 7. 4. 2009.

1) Fond ohrožených dětí je občanské sdružení, které pomáhá ohroženým dětem. Jistě se setkáváte s překážkami, které Vám ztěžují naplnění tohoto cíle.

- *V čem shledáváte největší problémy a s jakými překážkami se při Vaší činnosti setkáváte (například nedostatek financí, lidských zdrojů...)?*

Nedostatek financí určitě.

- *Co byste tedy pro svou činnost potřebovali, aby bylo vylepšeno?*

Lepší spolupráce se státními úřady.

2) V současné době se hodně diskutuje o pěstounské péči a o zavedení profesionální pěstounské péče, která v České republice neexistuje, neboť jedním z problémů je právě nedostatek lidského potenciálu.

- *Jaký máte názor na profesionální pěstounskou péči?*

Je to dobrá alternativa, která by odlehčila systému náhradní rodinné péče.

- *Z jakých důvodů si myslíte, že ještě u nás nebyla zavedena?*

Nedostatek pěstounských rodin.

- *Je jí opravdu potřeba nebo by stačilo rozšířit a zkvalitnit činnost například právě Klokánků?*

Ano, Klokánek je zařízení pro děti, které se octnou v krizové situaci. Jeho smyslem není dlouhodobý pobyt dětí.

3) Myslíte si, že povědomí veřejnosti o náhradní rodinné péči a pěstounství jako takovém je dostatečné?

Nevím, těžko posoudit.

- *Myslíte si, že je veřejnost dobře informována o možnostech osvojení, adopce či pěstounství?*

Lidé, kteří se o tuto problematiku zajímají ano, informace najdou dnes i na internetu.

4) Jak cítíte, že Fond ohrožených dětí vnímá veřejnost?

Kladně.

- *Jak je Klokánek prezentován v médiích?*

Záleží na tom, jak redaktor o FOD mluví nebo píše, jakým tlakům nebo informacím je vystaven.

5) Jak vnímáte spolupráci a komunikaci se státem?

Není na dobré úrovni.

- *Co je potřeba vylepšit?*

To není jen tak jednoduché... Snad odstranění nevráživosti vůči FOD, vstřícnost.

6) Jaké máte zkušenosti s prací soudů?

Soudy jsou pomalé, bylo by třeba uzákonit krátké lhůty ve všech opatrovnických věcech.

7) Jaké tedy shledáváte hlavní problémy v systému náhradní rodinné péče?

- roztržičnost mezi 4 resorty

- zdlouhavost prověřování žadatelů
- zdlouhavost soudů
- lepší spolupráce s neziskovými organizacemi